

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ: ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

« Η επίδραση του τοπίου και της αρχιτεκτονικής στην ψυχολογία του πλήθους:
το παράδειγμα της Κλασικής Αθήνας»

ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ ΕΙΡΗΝΗ

ΡΟΔΟΣ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2021

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ: ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

« ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ ΕΙΡΗΝΗ »

Α.Μ.:4372019001

Τίτλος:« Η επίδραση του τοπίου και της αρχιτεκτονικής στην ψυχολογία του
πλήθους: το παράδειγμα της Κλασικής Αθήνας»

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ ΜΑΝΟΛΗΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΣΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΣΠΥΡΟΣ

ΜΙΚΕΔΑΚΗ ΜΑΡΙΑ

ΡΟΔΟΣ, ΙΟΥΝΙΟΣ, 2021

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών με τίτλο: «Αρχαίο Θέατρο: εκπαιδευτικές και φιλολογικές προσεγγίσεις».

Σε αυτή την προσπάθεια εκπόνησης της μεταπτυχιακής μου πορείας θα ήθελα να ευχαριστήσω τη μητέρα μου, Μαγδαληνή, που μου στάθηκε ως αμέριστη συμπαράστατης. Υπήρξε το στήριγμα μου σε όλη μου τη ζωή, παρ' όλες τις μεγάλες δυσκολίες που βίωσε, καθώς και σε όλη μου τη μαθητική και πανεπιστημιακή μου σταδιοδρομία.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω το σύζυγο μου, Ιάκωβο, για την υπομονή του και κυρίως το γιο μου, Γιώργο για την απόλυτη κατανόηση του, παρόλο το νεαρό της ηλικίας του, και την υπομονή του για την έλλειψη χρόνου στην ενασχόληση μου μαζί του στον ελεύθερο του χρόνο.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος των Μεσογειακών Σπουδών, για τη μεταλαμπάδευση των γνώσεων τους και κυρίως τον κο Στεφανάκη για την αρωγή και συνδρομή του στην προσπάθεια μου να εκπονήσω τις εργασίες μου με τις συμβουλές του και τις παροτρύνσεις του. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τον κο Συρόπουλο για τη μετάδοση των αστείρευτων γνώσεων του και την κα Μικεδάκη για τις πολύτιμες συμβουλές της ως προς την εύρεση βιβλιογραφίας για την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας. Η πορεία μου σε αυτό το μεταπτυχιακό πρόγραμμα υπήρξε μία μοναδική και ανεπανάληπτη εμπειρία της ζωής μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	8
1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	
Η επίδραση του τοπίου και του φυσικού περιβάλλοντος	10
2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	
Η επίδραση της Αρχιτεκτονικής	22
3. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	
3.1 Η πόλη των Αθηνών της Κλασικής Εποχής	27
3.2 Τα κτίρια της Κλασικής Αθήνας	32
3.3 Το Θεμιστόκλειο Τείχος	33
3.4 Η Αγορά της Αθήνας	35
3.5 Το Θησείο ή Ηφαίστειο	40
3.6 Βασίλειος Στοά	42
3.7 Στοά Διός Ελευθερίου	45
3.8 Ποικίλη Στοά	46
3.9 Ο Βομός των Δώδεκα Θεών	49
3.10 Νότιος Στοά I	50
3.11 Τα Παναθήναια	51
3.12 Τα Μεγάλα Διονύσια	53
3.13 Το Ωδείο του Περικλή	54
3.14 Το θέατρο του Διονύσου	56
3.15 Το εν άστει Ασκληπιείο	61
3.16 Ακρόπολη	66
3.17 Προπύλαια	70
3.18 Ναός της Αθηνάς Νίκης	74
3.19 Παρθενώνας	77
3.20 Ερεχθείο	87
3.21 Χάλκινο Άγαλμα της Αθηνάς	92

4. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ	
Η επίδραση του τοπίου και της αρχιτεκτονικής στην ψυχολογία του πλήθους στην Κλασική Αθήνα	94
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	114
6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	120
7. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ	128

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται την επίδραση του τοπίου και του φυσικού περιβάλλοντος, που ασκούν στα άτομα, καθώς παρείχαν σε αυτά τις προϋποθέσεις προκειμένου να οδηγηθούν στην απόφαση να εγκαταστήσουν την κοινωνία τους σε ένα μέρος και να οδηγηθούν στη δημιουργία των αιώνιων επιτευγμάτων τους. Επιπροσθέτως, στην εργασία μας θα αναφερθούμε στην επίδραση της αρχιτεκτονικής στον εσωτερικό κόσμο του ατόμου και ιδίως στην ψυχολογία του, καθώς σκοπός των οικοδομημάτων δεν ήταν μόνο η εγκατάσταση, αλλά και η προβολή σημαντικών ιστορικών και πολιτικών μηνυμάτων όχι μόνο για τις γενιές που θα τα βίωναν στην οικοδόμησή τους, αλλά και για τις επερχόμενες γενιές. Ως προς αυτά, χαρακτηριστικό παράδειγμα της εργασίας θα αποτελέσει η Κλασική Αθήνα στην εποχή του Περικλή, όπου τότε τέθηκε σε εφαρμογή το σημαντικότερο οικοδομικό πρόγραμμα, δημιουργώντας τα άριστα και αρτιότερα αρχιτεκτονικά κτίρια, που αποτέλεσαν πρότυπα της αρχιτεκτονικής μέχρι και σήμερα. Τα κτίρια αυτά εκτός του ότι λειτούργησαν ως δημιουργήματα μεγάλης έμπνευσης, παράλληλα συνετέλεσαν ως παράγοντες επίδρασης της ψυχολογίας του πλήθους αφενός για την Κλασική Εποχή κι αφετέρου για τις μεταγενέστερες εποχές, καθώς με την κατασκευή τους σημασιοδοτούνταν σημαντικά μηνύματα για την ιστορία τους και για τον πολιτισμό τους.

Η Αρχαία Αγορά, η Οδός των Παναθηναίων και κατά κύριο λόγο η Ακρόπολη με τον Παρθενώνα και τα υπόλοιπα κτίρια αποτελούν τα σπουδαιότερα και σημαντικότερα επιτεύγματα των Αθηναίων της Κλασικής Εποχής, αλλά και της σύγχρονης Ελλάδας. Συνεπώς, η δημιουργία τους δεν αποτέλεσε αποκλειστικά μέσο προβολής της μεγάλης έμπνευσης των καλλιτεχνών, αλλά και μέσο ανάδειξης της κοινωνικής κατάστασης και της εξέχουσας θέσης της Αθήνας. Αρχικά θα παρουσιαστούν τα κριτήρια που συντελούν στην επιλογή του τοπίου για την εγκατάσταση του πλήθους αλλά και στην επιλογή του χώρου για τη δημιουργία των κτιρίων. Κατόπιν, θα αναζητήσουμε τους λόγους επιλογής των αρχιτεκτονικών στοιχείων και κατά πόσο αυτά επιδρούν στην ψυχολογία του πλήθους.

ABSTRACT

The present essay deals with the effect of the landscape and the natural environment, which they exert on individuals, as they provided them with the conditions in order to lead them to the decision to settle their society in one place and to lead them to the creation of their eternal achievements. In addition, in our work we will refer to the impact of architecture on the inner world of the individual and especially on his psychology, as the purpose of the buildings was not only to install, but also to display important historical and political messages not only for the generations who would experience them. in their construction, but also for future generations. In this regard, a typical example of the work will be Classical Athens in the era of Pericles, where then the most important building program was implemented, creating the best and most complete architectural buildings, which were models of architecture until today. Apart from the fact that these buildings functioned as creations of great inspiration, they also contributed as factors influencing the psychology of the crowd on the one hand for the Classical Age and on the later times, as their construction meant important messages for their history and culture. .

The Ancient Agora, the Panathenaic Street and mainly the Acropolis with the Parthenon and the other buildings are the most important and important achievements of the Athenians of the Classical Age, but also of modern Greece. Therefore, their creation was not exclusively a means of promoting the great inspiration of the artists, but also a means of highlighting the social situation and the prominent position of Athens. Initially, the criteria that contribute to the selection of the landscape for the installation of the crowd but also to the selection of the space for the creation of the buildings will be presented. Next, we will look at the reasons for choosing the architectural elements and whether they affect the psychology of the crowd.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο άνθρωπος είναι άμεσα συνδεδεμένος από την πρώτη στιγμή της δημιουργίας του με τη φύση και το φυσικό τοπίο. Είναι η φυσική συνέχεια της εξέλιξης της Φύσης από οποιαδήποτε άλλα έμβια όντα, αλλά και αναπόσπαστο κομμάτι της¹. Από τη στιγμή της γέννησης του προσπαθεί με κάθε τρόπο να προστατέψει τον εαυτό του από τις καιρικές συνθήκες και από οποιονδήποτε άλλο κίνδυνο. Από την άλλη αποζητά τρόπους για να κατορθώσει να επιβιώσει είτε εκμεταλλευόμενος τους φυσικούς πόρους είτε κατασκευάζοντας κατοικίες από υλικά που έβρισκε μέσα από την φύση που του παρείχε όλες τις απαραίτητες πρώτες ύλες, με απώτερο σκοπό να διάγει έναν ήρεμο και ασφαλή βίο². Εξάλλου η συλλογή πόρων από το ίδιο το φυσικό περιβάλλον οδηγεί στην εφορία και τον πλούτο και δημιουργεί τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη ενός πολιτισμικού περιβάλλοντος³.

Εντούτοις, η συνύπαρξη του με τους ομοίους του οδήγησε στη δημιουργία κοινωνίας και στην εξέλιξη του από τα υπόλοιπα έμβια όντα. Ξεκινώντας από την κατοικία του για να την καταστήσει σταθερή κι ασφαλή κατόρθωσε μέσα από την παρατήρηση της φύσης να εξελίξει σταδιακά την αρχιτεκτονική τέχνη⁴. Επομένως, από την πρώτη του κατοικία, που ήταν οι σπηλιές, κατάφερε να δημιουργήσει σταθερές κατοικίες και με την πάροδο του χρόνου να οδηγηθεί στην ανέγερση αξιοθαύμαστων και διαχρονικών αρχιτεκτονικών επιτευγμάτων με την αποτύπωση της έμπνευσης σε σχέδια τα οποία παρενέβησαν στην οικοδόμηση του φυσικού τοπίου.

Ωστόσο, για να μπορέσει να κατασκευάσει την κατοικία του και το χώρο που θα μπορέσει να συνυπάρξει με το περιβάλλον του έπρεπε να αναζητήσει τις κατάλληλες συνθήκες, ώστε να μπορέσει να συμβιώσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Κατ' επέκταση το τοπίο άσκησε μεγάλη επίδραση στην ψυχοσύνθεση του ανθρώπου και στον τρόπο σκέψης του. Με την πάροδο του χρόνου ο άνθρωπος δεν αρκέστηκε στο να κατασκευάζει μόνο κατοικίες, αλλά προχώρησε και στη δημιουργία κτιρίων που μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για δημόσια χρήση, αλλά και για άλλους λόγους, όπως θρησκευτικούς και χώρους συγκέντρωσης.

¹ Μαρουκιάν, 2017, 12, 16.

² Χατζόπουλος, 2010, 29 · Μαρουκιάν, 2017, 29.

³ Χατζόπουλος, 2010, 30.

⁴ Μαρουκιάν, 2017, 12.

Η παρούσα εργασία θα πραγματευτεί την επίδραση που ασκεί το τοπίο και η αρχιτεκτονική πάνω στην ψυχολογία του ατόμου και του πλήθους ως σύνολο. Στο πρώτο κεφάλαιο θα γίνει αναφορά στις επιδράσεις του τοπίου, φυσικού και τεχνητού, σε συνδυασμό με τις διάφορες συνθήκες που επικρατούν στην ψυχολογία του ατόμου και κατ' επέκταση στη συμπεριφορά του προς το κοινωνικό σύνολο. Παράλληλα, θα επισημανθεί ο τρόπος με τον οποίο το άτομο αντιλαμβάνεται το χώρο γύρω του και το πώς επιθυμεί το ίδιο να το διαμορφώσει προκειμένου να πετύχει την ευζωία.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα αναζητηθεί η επίδραση της αρχιτεκτονικής στο άτομο και στο πλήθος με τη διερεύνηση των τρόπων επίδρασης της αρχιτεκτονικής στο άτομο και των κριτηρίων που συμβάλλουν στη δημιουργία των οικοδομημάτων. Συναφώς, θα διερευνηθούν οι τρόποι με τους οποίους οι εκάστοτε αρχιτέκτονες επεδίωξαν να μεταδώσουν τα μηνύματά τους και τα μέσα που χρησιμοποίησαν για το σχεδιασμό και την οικοδόμηση των κτιρίων.

Στο τρίτο κεφάλαιο η έρευνα θα εστιάσει στην Κλασική Αθήνα στα σπουδαιότερα σημεία και μνημεία που επηρέασαν το πλήθος κατά την εποχή του οικοδομικού προγράμματος του Περικλή, όταν κυβερνούσε την Αθήνα στην ονομαζόμενη «Χρυσή Εποχή». Η Ακρόπολη, η Αγορά, το Θέατρο του Διονύσου και άλλα σπουδαία οικοδομήματα θα διερευνηθούν ως προς την επιλογή της τοποθεσίας οικοδόμησής τους, τους λόγους δημιουργίας τους κι ως προς την αρχιτεκτονική τους.

Η ανάλυση των στοιχείων και των πληροφοριών της συγκεκριμένης έρευνας είναι βιβλιογραφική.

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.

Ο άνθρωπος, από την πρώτη στιγμή της ύπαρξής του, αποτελεί κομμάτι του περιβάλλοντος, αφού εξαρτάται από αυτό, και χρειάζεται να συνυπάρχουν αρμονικά, καθώς το ίδιο το περιβάλλον του παρέχει ασφάλεια και προστασία με τις αναγκαίες συνθήκες και τα κατάλληλα μέσα και ο άνθρωπος μπορεί να επέμβει για να το διαμορφώσει⁵. Στις πρώτες κοινωνίες ο άνθρωπος θεωρούσε το φυσικό περιβάλλον ως μία ιερή οντότητα και του έδειχνε σεβασμό ως προς τη διαμόρφωση του και την εκμετάλλευση των πόρων του⁶. Για να ξεφύγει από τις σπηλιές, που αποτέλεσε η πρωταρχική του κατοικία, ξεκίνησε να δημιουργεί τις πρώτες κατοικίες με την ξυλεία που διέθετε η φύση και με τη νοημοσύνη του και την παρατήρηση του περιβάλλοντος γύρω του κατάφερε να καλλιεργήσει την αρχιτεκτονική του δεινότητα⁷. Η επιλογή της τοποθεσίας εγκατάστασης του και η δημιουργία των οικοδομημάτων, έγινε λαμβάνοντας υπόψη σημαντικά στοιχεία που θα παρουσιαστούν στην παρούσα εργασία. Το τοπίο ασκούσε κυρίαρχη επίδραση στην κοινωνία των ανθρώπων κυρίως στους αρχαίους χρόνους⁸. Ωστόσο, στην αρχαία Ελλάδα δεν υπήρχε στο λεξιλόγιο ο όρος τοπίο, αλλά αυτό υπήρξε δημιούργημα της σύγχρονης εποχής και στηρίζεται στη σχέση μεταξύ της φύσης και του περιβάλλοντος⁹. Στα χρόνια της αρχαίας Ελλάδας οι Έλληνες έδειχναν σεβασμό προς το φυσικό περιβάλλον και το φρόντιζαν, εξαιτίας του αισθήματος φόβου που ανέπτυσσαν απέναντι του¹⁰.

Ως «τοπίο» μπορεί να προσδιοριστεί το φυσικό και δομημένο περιβάλλον, το υλικό και άυλο περιβάλλον, το οποίο ασκεί μεγάλες επιδράσεις στην ψυχολογία, την πνευματική και συναισθηματική κατάσταση, την αντίληψη και γενικά στη συμπεριφορά των ατόμων¹¹. Η επιλογή εγκατάστασης σε ένα τόπο και η δημιουργία αστικού τοπίου εξαρτάται από τη στάση που έχουν τα άτομα απέναντι στο φυσικό

⁵ Σκάναβη & Σακελλάρη, 2010, 2 ·Μαρουκιάν, 2017, 12.

⁶ Σκάναβη & Σακελλάρη, 2010, 4.

⁷ Μαρουκιάν, 2017, 12.

⁸ Μαστραπός, 1999,13.

⁹ Menatti, 2017, 645.

¹⁰ Σκάναβη & Σακελλάρη, 2010, 5.

¹¹ Συγκολλιτού, 1997, 57 ·Ρογκόκου, 2007, 12 ·Ζαρογιάννη - Καπλανίδου - Νάνου, 2011, 103 ·Fereshte - Omid, 2015, 47 ·Χατζηπέτρου, 2015, 18.

περιβάλλον και από την ικανοποίηση των επιδιώξεων τους για μελλοντική εξέλιξη¹². Από την άλλη, ως «αστικό τοπίο» μπορεί να θεωρηθεί η αντικειμενοποίηση της δομής της πόλης, όπου η δομή είναι η πραγματική πληροφορία της που γίνεται αντιληπτή μέσα από τις αισθήσεις του παρατηρητή¹³. Ο παρατηρητής μετέρχεται τις αισθήσεις διαμορφώνοντας μία εικόνα για το περιβάλλον τοπίο κι αποκτά σημαντικά βιώματα μέσα από το χώρο, τα οποία μένουν χαραγμένα στη μνήμη του και επιδρούν σημαντικά στο συναισθηματικό του κόσμο¹⁴. Επομένως, η πόλη είναι ο χώρος όπου οι άνθρωποι μπορούν να κατανοήσουν που κατοικούν και να αναγνωρίσουν το περιβάλλον γύρω τους¹⁵. Επομένως, το αστικό τοπίο είναι η αληθινή και αναγνωρίσιμη πτυχή του περιβάλλοντος, το οποίο με τη σειρά του έχει τη δική του μορφή, λειτουργία και σημασία¹⁶. Επίσης, ως αστικό τοπίο μπορεί να νοηθεί και το φυσικό περιβάλλον που συμπεριλαμβάνεται μέσα στις αστικές κοινωνίες¹⁷. Εφόσον γνωρίζουν τα εδαφικά τους όρια και το φυσικό περιβάλλον που τους περικλείει, οι άνθρωποι μπορούν να ρυθμίσουν καλύτερα τις δραστηριότητες τους αποκτώντας με αυτό τον τρόπο συλλογικές αναμνήσεις και ομαδικές αλληλεπιδράσεις και αποτελούν κομμάτι της ταυτότητας του φυσικού περιβάλλοντος και έμβλημα της κοινωνίας¹⁸. Στον αστικό χώρο το φυσικό περιβάλλον διακρίνεται σε κτιστό και άκτιστο, όπου στο κτιστό περιλαμβάνονται όλα τα κτίρια που εμπεριέχονται στα όρια της πόλης ενώ στο άκτιστο περιλαμβάνονται, το κλίμα, τα χρώματα, τα μοτίβα και οι υπαίθριοι χώροι που αποτελούν και χώροι συνάντησης των πολιτών¹⁹.

Το τοπίο απεικονίζει όλα αυτά τα στοιχεία που προβάλλει μια κοινωνία όπως τις αξίες, τους κανόνες, την οικονομική και κοινωνική κατάσταση της²⁰. Αντικατοπτρίζει τις συνθήκες φτώχειας ή πλούτου της κοινωνίας, καθώς και τους οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτικούς κανόνες που καθορίζουν τον τρόπο λειτουργίας της²¹. Συνεπώς, μέσα από την παρατήρηση του τοπίου και των ιδιαίτερων στοιχείων του μπορεί κανείς να αντιληφθεί και να κατανοήσει την ιστορία, την κουλτούρα και την ασφάλεια που επικρατεί σε μια περιοχή, όπως και το σεβασμό που δείχνει ολόκληρη

¹² Συγκολλιτού, 1997, 56.

¹³ Ρογκόκου, 2007, 17 · Fereshte - Omid, 2015, 49

¹⁴ Ρογκόκου, 2007, 17 · Χατζηπέτρου, 2015, 18.

¹⁵ Fereshte - Omid, 2015, 49, 51.

¹⁶ Fereshte - Omid, 2015, 49.

¹⁷ Βοζάνη, 2004, 66.

¹⁸ Ρογκόκου, 2007, 11 · Σκάναβη & Σακελλάρη, 2010, 4 · Fereshte - Omid, 2015, 49.

¹⁹ Τζωρτζή, 2010, 86 · Χατζηπέτρου, 2015, 18.

²⁰ Fereshte - Omid, 2015, 47.

²¹ Fereshte - Omid, 2015, 47-48.

η κοινωνία απέναντι στις κοινωνικές συμβάσεις²². Εκτός από τον άνθρωπο, το φυσικό τοπίο επηρεάζει και κατευθύνει τη διαμόρφωση και την κατασκευή των κτιρίων και κάθε είδους δραστηριότητες²³. Ωστόσο, για να γίνει καλύτερα αντιληπτό ένα τοπίο θα χρειαστεί να προσδιοριστούν οι όροι που το περιγράφουν.

Φυσικό περιβάλλον μπορεί να θεωρηθούν οι βιολογικοί και κοινωνικοί παράγοντες που δύνανται να επηρεάσουν τα άτομα και τις δραστηριότητες τους²⁴. Υπάρχουν, ωστόσο, ορισμένες σχολές που θεωρούν ότι *φυσικό περιβάλλον* ορίζεται αυτό που αντιλαμβάνεται στην αντίληψη του το άτομο²⁵. Οποιοδήποτε περιβάλλον ή τοπίο δεν είναι μόνο αυτό που βλέπει ο καθένας μπροστά του, αλλά και αυτό που σχηματίζεται στο μυαλό του και το διαμορφώνει για την κάλυψη των αναγκών του²⁶. Από την άλλη, ο Koffka χωρίζει το περιβάλλον σε «γεωγραφικό» και σε «συμπεριφορικό»²⁷. Η πρώτη μορφή του περιβάλλοντος, η «γεωγραφική», αναφέρεται στην πραγματική εικόνα του τοπίου²⁸, την υλική του μορφή με τα διάφορα αντικείμενα που το περικλείουν και με τους εσωτερικούς και εξωτερικούς του χώρους²⁹. Η δεύτερη μορφή, η «συμπεριφορική», αναφέρεται στο πως παρουσιάζεται μέσα από τις εμπειρίες του κάθε ατόμου ξεχωριστά³⁰, ανάλογα με τους συμβολισμούς και τις αξίες που προσλαμβάνουν τα βιώματα του³¹. Σύμφωνα με το American Heritage Dictionary ως «περιβάλλον» θεωρείται «*το σύνολο των συνθηκών που περιβάλλουν έναν οργανισμό ή ομάδες οργανισμού. Οι συνθήκες αυτές διαχωρίζονται σε δύο κατηγορίες, τον συνδυασμό των εξωτερικών φυσικών/υλικών συνθηκών που επηρεάζουν την ανάπτυξη των οργανισμών και το σύμπλεγμα των κοινωνικών και πολιτισμικών συνθηκών που επηρεάζουν τη φύση ενός ατόμου ή μιας ομάδας*»³².

Ο Norberg-Schultz υποστηρίζει ότι το τοπίο διαθέτει τα εξής χαρακτηριστικά: «δομή», «χαρακτήρα» και «πνεύμα»³³. Η δομή απαρτίζει το ίδιο το τοπίο και το

²² Fereshte - Omid, 2015, 48.

²³ Μαστραπάς, 1999,13 ·Ρογκόκου, 2007, 11.

²⁴ Συγκολλιτού, 1997, 20.

²⁵ Συγκολλιτού, 1997, 20 ·Καντίεβα, 2020, 16.

²⁶ Συγκολλιτού, 1997, 20 ·Fereshte - Omid, 2015, 49.

²⁷ Γερμανός, 2006, 3 ·Καντίεβα, 2020, 16.

²⁸ Καντίεβα, 2020, 16.

²⁹ Γερμανός, 2006, 3.

³⁰ Καντίεβα, 2020, 16.

³¹ Γερμανός, 2006, 3 ·Ζαρογιάννη – Καπλανίδου – Νάνου, 2011, 91.

³² Καντίεβα, 2020, 21.

³³ Καντίεβα, 2020, 22

μέγεθος της εγκατάστασης του ανθρώπου μέσα σε αυτό³⁴. Ως χαρακτήρας θεωρείται η ατμόσφαιρα του τοπίου με τα χρώματα, τα σχήματα και την υλική του διάσταση³⁵. Ως πνεύμα θεωρείται η ίδια η ταυτότητα του τοπίου και ποια η σημασία του για τον άνθρωπο, καθώς για αυτόν έχει μεγάλη σημασία η αίσθηση του να ανήκει σε αυτό³⁶. Από την άλλη, το τοπίο καθορίζεται από τα βιώματα και τις εμπειρίες του ατόμου με αποτέλεσμα να προβάλλεται δυναμικό και ως συνέχεια μέσα στο χώρο³⁷. Απαραίτητη προϋπόθεση για το σχεδιασμό του αστικού τοπίου είναι η φυσικότητα και όχι οι πολύπλοκες εικόνες, ώστε να υπάρχει συναισθηματική ανταπόκριση από το άτομο³⁸.

Η διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου έχει επίδραση σε διάφορα πεδία της κοινωνίας, τα οποία κατ' επέκταση ασκούν επίδραση και στην ψυχολογία του πλήθους³⁹. Ο εντυπωσιακά σχεδιασμένος χώρος καθίσταται ανεξίτηλος στη μνήμη του ατόμου και του προκαλεί θετικά συναισθήματα, γεγονός που το διευκολύνει να χρησιμοποιεί το χώρο με όποιο τρόπο επιθυμεί⁴⁰. Εκτός από την αισθητική του κτιρίου, θετικά συναισθήματα προκαλούν στο άτομο η άνεση κίνησης και η πρόκληση ενδιαφέροντος που προσφέρει ένας χώρος ή ένα οικοδόμημα⁴¹. Το θετικό συναίσθημα αποτελεί και το κίνητρο του ατόμου να συνεργαστεί με συμπολίτη του στην προσπάθεια να προστατέψει τον περιβάλλοντα χώρο του, καθώς αποτελεί μέρος της ζωής του⁴².

Τοπία που παρουσιάζουν κοινωνικές συμπεριφορές, κοινοτικές συνεργασίες, που παρέχουν ευκολίες καλλιέργειας σχέσεων μεταξύ των πολιτών και ευκαιρίες για εργασία, ανταλλαγή πληροφοριών, αλλά και για αντιδράσεις σε κοινωνικά, πολιτιστικά, πολιτικά και οικονομικά θέματα, μπορούν να θεωρηθούν ως σύμβολα πολιτικών και φιλοσοφικών σκέψεων⁴³. Τέτοιου είδους τοπία μπορούν να αποτελέσουν οι ανοιχτοί χώροι του αστικού περιβάλλοντος, όπου εκεί μπορούν να συντελεστούν σημαντικά γεγονότα⁴⁴. Επίσης, αυτά τα τοπία μπορούν να προσφέρουν χώρους όπου μπορούν τα άτομα να επιλύσουν οποιεσδήποτε διαφωνίες ή να

³⁴ Καντίεβα, 2020, 22.

³⁵ Καντίεβα, 2020, 22.

³⁶ Καντίεβα, 2020, 22.

³⁷ Συγκολιτού, 1997, 86 ·Fereshte - Omid, 2015, 52 ·Καντίεβα, 2020, 23.

³⁸ Συγκολιτού, 1997, 57 ·Fereshte - Omid, 2015, 51 ·

³⁹ Καντίεβα, 2020, 10.

⁴⁰ Συγκολιτού, 1997, 57 ·Fereshte - Omid, 2015, 48.

⁴¹ Συγκολιτού, 1997, 57.

⁴² Fereshte - Omid, 2015, 48.

⁴³ Fereshte - Omid, 2015, 48.

⁴⁴ Τζωρτζή, 2010, 88.

επιτύχουν συμφωνίες, να διαδραματιστούν θεατρικές παραστάσεις, εορτασμοί ή/και τελετές που να αφορούν τις εθνικές ή θρησκευτικές επετείους⁴⁵.

Όλες αυτές οι δραστηριότητες, που μπορούν να διαδραματιστούν στα πλαίσια της κοινωνίας που έχει δημιουργηθεί σε ένα χώρο, μπορούν να δώσουν στην τοποθεσία έναν προσδιορισμό ταυτότητας και να διαμορφώσουν κοινές ατομικές και συλλογικές αναμνήσεις τόσο για τους ίδιους τους ανθρώπους όσο και για την κοινωνία στο σύνολο της⁴⁶. Με αυτό τον τρόπο δημιουργείται το αίσθημα του ανήκειν σε ένα χώρο, χρόνο και μία ταυτότητα⁴⁷.

Οι άνθρωποι ενεργούν ανάλογα με τους στόχους που θέτουν και τα κίνητρα που τους υποκινούν για να τα υλοποιήσουν⁴⁸. Η συμπεριφορά του συνόλου μπορεί να διερευνηθεί σε μικροσκοπικά, αλλά και μακροσκοπικά περιβάλλοντα⁴⁹. Ωστόσο, το περιβάλλον που τους περιτριγυρίζει επηρεάζει τις κινήσεις τους και την αντίληψη τους⁵⁰. Ο τρόπος με τον οποίο ολοκληρώνεται μία δραστηριότητα ονομάζεται συμπεριφορά που είναι δημιούργημα των αναγκών και των κινήτρων των ατόμων, των ευκαιριών και δυνατοτήτων που παρέχει το περιβάλλον, της εικόνας του εξωτερικού περιβάλλοντος που έχει διαμορφωθεί στο μυαλό των ατόμων, καθώς και την αξία που έχει για αυτά⁵¹. Εντούτοις, κάθε δραστηριότητα έχει διάφορες μορφές σε ποικίλες συμπεριφορές, αλλά δεν επηρεάζεται από την ίδια τη συμπεριφορά παρά μόνο από το μέρος και το χρόνο⁵². Η δραστηριότητα μπορεί να γίνει με διαφορετικούς τρόπους και σε ανάλογο περιβάλλον, καθώς χρειάζεται την αναγκαία σχέση μεταξύ τους, και σε συγκεκριμένο χρόνο⁵³.

Ωστόσο, το περιβάλλον με τους μικρότερους περιορισμούς παρέχει μεγαλύτερες δυνατότητες επίτευξης των στόχων⁵⁴. Τα στοιχεία που οδηγούν στην ολοκλήρωση αυτών των στόχων είναι η κάλυψη αναγκών, η ασφάλεια και η κοινωνική αλληλεπίδραση⁵⁵. Όπως υποστηρίζει ο Lewin, το περιβάλλον αποτελεί ένα χώρο με πολλές δυνατότητες και περιορισμούς, που προκύπτουν από κοινωνικούς και

⁴⁵ Τζωρτζή, 2010, 86 ·Fereshte - Omid, 2015, 48.

⁴⁶ Fereshte - Omid, 2015, 48.

⁴⁷ Fereshte - Omid, 2015, 48.

⁴⁸ Ρογκόκου, 2007, 18 ·Καντίεβα, 2020, 12.

⁴⁹ Johnson – Zheng – Nakano - Schierle, 2019,1.

⁵⁰ Καντίεβα, 2020, 12.

⁵¹ Fereshte - Omid, 2015, 50.

⁵² Συγκολιτού, 1997, 41 ·Fereshte - Omid, 2015, 50 ·

⁵³ Fereshte - Omid, 2015, 50.

⁵⁴ Καντίεβα, 2020, 12-13.

⁵⁵ Ρογκόκου, 2007, 22 ·Καντίεβα, 2020, 13.

φυσικούς παράγοντες⁵⁶. Αυτοί οι παράγοντες επηρεάζουν και τις αποφάσεις των ατόμων για να επιτύχουν τους στόχους τους⁵⁷. Η σχέση του ανθρώπου με το τοπίο και γενικά το περιβάλλον γύρω του επηρεάζεται από τις «αισθήσεις» και τις «εμπειρίες» του ατόμου και από τα «φυσικά χαρακτηριστικά» του περιβάλλοντος⁵⁸. Η αισθητική του τοπίου και οι διάφορες υποκειμενικές προβάλλουν την ιστορία και το επίπεδο της κουλτούρας και της ασφάλειας που διέπουν τη λειτουργία μιας κοινωνίας⁵⁹.

Το τοπίο για τον άνθρωπο έχει αποκτήσει μια υποκειμενική πρόσληψη, καθώς η αντίληψη του ανθρώπου επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες όπως είναι οι προσωπικές εμπειρίες του καθενός και οι ικανότητες του να προσλάβει τα διάφορα ερεθίσματα που δέχεται από το τοπίο, καθώς αυτά διαμορφώνουν συμπεριφορές⁶⁰. Ο άνθρωπος μπορεί να ζήσει παράλληλα σε τρεις διαφορετικούς τύπους χώρου: 1) «στο χώρο της δράσης», 2) «στο χώρο της όρασης» και 3) «στο χώρο της αφής»⁶¹. Με αυτό το διαχωρισμό γίνεται κατανοητό για ποιους λόγους η αντίληψη του τοπίου για τον κάθε άνθρωπο αποκτά υποκειμενικότητα⁶².

Τα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος θέτουν δυνατότητες, αλλά και περιορισμούς με αποτέλεσμα να καθορίζουν τις κινήσεις και τις αποφάσεις του ατόμου προκειμένου να πετύχει τους στόχους του⁶³. Τα ερεθίσματα που εκπέμπει το φυσικό περιβάλλον και κάθε άλλο αντικείμενο ή κτίριο, που περιλαμβάνει το περιβάλλον, επιδρούν στην αντίληψη του ατόμου μέσω των αισθήσεων, καθώς σχηματοποιούν αυτά που γίνονται αντιληπτά⁶⁴. Συγκεκριμένα, μέσω της όρασης το άτομο μπορεί να αποκτήσει μια συνολική εικόνα του χώρου γύρω του και να του δημιουργηθούν διάφορα συναισθήματα ανάλογά με τα ερεθίσματα που δέχεται από αυτόν⁶⁵. Ένα τοπίο με πεδιάδες και κοιλάδες δημιουργεί το αίσθημα του απέραντου και της ελευθερίας, ενώ ένα τοπίο με βουνά και φαράγγια δημιουργεί το αίσθημα του περιορισμού⁶⁶. Οι συνθήκες που επικρατούν στο φυσικό περιβάλλον, αλλά και ο χώρος, όπου παρευρίσκεται το άτομο, καθορίζουν γενικά τη συμπεριφορά του, η

⁵⁶ Καντίεβα, 2020, 19.

⁵⁷ Καντίεβα, 2020, 19.

⁵⁸ Γερμανός, 2006, 3 · Καντίεβα, 2020, 16.

⁵⁹ Συγκολλιτού, 1997, 20 · Fereshte - Omid, 2015, 48.

⁶⁰ Γερμανός, 2006, 3 ·

⁶¹ Γερμανός, 2006, 3.

⁶² Γερμανός, 2006, 3.

⁶³ Καντίεβα, 2020, 19.

⁶⁴ Ζαρογιάννη - Καπλανίδου – Νάνου, 2011, 110 · Ρογκόκου, 2007, 17 · Καντίεβα, 2020, 19.

⁶⁵ Ρογκόκου, 2007, 36 · Ζαρογιάννη - Καπλανίδου – Νάνου, 2011, 111 · Χατζηπέτρου, 2015, 19.

⁶⁶ Χατζηπέτρου, 2015, 20.

οποία διαφοροποιείται στον καθένα⁶⁷. Γενικά, ο χώρος και ο άνθρωπος βρίσκονται σε μία σχέση αλληλεξάρτησης, αφού όταν λειτουργεί σωστά ο άνθρωπος λειτουργεί σωστά και ο χώρος⁶⁸. Ακολουθώντας, οι σκοποί και οι στόχοι του συνδέονται με τις ευκαιρίες και τις δυνατότητες που του παρέχει⁶⁹. Οι αντιδράσεις και οι συμπεριφορές του ανθρώπου επηρεάζονται από τα ερεθίσματα που δέχεται από το τοπίο και από την επίδραση που αυτά ασκούν πάνω του⁷⁰.

Το περιβάλλον γίνεται αντιληπτό και από κοινωνική σκοπιά⁷¹. Τα χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος αντιπροσωπεύονται από τις ταυτότητες και τους κοινωνικούς ρόλους των μελών του, τους κανόνες που καθορίζουν τις δραστηριότητες τους, τους ατομικούς και ομαδικούς σκοπούς και στόχους και τις κοινωνικές λειτουργίες που το διέπουν⁷². Η προσπάθεια προσαρμογής του ατόμου στα ερεθίσματα που δέχεται από το περιβάλλον το οδηγούν να υιοθετήσει διάφορες κοινωνικές συμπεριφορές προκειμένου να θεωρηθεί η προσαρμογή αυτή επιτυχής⁷³. Μπορεί όμως, να οδηγήσει και σε μια ανειλικρινή και ωμή συμπεριφορά από τη μεριά του ατόμου, αλλά και σε μια παράβλεψη των διάφορων ερεθισμάτων που δέχεται, όπως η οπτική επαφή και η προσφορά βοήθειας σε συνάνθρωπο⁷⁴. Η ανθρώπινη συμπεριφορά συνίσταται σε ατομική, συλλογική και κοινωνική⁷⁵. Σε ατομικό επίπεδο η συμπεριφορά του ατόμου καθορίζεται από τη ικανότητα του να τη εξωτερικεύσει χωρίς τη βοήθεια της παρουσίας άλλων γύρω του⁷⁶. Αντιθέτως, η βοήθεια των άλλων είναι απαραίτητη στην έκφραση της συμπεριφοράς του ατόμου σε συλλογικό επίπεδο⁷⁷. Ωστόσο, η κοινωνική συμπεριφορά διαχωρίζεται σε προ-κοινωνική συμπεριφορά και σε αντι-κοινωνική συμπεριφορά⁷⁸. Η προ-κοινωνική συμπεριφορά είναι εποικοδομητικός παράγοντας για την ομαλή λειτουργία της κοινωνίας, καθώς ακολουθεί τους κοινωνικούς κανόνες και δίνει ώθηση στους κοινούς στόχους και σκοπούς της κοινωνίας⁷⁹. Από την άλλη, η αντι-κοινωνική

⁶⁷ Ρογκόκου, 2007, 17 ·Καντίεβα, 2020, 20.

⁶⁸ Γερμανός, 2006, 3 ·Ρογκόκου, 2007, 14 · Χατζηπέτρου, 2015, 19 ·Καντίεβα, 2020, 21-22.

⁶⁹ Γερμανός, 2006, 4 ·Καντίεβα, 2020, 25.

⁷⁰ Συγκολλιτού, 1997, 37 ·Γερμανός, 2006, 4-6.

⁷¹ Καντίεβα, 2020, 24.

⁷² Καντίεβα, 2020, 24-25.

⁷³ Συγκολλιτού, 1997, 51 ·Γερμανός, 2006, 6-7 ·Καντίεβα, 2020, 27.

⁷⁴ Καντίεβα, 2020, 27.

⁷⁵ Fereshte - Omid, 2015, 50.

⁷⁶ Fereshte - Omid, 2015, 50.

⁷⁷ Fereshte - Omid, 2015, 50.

⁷⁸ Fereshte - Omid, 2015, 50.

⁷⁹ Fereshte - Omid, 2015, 50.

συμπεριφορά έχει αρνητικές επιπτώσεις στις κοινωνικές σχέσεις των ατόμων, καθώς δεν είναι συμβατή με τους κανόνες και τα κριτήρια της κοινωνίας⁸⁰.

Η αποτυχία της προσαρμογής στο περιβάλλον μπορεί να οδηγήσει τον άνθρωπο σε προβλήματα ψυχοσωματικής υπόστασης⁸¹. Ο θόρυβος που επικρατεί σε ένα χώρο αποτελεί άλλο έναν παράγοντα που επιδρά αρνητικά στην ψυχολογία του ατόμου⁸². Η έκθεση του σε ένα μέρος με συνεχόμενο θόρυβο μπορεί να του προκαλέσει σωματικά προβλήματα, όπως μείωση της ακοής, αλλά και ψυχολογικά, διότι αυξάνει το άγχος, τη νευρική κ.α.⁸³. Ακόμα επηρεάζει και τις κοινωνικές σχέσεις, καθώς οι άνθρωποι αναπτύσσουν καλύτερες σχέσεις με τους συνανθρώπους τους στην έλλειψη θορύβου, ενώ στην ύπαρξη του απομακρύνονται από τους άλλους προκειμένου να αποκτήσουν προσωπικό χώρο, ειδικά αν αναπτύσσουν επιθετική συμπεριφορά⁸⁴.

Ο θόρυβος, η εγκληματικότητα και ο μεγάλος όγκος τόσο σε κτίρια όσο και σε ανθρώπους οδηγεί το άτομο σε άγχος και αντικοινωνικότητα⁸⁵. Έρχεται αντιμέτωπο με το αίσθημα της νευρικής έντασης και της ψυχικής έντασης και κατ' επέκταση σε κοινωνική ζημία⁸⁶. Από την άλλη, νοιώθει μεγαλύτερη άνεση σε χώρους που το ελκύουν οπτικά μέσα από την αισθητική τους διαμόρφωση είτε πρόκειται για κτίρια είτε για φυσικούς ανοικτούς χώρους⁸⁷. Η ευχάριστη αισθητική του τοπίου μπορεί να προσφέρει περισσότερα κίνητρα στον άνθρωπο για μετακίνηση, αλλά και για προσανατολισμό μέσα στο αστικό περιβάλλον⁸⁸. Μπορεί να δημιουργήσει αισθήματα ασφάλειας και ηρεμίας, τα οποία με τη σειρά τους ωθούν τα άτομα να γίνουν πιο ενεργητικά, εποικοδομητικά, εξωστρεφή και κοινωνικά⁸⁹. Από την άλλη, η δυσάρεστη αισθητική του χώρου οδηγεί τον άνθρωπο να αισθάνεται μια δυσαρέσκεια απέναντι στους παρευρισκόμενους του παρά στο ίδιο το περιβάλλον, το οποίο κυριολεκτικά προκαλεί αυτό το συναίσθημα⁹⁰. Ακόμα και σε περιπτώσεις μεγάλης ανάγκης οι άνθρωποι πανικοβάλλονται και χάνουν τον προσανατολισμό τους⁹¹. Σε

⁸⁰ Fereshte - Omid, 2015, 50.

⁸¹ Ρογκόκου, 2007, 42 ·Καντίεβα, 2020, 27.

⁸² Καντίεβα, 2020, 32.

⁸³ Καντίεβα, 2020, 32.

⁸⁴ Καντίεβα, 2020, 32.

⁸⁵ Συγκολιτού, 1997, 218, 226 ·Ρογκόκου, 2007, 44 ·Καντίεβα, 2020, 27.

⁸⁶ Fereshte - Omid, 2015, 48.

⁸⁷ Καντίεβα, 2020, 28.

⁸⁸ Καντίεβα, 2020, 28.

⁸⁹ Συγκολιτού, 1997, 63.

⁹⁰ Καντίεβα, 2020, 28.

⁹¹ Johnson - Zheng - Nakano - Schierle, 2019,1.

αυτή την περίπτωση οι άνθρωποι παύουν να δρουν ατομικά και στηρίζονται στη συλλογική δράση γιατί το σύνολο γνωρίζει τρόπους να ξεφεύγει τις επικίνδυνες καταστάσεις⁹². Αυτή η γνώση οδηγεί στην ασφάλεια⁹³. Σε ένα τοπίο που είναι γνωστό στον άνθρωπο απαιτεί λιγότερη προσπάθεια από τον ίδιο, ενώ ένα άγνωστο περιβάλλον εντείνει τις κινήσεις του προκειμένου να ξεφύγει από αυτό⁹⁴.

Η παροχή ασφάλειας, άνεσης και ψυχαγωγίας σε ένα τοπίο αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την ικανοποίηση των επιθυμιών του ανθρώπου⁹⁵. Ένα τοπίο αποτελεί το μέρος όπου του δίνεται η δυνατότητα να αναπτύξει τις δραστηριότητες του⁹⁶. Η ελευθερία της επιλογής των δραστηριοτήτων, όπως χώροι αθλητισμού, χώροι εμπορικών δραστηριοτήτων, χώροι θρησκευτικών και άλλων εορταστικών εκδηλώσεων κ.α., οδηγεί τον άνθρωπο στην ευχαρίστηση και το τοπίο παρέχοντας αυτή τη δυνατότητα με αυτές τις παρεχόμενες επιλογές μπορεί να τον οδηγήσει στην ψυχαγωγία⁹⁷. Άλλος ένας ουσιαστικός παράγοντας που μπορεί να συντελέσει στην επιλογή του αστικού τοπίου είναι το πράσινο περιβάλλον⁹⁸. Η περιτριγύριση του ανθρώπου από ένα πράσινο περιβάλλον βοηθάει τον ίδιο να αποκτήσει έναν καλύτερο ποιοτικά τρόπο ζωής, καθώς του παρέχει δυνατότητες ευημερίας και υγείας, πνευματική και σωματική⁹⁹. Ακόμα και τα ίδια τα παιδιά αποκομίζουν σημαντικά οφέλη, όταν βρεθούν μέσα σε ένα περιβάλλον με πράσινο: αποκτούν καλύτερες γνωστικές ικανότητες, υιοθετούν δημιουργικές ιδέες στο παιχνίδι τους και βελτιώνουν τη ψυχολογία τους, καθώς ελαττώνονται οι πιθανότητες να αποκτήσουν επιθετική συμπεριφορά με τους γύρω τους¹⁰⁰.

Το αστικό περιβάλλον αποκτά και μία μορφή θεατροποίησης ανάλογα με το φως που εισέρχεται στο χώρο, τη δυναμικότητα, την αστάθεια που αποκτούν τα αντικείμενα που βλέπει μπροστά του ο άνθρωπος και ο προσανατολισμός των αντικειμένων που περιλαμβάνονται σε αυτό¹⁰¹. Επιπλέον, θεατρικότητα στο αστικό περιβάλλον προσδίδουν και οι ίδιες οι παραστάσεις ή εκδηλώσεις που συντελούνται και απαιτούν ένα σκηνικό χώρο, αλλά και η παθητική στάση του θεατή σε αυτές τις

⁹² Johnson - Zheng - Nakano - Schierle, 2019,1.

⁹³ Johnson - Zheng - Nakano - Schierle, 2019,1.

⁹⁴ Johnson - Zheng - Nakano - Schierle, 2019,1

⁹⁵ Καντίεβα, 2020, 30.

⁹⁶ Χατζηπέτρου, 2015, 19.

⁹⁷ Καντίεβα, 2020, 30.

⁹⁸ Καντίεβα, 2020, 31.

⁹⁹ Σκάναβη & Σακελλάρη, 2010, 2 · Καντίεβα, 2020, 31 ·

¹⁰⁰ Καντίεβα, 2020, 32.

¹⁰¹ Troshkina, 2015, 158.

εκδηλώσεις, διαχωρίζοντας τον από το άτομο που υποδύεται ρόλους στις ίδιες εκδηλώσεις¹⁰². Επομένως, η θεατροποίηση ενός περιβάλλοντος κρίνεται αναγκαία αφού παρωθεί τον άνθρωπο να αποκτήσει δημιουργική αυτοπεποίθηση και να κατανοήσει πιο εύκολα το ίδιο το περιβάλλον του¹⁰³.

Το φυσικό τοπίο ασκεί μεγάλη επίδραση στους δημιουργούς, είτε αρχιτέκτονες είτε καλλιτέχνες και αυτό φαίνεται στον τρόπο που κατασκευάζουν τα κτίρια και τα μνημεία¹⁰⁴. Σκοπός τους ήταν να θεωρηθούν τα μνημεία ως τη φυσική συνέχεια του ίδιου του χώρου της Ελλάδας¹⁰⁵. Ο αρχιτέκτονας, όταν μελετά ένα κτίριο, δίνει μεγάλη έμφαση στις συνθήκες που θα ωθήσουν τον άνθρωπο να θέλει να κατοικήσει σε αυτό μέσα από τη διαρρύθμιση και την αισθητική¹⁰⁶. Με αυτόν τον τρόπο ο αρχιτέκτονας μπορεί να καταλάβει ποια συμπεριφορά θα επιδείξουν τα άτομα που θα εκμεταλλευτούν το κτίριο¹⁰⁷. Η σχέση κτιρίου – ανθρώπου είναι αλληλένδετη, καθώς το ένα επηρεάζει τον άλλο. Ο άνθρωπος παρουσιάζει συμπεριφορά ανάλογα με το χώρο που βρίσκεται, τα βιώματα και τα συναισθήματά του¹⁰⁸.

Ο κτιστός χώρος συντελεί στη διαμόρφωση συμπεριφορών, οι οποίες προβάλλονται μέσα από τη διαρρύθμιση, το μέγεθος και τα λοιπά χαρακτηριστικά των κτιρίων¹⁰⁹. Η κοινωνία μέσα από τη διαμόρφωση των κτισμάτων της προβάλλει εκείνες τις κοινωνικές και πολιτισμικές τάσεις που υποκινούν το άτομο να εκφράσει μια συγκεκριμένη συμπεριφορά και να αποτρέψει μια αποκλίνουσα συμπεριφορά¹¹⁰. Η δημιουργία μιας συγκεκριμένης συμπεριφοράς διαμορφώνει και το είδος των κοινωνικών σχέσεων που αναπτύσσουν οι άνθρωποι μεταξύ τους¹¹¹. Χαρακτηρίζεται από μια πολιτισμική δυναμική μεταξύ της οργανωμένης κοινωνίας και της καθημερινής ζωής του ανθρώπου ή του συνόλου¹¹². Η οργανωμένη κοινωνία περιλαμβάνει τις αξίες, τους θεσμούς και τους κανόνες για την ομαλή λειτουργία της¹¹³. Ωστόσο, η λειτουργία της οργανωμένης κοινωνίας επηρεάζεται από την καθημερινή ζωή του ανθρώπου ή του συνόλου, που εμπεριέχει τον τρόπο ζωής και τις

¹⁰² Troshkina, 2015, 158.

¹⁰³ Troshkina, 2015, 158.

¹⁰⁴ Μαστραπάς, 1999,13.

¹⁰⁵ Μαστραπάς, 1999,13 ·Βοζάνη, 2004, 63.

¹⁰⁶ Γερμανός, 2006, 2.

¹⁰⁷ Γερμανός, 2006, 2.

¹⁰⁸ Γερμανός, 2006, 2.

¹⁰⁹ Γερμανός, 2006, 7.

¹¹⁰ Γερμανός, 2006, 7.

¹¹¹ Γερμανός, 2006, 7.

¹¹² Γερμανός, 2006, 7.

¹¹³ Γερμανός, 2006, 7.

συνθήκες που τη διέπουν¹¹⁴. Αυτή η δυναμική, λοιπόν, δημιουργεί επικοινωνία, αλλά και πιθανές συγκρούσεις μέσα στο κοινωνικό σύνολο σε συγκεκριμένους χώρους¹¹⁵.

Το τοπίο ως υλική πραγματικότητα αποκτά τρεις διαφορετικές διαστάσεις: 1) ως χώρος - αντικείμενο, που περιλαμβάνει όλα εκείνα τα γεωμετρικά σχήματα που διαμορφώνουν τα κτίρια, αλλά και την κοινωνική τους σημασία, 2) ως χώρος - αναπαράσταση, που περιλαμβάνει τα σύμβολα και τη σημασία που υποκινούν είτε το άτομο είτε τα άτομα να διαμορφώσουν μια νοητική πραγματικότητα του χώρου - αντικείμενου, 3) ως χώρος - δράση, που περιλαμβάνει τα στοιχεία του χώρου - αντικείμενου και αποκτούν σημασία και ταυτότητα μέσα από τις δράσεις του ατόμου ή των ατόμων¹¹⁶. Ο κτιστός χώρος αποτελεί κομμάτι του χώρου - αντικείμενου, που με τη διευθέτηση και την αισθητική του διαμορφώνει τόσο τη μορφή των κτιρίων του περιβάλλοντος που αναπτύσσεται η κοινωνία, όσο και τους αποδεκτούς τρόπους χρήσης του μέσα από τις μορφές συμπεριφορών και κοινωνικές πρακτικές¹¹⁷. Ταυτόχρονα, ο κτιστός χώρος γίνεται αντιληπτός με διαφορετικό τρόπο από το κάθε άτομο ανάλογα με τα βιώματα του, τις εμπειρίες του, τις αξίες και τους προσωπικούς του σκοπούς και στόχους¹¹⁸.

Τα κτίρια δημιουργούν τις εμπειρίες ανάλογα με το τοπίο που έχουν οικοδομηθεί. Παρατηρώντας τα κτίρια από απόσταση ο επισκέπτης βλέπει και το περιβάλλον που το περικλείει¹¹⁹. Έχει μεγάλη σημασία που είναι οικοδομημένο ένα κτίριο, είτε σε βουνό, είτε εάν διαθέτει τριγύρω του θάλασσα¹²⁰. Δημιουργείται με αυτόν τον τρόπο η πρώτη εντύπωση του κτιρίου, η οποία εξαρτάται από τον αρχιτέκτονα, εάν θα διατηρηθεί, όταν ο επισκέπτης εισέλθει εντός του κτιρίου¹²¹.

Στην αρχαιότητα το τοπίο αποτελούσε σημαντική πηγή σπουδαίων πληροφοριών, από την οποία οι φιλόσοφοι μπορούσαν να βρουν απαντήσεις στις φιλοσοφικές τους αναζητήσεις ώστε να κατανοήσουν το φυσικό τους κόσμο και να τον σεβαστούν εάν επιθυμούσαν να αποκτήσουν ευδαιμονία¹²². Το φυσικό τοπίο συντελούσε και ως πηγή έμπνευσης για τη δημιουργία πολιτισμού και βρίσκοντας τις

¹¹⁴ Γερμανός, 2006, 7.

¹¹⁵ Γερμανός, 2006, 7.

¹¹⁶ Γερμανός, 2006, 7-8.

¹¹⁷ Γερμανός, 2006, 8.

¹¹⁸ Γερμανός, 2006, 8.

¹¹⁹ De Jong, 2011, 142.

¹²⁰ De Jong, 2011, 143.

¹²¹ De Jong, 2011, 141, 142.

¹²² Μαρουκιάν, 2017, 29-30.

κατάλληλες συνθήκες οδηγήθηκαν στη δημιουργία κτιρίων¹²³. Η Κλασική Αθήνα ήταν ευνοημένη τόσο από τις φυσικές συνθήκες όσο και από την ποιότητα του εδάφους προκειμένου να δημιουργήσει έναν σπουδαίο πολιτισμό. Εκτός από την επιβίωση μέσα από την παροχή φυσικών πόρων και τη δυνατότητα καλλιέργειας της Αττικής γης, το φυσικό τοπίο παρείχε και την ευκαιρία για τη διαμόρφωση μιας ποιοτικής και ανώτερης διαβίωσης¹²⁴. Μεγάλη τους επιθυμία ήταν να αφήσουν το στίγμα τους στον τόπο όπου είχαν δημιουργήσει την κοινωνία τους¹²⁵. Κατά την ανάπτυξη του αστικού τους χώρου οι κάτοικοι των Κλασικών χρόνων παρενέβησαν στο φυσικό τοπίο με σεβασμό, χωρίς την αλόγιστη χρήση των πόρων του, αφού πίστευαν ότι το τοπίο αποτελούσε αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής τους¹²⁶

¹²³ Μαρουκιάν, 2017, 30.

¹²⁴ Χατζόπουλος, 2010, 39.

¹²⁵ Χατζηπέτρου, 2015, 19.

¹²⁶ Χατζηπέτρου, 2015, 133.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η Επίδραση της Αρχιτεκτονικής

Ο άνθρωπος με τη δημιουργία κατοικίας μπόρεσε να παρέμβει στη φύση και να δημιουργήσει ένα αστικό τοπίο¹²⁷ προσπαθώντας με οποιοδήποτε μέσο να διώξει το άγχος από την καθημερινότητα του¹²⁸. Για το λόγο αυτό, στην προσπάθεια του να προσαρμοστεί στο περιβάλλον που έχει εγκατασταθεί, μεταβάλλει το χώρο ανάλογα με τις δικές του ανάγκες, ώστε να νιώσει άνετα¹²⁹. Οι ανάγκες¹³⁰ αυτές τον ωθούν να δημιουργήσει ένα άνετο αρχιτεκτονικό περιβάλλον¹³¹. Με τον όρο αρχιτεκτονική θα μπορούσε να θεωρηθεί η ανθρώπινη παρέμβαση στο τοπίο¹³². Για να αποφευχθούν τα ψυχολογικά προβλήματα, ο άνθρωπος δεν ικανοποιείται μόνο από τον τρόπο που χρησιμοποιεί την αρχιτεκτονική, αλλά και από το πώς αυτή η αρχιτεκτονική μπορεί να ικανοποιήσει την αισθητική του και οποιαδήποτε πιθανή του ανάγκη¹³³. Για το λόγο αυτό η αρχιτεκτονική συγκαταλέγεται στον τομέα των καλών τεχνών¹³⁴. Στην αρχαιότητα, εξάλλου, ο ρόλος της αρχιτεκτονικής συνετέλεσε μία από τις πιο σπουδαίες εκφράσεις του ελληνικού πολιτισμού¹³⁵.

Για να μπορεί η αρχιτεκτονική να προβάλλει το χαρακτήρα της μέσω ενός κτιρίου θα χρειαστεί να συνδυάσει τρία στοιχεία: η παρουσία του παρατηρητή, οι σκηνοί ρυθμοί της αρχιτεκτονικής και η πλοκή όπως τη βιώνει ο κάθε παρατηρητής¹³⁶. Μέσα από την παρατήρηση οι αναπαραστάσεις των κτιρίων αποτυπώνονται στο μυαλό του από τον τρόπο που τις βίωσε¹³⁷. Πρώτα παρατηρεί εξωτερικά το κτίριο από απόσταση, ώστε να διαμορφώσει μια συνολική άποψη, κατόπιν μπαίνει στο εσωτερικό του για να διαπιστώσει εάν εξακολουθεί να έχει την ίδια άποψη¹³⁸. Σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της εμπειρίας παίζει το φως ή η σκιά

¹²⁷ Μαρουκιάν, 2017, 12.

¹²⁸ Troshkina, 2015, 156.

¹²⁹ Troshkina, 2015, 156.

¹³⁰ Οι ανάγκες για ένα άνετο περιβάλλον διαχωρίζονται σε βιολογικές, κοινωνικές, και ψυχολογικές. Βλ. Troshkina, 2015, 156.

¹³¹ Troshkina, 2015, 156.

¹³² Βοζάνη, 2004, 67.

¹³³ Ζαρογιάννη - Καπλανίδου – Νάνου, 2011, 119 · Troshkina, 2015, 156.

¹³⁴ Troshkina, 2015, 156.

¹³⁵ Μονιούδη – Γαβαλά, 2015, 6.

¹³⁶ De Jong, 2011, 135.

¹³⁷ De Jong, 2011, 137.

¹³⁸ De Jong, 2011, 138, 139.

που καλύπτει το εξωτερικό ή το εσωτερικό του κτιρίου¹³⁹. Από απόσταση ο ήλιος και η σκιά που δημιουργεί πίσω από τις κολόνες διαμορφώνουν μια εικόνα μεγαλοπρέπειας του κτιρίου¹⁴⁰. Ο ήλιος ανάλογα με τη θέση του ζωντανεύει και τα στοιχεία του χώρου μπροστά στα μάτια του παρατηρητή, καθώς τονίζονται όλες οι λεπτομέρειες του¹⁴¹. Η χρήση του φωτός και ο τονισμός του χρώματος στις καλές τέχνες προκαλούν τον εντυπωσιασμό και την προσέλκυση του πλήθους¹⁴². Στο εσωτερικό του κτιρίου οι εικόνες αλλάζουν με μεγάλη ταχύτητα αποκαλύπτοντας καινούργιες εμπειρίες και δημιουργώντας μεγαλύτερο εντυπωσιασμό από αυτόν του εξωτερικού χώρου στο μυαλό του παρατηρητή¹⁴³.

Μέσα από αυτές τις αναπαραστάσεις των εμπειριών του ο παρατηρητής γίνεται ο σκηνοθέτης που αναπαριστά τις εικόνες, ο θεατής που τις παρατηρεί και ο ηθοποιός που τις βιώνει¹⁴⁴. Παρατηρώντας τους χώρους μπορεί με το μυαλό του να δημιουργήσει ένα θέαμα ή να το φανταστεί και με την αλλαγή των χώρων παρακολουθεί την πλοκή της περιπέτειας του που εξελίσσεται¹⁴⁵. Ο παρατηρητής αποκτά μια ποικιλία από διαφορετικές εμπειρίες και εικόνες του κτιρίου, οι οποίες με τη σειρά τους του καλλιεργούν και συναισθήματα¹⁴⁶. Ανάλογα, λοιπόν, με τον τρόπο που βιώνει ο κάθε παρατηρητής το κτίριο εξωτερικά και εσωτερικά, καλλιεργεί και τα αντίστοιχα συναισθήματα¹⁴⁷.

Εξαιτίας της σχέσης της με τις καλές τέχνες, η αρχιτεκτονική αποκτά και μία μορφή θεατρικότητας, καθώς κάποιες διαδικασίες της δεν μπορούν να αποδοθούν μόνο με αρχιτεκτονικούς όρους¹⁴⁸. Γενικά, η αρχιτεκτονική μπορεί να αποκτήσει την «αληθινή» της υπόσταση ως μια μορφή παράστασης, όπου το πρόγραμμα της μπορεί να γίνει αντιληπτό όχι μέσα από διαστάσεις και μέτρα, αλλά μέσα από μια σπουδαία δημόσια ή πολιτική ζωή, που εξωτερικεύει τη φαντασία του δημιουργού¹⁴⁹. Θεωρώντας την αρχιτεκτονική ως παράσταση υποστηρίζεται η σπουδαιότητα της έκφρασης του σχεδίου και η σημαντικότητα της απήχησης του¹⁵⁰. Μπορεί να

¹³⁹ Συγκολλιτού, 1997, 161 ·De Jong, 2011, 140.

¹⁴⁰ De Jong, 2011, 140.

¹⁴¹ De Jong, 2011, 140.

¹⁴² De Jong, 2011, 140.

¹⁴³ De Jong, 2011, 140.

¹⁴⁴ De Jong, 2011, 140.

¹⁴⁵ De Jong, 2011, 140.

¹⁴⁶ De Jong, 2011, 139, 140.

¹⁴⁷ De Jong, 2011, 141.

¹⁴⁸ Troshkina, 2015, 157.

¹⁴⁹ Perez – Gomez, 2013, 19.

¹⁵⁰ Perez - Gomez, 2013, 19.

θεωρηθεί και ένα μέρος του θεάματος, είτε με την κατασκευή ενός μόνιμου θεάτρου είτε ως προσωρινή κατασκευή για να εξυπηρετήσει εορτασμούς, και να την εκλάβει ο αποδέκτης ως μία εκδήλωση παρά ως κατασκευή¹⁵¹. Σε αυτή την περίπτωση, η αρχιτεκτονική δεν ψυχαγωγεί μόνο, αλλά προσφέρει και τη δυνατότητα να δημιουργηθούν οι πολιτιστικές μνήμες στο σύνολο και στο άτομο την αίσθηση ότι ανήκει σε μια τάξη μεγαλύτερη από αυτή που έχει ανάγκη¹⁵². Ωστόσο, η αρχιτεκτονική ξεχωρίζει από τις άλλες τέχνες, καθώς τοποθετεί το θεατή να γίνει και παρατηρητής και ηθοποιός¹⁵³. Μπορεί ο παρατηρητής βλέποντας ένα κτίριο από απόσταση να αποκτά την αντίληψη ότι το κτίριο είναι μια θεατρική σκηνή και ο ίδιος να γίνεται θεατής και όσο το πλησιάζει και εισέρχεται σε αυτό να μετατρέπεται σε ηθοποιό¹⁵⁴.

Σύμφωνα με τον Rappaport η αρχιτεκτονική διακοσμεί τη ζωή και καθορίζει την ανθρώπινη συμπεριφορά¹⁵⁵. Εφόσον, η αρχιτεκτονική διακοσμεί τα κτίρια μιας πόλης, η δράση που συντελείται μέσα στους χώρους της αποτελεί μια καθημερινή και μόνιμη ρουτίνα¹⁵⁶. Όπως συμβαίνει στο θέατρο για τη διαμόρφωση της εικόνας με τα κουστούμια, το μακιγιάζ και τα διάφορα διακοσμητικά στοιχεία, έτσι και στην αρχιτεκτονική η διαμόρφωση της εικόνας ενός κτιρίου ή του περιβάλλοντος εξαρτάται από τη θέση που βρίσκεται ένας τόπος, τη θέση των κτιρίων, τη διαθεσιμότητα του χώρου εμπροσθεν των κτιρίων, τα χρώματα και το μέγεθος των κτιρίων¹⁵⁷. Γιατί η εικόνα έχει σημαίνουσα θέση τόσο στο θέατρο όσο και στην αρχιτεκτονική¹⁵⁸. Η μπροστινή όψη ενός κτιρίου παρομοιάζεται με τον πρόλογο ενός έργου, καθώς και τα δύο προετοιμάζουν τον παρατηρητή ή το θεατή για αυτό που θα επακολουθήσει¹⁵⁹. Όμως, η εικόνα στο θέατρο μεταβάλλεται με την αλλαγή των κουστουμιών και την αλλαγή των παραστάσεων, ενώ στην αρχιτεκτονική είναι σε μια μόνιμη κατάσταση, αφού η διακόσμηση της παραμένει μόνιμη¹⁶⁰. Αλλά και ο

¹⁵¹ Pelletie, 2013, 133.

¹⁵² Pelletie, 2013, 133.

¹⁵³ De Jong, 2011, 148.

¹⁵⁴ De Jong, 2011, 140, 148.

¹⁵⁵ Troshkina, 2015, 157.

¹⁵⁶ Troshkina, 2015, 158.

¹⁵⁷ Troshkina, 2015, 158.

¹⁵⁸ Troshkina, 2015, 158.

¹⁵⁹ De Jong, 2011, 135.

¹⁶⁰ Troshkina, 2015, 158.

άνθρωπος, ενώ στο θέατρο διαχωρίζονται οι ρόλοι ηθοποιών και θεατών, στην αρχιτεκτονική παρακολουθεί και ενεργεί στο χώρο παράλληλα¹⁶¹.

Ο αρχιτέκτονας μέσα από τη φαντασία του δίνει πνοή στα κτίρια σαν να είναι τα δικά του παιδιά και καθοδηγεί άλλους για την ανοικοδόμηση τους¹⁶². Με τη φαντασία του δημιουργεί και δίνει μορφή στα οικοδομήματα μέσω του σχεδιασμού τους και έχει την ευθύνη για την άρτια και ολοκληρωμένη αποπεράτωση τους¹⁶³. Το έργο του αρχιτέκτονα μπορεί να παραλληλιστεί και με αυτό ενός ζωγράφου¹⁶⁴. Στόχος του είναι να αναδείξει την ομορφιά ενός κτιρίου, αλλά και να εξυπηρετήσει το γενικό σύνολο¹⁶⁵. Ακόμα και οι εμπειρίες που δημιουργούνται στο μυαλό ενός ανθρώπου που επισκέπτεται ένα κτίριο αναλογούν με τις εμπειρίες που καλλιεργούνται, όταν παρακολουθεί ένα έργο στο θέατρο¹⁶⁶. Κάθε χώρος του κτιρίου δίνει τη δική του μοναδική εικόνα που προκαλεί τον επισκέπτη να προχωρήσει στον επόμενο¹⁶⁷. Ο χώρος αυτός καλλιεργεί μια περιέργεια και μια αγωνία για αυτό που θα επακολουθήσει στον επόμενο χώρο¹⁶⁸.

Το μεγαλύτερο μέρος της καθημερινής ζωής του το άτομο το περνάει σε ανοιχτούς χώρους του αστικού περιβάλλοντος και συμβάλλει στην ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων¹⁶⁹. Συνήθως είναι κάποιο δημόσιο κτίριο ή η πλατεία της πόλης¹⁷⁰. Η πλατεία της πόλης αποτελεί, όμως, και ένα χώρο θεάτρου, καθώς κάθε κίνηση που συντελείται μέσα στα πλαίσια της, όπως η κίνηση του ρολογιού που βρίσκεται σε ένα δημόσιο κτίριο, αλλάζει και το θέαμα¹⁷¹. Κατά συνέπεια, ο επισκέπτης επηρεάζεται από το εξωτερικό περιβάλλον και παίρνει το ρόλο του θεατή που παρακολουθεί μία παράσταση, όπως σε ένα θέατρο που αλλάζουν οι σκηνές¹⁷². Η θεατρικότητα ενός αρχιτεκτονικού περιβάλλοντος μπορεί να ικανοποιήσει την ψυχολογική ανάγκη του ανθρώπου, ώστε να αποκτήσει δημιουργική αυτοπεποίθηση¹⁷³. Εκτός από τη θεατρικότητα, ένας αρχιτεκτονικός χώρος μπορεί να

¹⁶¹ Troshkina, 2015, 158.

¹⁶² Perez – Gomez, 2013, 20.

¹⁶³ Perez – Gomez, 2013, 20.

¹⁶⁴ Perez – Gomez, 2013, 22.

¹⁶⁵ Perez - Gomez, 2013, 23

¹⁶⁶ De Jong, 2011, 141.

¹⁶⁷ De Jong, 2011, 140.

¹⁶⁸ De Jong, 2011, 141.

¹⁶⁹ Συγκολλιτού, 1997, 220-221.

¹⁷⁰ Συγκολλιτού, 1997, 220.

¹⁷¹ Troshkina, 2015, 157.

¹⁷² Troshkina, 2015, 157.

¹⁷³ Troshkina, 2015, 158.

σχεδιαστεί για να φιλοξενήσει τελετές και τελετουργίες¹⁷⁴. Η επιλογή του χώρου γίνεται ανάλογα με τους συμβολισμούς που υποκρύπτει, αλλά και τη λειτουργικότητα του¹⁷⁵. Στην προσπάθεια σχεδιασμού του αρχιτεκτονικού χώρου λαμβάνονται υπόψη οι λόγοι για τους οποίους θα λειτουργήσει ο χώρος αυτός και κατ' επέκταση οι συμβολισμοί που του αποδίδονται¹⁷⁶.

Στους παραδοσιακούς πολιτισμούς το αποτέλεσμα μιας πράξης δε θεωρείται ότι οφείλεται στον άνθρωπο, αλλά προέρχεται από κάτι το θεϊκό, του οποίου η παρουσία έχει προηγηθεί, κι ονομάζεται τελετουργία¹⁷⁷. Η παρουσία του θεϊκού γίνεται φανερή μέσω των αντικειμένων που κατασκευάζει ο άνθρωπος, όπως είναι για παράδειγμα ένας βωμός¹⁷⁸. Ο Βιτρούβιος στο δεύτερο βιβλίο του «Περί Αρχιτεκτονικής» αναφέρεται στην προέλευση της αρχιτεκτονικής και θεωρεί ότι αποτελεί ένα δώρο θεού, που στάλθηκε μέσω μιας σπίθας και αυτή, δημιουργώντας μια φωτιά που γύρω της κάθισαν οι πρώτοι άνθρωποι, αποτέλεσε την πρώτη κατοικία τους¹⁷⁹.

Τα πιο σημαντικά κτίρια ενός τόπου εκφράζουν την κοινωνική και οικονομική δομή μιας κοινωνίας, καθώς και την κουλτούρα της¹⁸⁰. Μέσω της αρχιτεκτονικής που εκφράζει τη φαντασία ενός αρχιτέκτονα, μπορούν να πάρουν μορφή η κυριαρχία, η δύναμη, η οικονομική και κοινωνική υπόσταση των ανθρώπων μιας πόλης¹⁸¹. Στην αρχαιότητα η αρχιτεκτονική αποτέλεσε ένα σημαντικό τρόπο έκφρασης¹⁸². Στην αρχαιότητα προσπάθησαν να εναρμονίσουν την αρχιτεκτονική τους με το φυσικό τοπίο κατόπιν παρατήρησης του¹⁸³. Εφόσον οι αρχαίοι Έλληνες ήταν στενά δεμένοι με το φυσικό περιβάλλον, εμπνέονταν από αυτό για να οδηγηθούν στη δημιουργία των μεγάλων επιτευγμάτων τους¹⁸⁴. Τα μνημεία, που δημιούργησαν, αποτελούσαν τα στοιχεία ενός ιστορικού παρελθόντος που άφησαν τα ίχνη τους στο φυσικό τοπίο και έγιναν πρότυπα γνώσεων και μίμησης από τους απογόνους¹⁸⁵.

¹⁷⁴ Troshkina, 2015, 160.

¹⁷⁵ Troshkina, 2015, 160.

¹⁷⁶ Troshkina, 2015, 160.

¹⁷⁷ Perez- Gomez, 2013, 16.

¹⁷⁸ Perez- Gomez, 2013, 16.

¹⁷⁹ M.V. Vitruvius, 2001, 34 ·Perez- Gomez, 2013, 16.

¹⁸⁰ Fereshte – Omid, 2015, 49.

¹⁸¹ Troshkina, 2015, 160.

¹⁸² Μονιούδη – Γαβαλά, 2015, 15.

¹⁸³ Χατζηπέτρου, 2015, 140.

¹⁸⁴ Χατζηπέτρου, 2015, 142.

¹⁸⁵ Χατζηπέτρου, 2015, 169.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

3.1. Η ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΤΗΣ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

Το περιβάλλον στην Ελλάδα με τη μορφολογία του εδάφους υποδείκνυε στους αρχιτέκτονες της αρχαιότητας τη μορφή και τον τρόπο που θα οικοδομούνταν τα κτίρια¹⁸⁶. Σκοπός των δημιουργών ήταν να συνεχίσουν, μέσα από τα μνημεία που θα κατασκεύαζαν, τη φυσικότητα του ελληνικού χώρου¹⁸⁷. Εκμεταλλεύτηκαν τις ευνοϊκές συνθήκες του κλίματος και τις κατάλληλες προϋποθέσεις του ελληνικού εδάφους προκειμένου να μετατρέψουν το φυσικό περιβάλλον σε πολιτιστικό¹⁸⁸. Για τη δημιουργία του αστικού χώρου λάμβαναν υπόψη την ασφάλεια που πρόσφερε το τοπίο με τις φυσικές οχυρώσεις με τα βουνά του, το υγιεινό κλίμα που το περιέβαλε και το πρόσφορο έδαφος του για την άντληση φυσικών πόρων¹⁸⁹. Η αρμονία στη σχέση χώρου και αρχιτεκτονικής γίνεται φανερή σε μας μέσα από έναν αρχαιολογικό χώρο¹⁹⁰. Το ελληνικό έδαφος, ιδιαίτερα, με τα αρχαιολογικά του μνημεία είναι αυτά που κερδίζουν τις εντυπώσεις και μένουν χαραγμένα στο μυαλό των επισκεπτών¹⁹¹.

Ο αρχιτέκτονας της αρχαιότητας προσπαθούσε μέσα από την προσαρμοστικότητα, το δέος, την ευχαρίστηση, την αίγλη και την επιβολή να παρουσιάσει την αρμονία και το μέτρο στη μορφολογία των οικοδομημάτων και τη φυσική τοποθέτησή τους στο τοπίο¹⁹². Στην αρχαιότητα δεν υπήρχε ακριβής ορισμός του αρχιτέκτονα, αλλά ως επάγγελμα παρομοιάζεται με τον ξυλουργό¹⁹³. Με την πάροδο του χρόνου ο αρχιτέκτονας άρχισε να αποκτά ως ασχολία και την τέχνη του λίθου¹⁹⁴. Σύμφωνα με το Βιτρούβιο, ωστόσο, ο αρχιτέκτονας, εκτός από τη γνώση του στην τέχνη του ξύλου και του λίθου, όφειλε να έχει γνώσεις γύρω από τα

¹⁸⁶ Μαστραπός, 1999, 13.

¹⁸⁷ Μαστραπός, 1999, 13.

¹⁸⁸ Μαστραπός, 1999, 13.

¹⁸⁹ Χατζηπέτρου, 2015, 133.

¹⁹⁰ Μαστραπός, 1999, 14.

¹⁹¹ Μαστραπός, 1999, 14.

¹⁹² Μαστραπός, 1999, 14.

¹⁹³ Muller –Wiener, 1995, 21.

¹⁹⁴ Muller –Wiener, 1995, 21.

μαθηματικά, τη μουσική, τη φιλοσοφία και τη φυσική¹⁹⁵, καθώς έπρεπε να διατυπώνει τα σχέδια του με το γραπτό λόγο¹⁹⁶. Τα προσόντα αυτά όμως δεν τα κατείχαν πολλοί, γεγονός που περιορίζει τον αριθμό των αρχιτεκτόνων¹⁹⁷. Εντούτοις, υπήρχαν αρκετοί τεχνίτες και καλλιτέχνες, που μπορούσαν να ανήκουν και στους αρχιτέκτονες και στους τεχνίτες¹⁹⁸.

Η Κλασική Αθήνα, ως τοποθεσία, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα συνδυασμού τοπίου και αρχιτεκτονικής. Κατά την κλασική περίοδο τα όρια των πόλεων ήταν περιορισμένα σε σχέση με τα όρια των πόλεων της Ανατολής, τα οποία ήταν απέραντα¹⁹⁹. Επομένως, τα άτομα ζούσαν σε πόλεις μικρών εκτάσεων, χωρίς να απαρτίζονται από πολλές εθνότητες, στις οποίες αλληλογνωρίζονταν και είχαν ταύτιση πολιτικών και θρησκευτικών πεποιθήσεων²⁰⁰. Η Αθήνα υπήρξε μία από τις πιο ισχυρές πόλεις –κράτη της αρχαιότητας, από την οποία ξεκίνησε η ανάπτυξη της δημοκρατίας²⁰¹. Στην αρχαιότητα το όνομα της αναφερόταν στον πληθυντικό αριθμό «Αθήναι», καθώς υποδήλωνε την ένωση όλων των δήμων που περιελάμβανε η Αττική²⁰².

Με τον όρο πολίτης στην πόλη των Αθηνών σήμαινε ότι το άτομο ανήκει σε ένα σύνολο με την προσφορά του, τα ατομικά του κατορθώματα και την αυτοθυσία του προς το συμφέρον της πόλης και είχε τη δέσμευση να εκπληρώνει αυτή την υπόσχεση, το οποίο αποτελούσε και το ιδανικό των Αθηναίων²⁰³. Αυτή η άμεση του σχέση με την πολιτεία σήμαινε και άμεση σχέση με την πολιτική, που περιελάμβανε ένα ένδοξο παρελθόν και την τοποθέτηση του μέσα στο κοσμικό σύμπαν με την ευλάβεια και το θρησκευτικό αίσθημα²⁰⁴. Στην έννοια πολίτης εμπεριέχεται και η σύνδεση του ατόμου με τη γη πάνω στην οποία έχει δημιουργηθεί το αστικό περιβάλλον²⁰⁵. Η μετακίνηση του σε άλλη πόλη σήμαινε και απομάκρυνση από την πατρίδα πολιτεία²⁰⁶. Επομένως, η ιδιότητα του πολίτη δεν εμπεριέχει μόνο τα

¹⁹⁵ Muller –Wiener, 1995, 21.

¹⁹⁶ Muller - Wiener, 1995, 22.

¹⁹⁷ Muller – Wiener, 1995, 21.

¹⁹⁸ Muller – Wiener, 1995, 21.

¹⁹⁹ Hoepfner, 1999, 25 · Baldry, 2008, 29 · Καμπούρης, 2014, 53 · Μονιούδη - Γαβαλά 2015, 8.

²⁰⁰ Hoepfner, 1999, 25 · Καμπούρης, 2014, 53 · Μονιούδη - Γαβαλά 2015, 8

²⁰¹ Σιακάβαρα – Ραυτοπούλου, 2016, 6.

²⁰² Βαλαβάνης, 2015, 7 · Σιακάβαρα – Ραυτοπούλου, 2016, 6.

²⁰³ Goldhill, 2008, 25-26 · Conelly, 2016, 116, 380.

²⁰⁴ Conelly, 2016, 116.

²⁰⁵ Goldhill, 2008, 26.

²⁰⁶ Goldhill, 2008, 26.

επιτεύγματα και τις θυσίες του για το καλό της πόλης, αλλά και τις βαθιές του ρίζες με τη γη²⁰⁷.

Η Αττική βρισκόταν σε μια ευνοϊκή τοποθεσία, που συνδύαζε την ομορφιά και την ειδυλλιακή φύση του τοπίου²⁰⁸. Είναι μια τριγωνική χερσόνησος έχοντας έκταση 2.400 τ.χλμ. και εισχωρεί στο Αιγαίο πέλαγος²⁰⁹. Διέθετε βουνά με απότομο υψόμετρο, όπως ο Κιθαιρώνας στα βορειοδυτικά, η Πάρνηθα στα βόρεια, το Αιγάλεω στα δυτικά, το Πεντελικό στα βορειοανατολικά, ο Ύμηττός στα ανατολικά και το Πάνειον στα νοτιοανατολικά, που αποτελούσαν και τις φυσικές της εισόδους, και ανάμεσα τους υπήρχαν εύφορες κοιλάδες και πεδιάδες²¹⁰. Ο επισκέπτης είχε μπροστά του έναν ελεύθερο ορίζοντα και μπορούσε να παρατηρήσει μια μαγευτική εικόνα από λοφίσκους και ψηλά βουνά²¹¹. Παρατηρώντας τον ορίζοντα το μάτι του έπεφτε πάνω σε μια καταγάλανη θάλασσα από την οποία περιβαλλόταν στην οποία κατέληγαν φυσικοί όρμοι και λιμάνια²¹². Το τοπίο της αττικής γης διέθετε μια ενεργειακή δύναμη που επηρέαζε την ψυχολογία και το συναίσθημα του Αθηναίου, καθώς συνδύαζε τη μνήμη, το μύθο και την ιερότητα²¹³. Εξάλλου, η αρέσκεια των αρχαίων Ελλήνων για ένα όμορφο και ευχάριστο τοπίο γίνεται φανερή μέσα από την επιλογή οικοδόμησης των ιερών και ναών τους²¹⁴. Η Αττική διέθετε περιοχές που ήταν γεμάτη από ιστορίες με μύθους, γνωστές σε όλες τις γενιές των Αθηναίων, οι οποίες ανάβλυζαν τις δυνάμεις της φύσης και των θεών, παρουσίαζαν το ανθρώπινο δράμα και το ιστορικό παρελθόν²¹⁵.

Εκτός από τη φυσική διαμόρφωση του εδάφους την ανάπτυξη οικισμών ευνοούσε και το κλίμα της αττικής γης, καθώς είχε επί το πλείστον έναν καθαρό και γαλανό ουρανό και μια πεντακάθαρη διαύγεια της ατμόσφαιρας²¹⁶. Ωστόσο, αρχικά δε διέθετε αρκετό νερό, αφού το μεγαλύτερο μέρος της ήταν άνυδρο, και οι μόνες πηγές διοχέτευσης νερού ήταν λίγοι ποταμοί, μικρές πηγές και τεχνητά φρεάτια²¹⁷. Γι αυτό δε διέθετε και πλούσια βλάστηση παρά μόνο πεύκα, έλατα και μικρούς

²⁰⁷ Goldhill, 2008, 26.

²⁰⁸ Τραυλός, 2005, 5 ·Connelly, 2016, 36.

²⁰⁹ Camp, 2009, 19 ·Connelly, 2016, 38.

²¹⁰ Τραυλός, 2005, 5-6 ·Connelly, 2016, 39-40.

²¹¹ Τραυλός, 2005, 5.

²¹² Τραυλός, 2005, 5 ·Connelly J. 2016, 40.

²¹³ Connelly, 2016, 36.

²¹⁴ Χατζηπέτρου, 2015, 133.

²¹⁵ Connelly, 2016, 37.

²¹⁶ Τραυλός, 2005, 5.

²¹⁷ Οι ποταμοί Ηριδανός και Κηφισός και οι πηγές Κλεψύδρα του ιερού Ασκληπιείου και Καλλιρρόη αποτελούσαν πηγές ύδρευσης της Αττικής γης. Βλ. Τραυλός, 2005, 7.

θάμνους²¹⁸. Εν συνεχεία με τις παρεμβάσεις τους κατάφεραν να δημιουργήσουν κήπους με ποικιλία από άνθη, όπως υάκινθους, κυκλάμινα, ανεμώνες, τριαντάφυλλα, κρίνα κ.α., τα οποία θεωρούσαν ιερά και τα είχαν συνδέσει με τοπικές θεότητες²¹⁹.

Το κλίμα της ήταν εύκρατο, δε διέθετε υψηλή υγρασία, προέκυπταν καταιγίδες με σπάνιες περιπτώσεις χιονιού και χαλαζιού, αλλά σε γενικές γραμμές υπήρχε ηλιοφάνεια²²⁰. Στη χαμηλή υγρασία συμβάλλουν και οι βόρειοι άνεμοι που είναι πιο συχνοί από τους υπόλοιπους και οι Αθηναίοι της αρχαίας Αθήνας τιμούσαν το βόρειο άνεμο, καθώς ήταν πιο υγιεινός²²¹. Το αθηναϊκό κλίμα ευνοούσε και την καλλιέργεια οπωροφόρων δέντρων, όπως μηλιές, συκιές, αχλαδιές, κερασιές αλλά και την παραγωγή κρασιού και σταφίδας από τους αμπελώνες της αττικής γης²²². Το δέντρο, όμως, που πρόσφερε τα μέγιστα στην πόλη των Αθηνών με τους καρπούς της ήταν η ελιά, γι αυτό και το θεωρούσαν ιερό δέντρο και σε όποιον τολμούσε να το κόψει έπεφτε κατάρα²²³. Με αυτό τον τρόπο κατόρθωσαν οι Αθηναίοι να καταστήσουν τους εαυτούς τους αυτάρκεις και αυτόνομους, γεγονός που αποτέλεσε και την πιο λαμπρή αρετή της πόλης²²⁴.

Το έδαφος της Αθήνας αρχικά, πριν την εγκατάσταση των πρώτων κατοίκων, αποτελείτο από σαθρό βράχο, την κιμιλιά, και ελάχιστο χώμα²²⁵. Από τη στιγμή που άρχισαν να δημιουργούν τους οικισμούς τους οι Αθηναίοι, το έδαφος έχασε την ανάγλυφη μορφή του με τις διάφορες επιχώσεις²²⁶. Το έδαφος αυτό τελικά παρείχε τα υλικά για να δημιουργήσουν την πόλη τους και τον μεγαλύτερο πολιτισμό μέσα από τα μνημεία τους²²⁷. Παρείχε λίθους και σκληρό ασβεστόλιθο από την Ακρόπολη και τους λόφους της Πνύκας, κίτρινο ασβεστόλιθο του Καρρά, σκληρό και μαλακό πωρόλιθο από τον Πειραιά, τεφρό ασβεστόλιθο από την Ελευσίνα και λευκό μάρμαρο από την Πεντέλη²²⁸. Επίσης, χρησιμοποιούσαν κυανότεφρο μάρμαρο από τον Υμηττό, άργιλο από το λεκανοπέδιο της Αθήνας που υπήρξε το σημαντικότερο υλικό

²¹⁸ Τραυλός, 2005, 7 ·Conelly, 2016, 40.

²¹⁹ Conelly, 2016, 43.

²²⁰ Τραυλός, 2005, 11-12

²²¹ Τραυλός, 2005, 12.

²²² Conelly, 2016, 40.

²²³ Τραυλός, 2005, 7 ·Conelly, 2016, 40,43.

²²⁴ Conelly, 2016, 42.

²²⁵ Τραυλός, 2005, 13.

²²⁶ Τραυλός, 2005, 13.

²²⁷ Τραυλός, 2005, 14.

²²⁸ Τραυλός, 2005, 14-16.

για την κατασκευή αγγείων και οικοδομημάτων, σίδηρο και μόλυβδο από το Λαύριο²²⁹.

Η διαμόρφωση του αστικού χώρου της Αθήνας ξεκίνησε από την αρχαϊκή περίοδο, όπου διαχωρίστηκε από τη μια μεριά με την Ακρόπολη και το οχυρό της και τα ιερά των θεών και από την άλλη με την πόλη, που περιείχε την αγορά, τα κτίρια και την βασική καθημερινή ζωή των πολιτών της²³⁰. Ο πρώτος βασιλιάς που διαμόρφωσε και την ιδιότητα της πόλης στην Αθήνα ήταν ο Θησεάς²³¹. Γι αυτό και αναπαρίσταται η μορφή του Θησεά σε πολλές γλυπτικές εικόνες του Παρθενώνα και στο πρώτο ιερό της πόλης, το Ηφαίστειο ή Θησείο²³². Ωστόσο, η αρχική διαμόρφωση της πόλης άρχισε να γίνεται χωρίς κάποιο συγκεκριμένο αστικό σχεδιασμό²³³. Όμως, κατά την κλασική περίοδο ο σχεδιασμός της πόλης στηρίχθηκε στο ιπποδάμειο σύστημα, που περιελάμβανε ένα οδικό δίκτυο με παράλληλους και κάθετους δρόμους και μια λογική συγκρότηση της πόλης, με απώτερο στόχο τη διαμόρφωση μιας πόλης - κράτους²³⁴. Οι κάτοικοι των Αθηνών ήθελαν να αποκτήσουν αυτάρκεια και αυτοδυναμία και να διαθέτουν δική τους οικονομία, στρατό, πολίτευμα και θεσμούς²³⁵.

Με τη πτώση της τυραννίας και την εδραίωση της δημοκρατίας με τον Κλεισθένη το 507 π.Χ.²³⁶, καθώς και οι νικηφόρες μάχες των Ελλήνων εναντίον των Περσών, έδωσαν το δικαίωμα στους πολίτες να λαμβάνουν μέρος στις αποφάσεις της πόλης²³⁷. Επειδή οι αποφάσεις αυτές αφορούσαν τη δημόσια ζωή έπρεπε να διαμορφωθούν κατάλληλοι χώροι για συγκεντρώσεις²³⁸. Με την ίδρυση δημόσιων κτιρίων, όπως τα δικαστήρια, το θέατρο, οι στοές, οι βωμοί ο δημόσιος χώρος άρχισε να αποκτά μεγάλη σπουδαιότητα²³⁹. Το κομμάτι, όμως, του δημόσιου χώρου που είχε τη μεγαλύτερη σημασία στον τρόπο λειτουργίας της πόλης ήταν η ίδια η Αγορά

²²⁹ Τραυλός, 2005, 16.

²³⁰ Μονιούδη - Γαβαλά 2015, 6.

²³¹ Goldhill, 2008, 27.

²³² Μαστραπός 1999, 91 · Camp II, 2004, 11 · Goldhill, 2008, 27 · Σιακάβαρα – Ραυτοπούλου, 2016, 9.

²³³ Μαστραπός, 1999, 31 · Μονιούδη - Γαβαλά 2015, 7.

²³⁴ Μαστραπός 1999, 31 · Καμπούρης Χ. 2014, 28 · Μονιούδη – Γαβαλά, 2015, 7, 9.

²³⁵ Καμπούρης, 2014, 39.

²³⁶ Goldhill, 2008, 21.

²³⁷ Καμπούρης, 2014, 79 · Μονιούδη – Γαβαλά, 2015, 7.

²³⁸ Μονιούδη – Γαβαλά, 2015, 7.

²³⁹ Μονιούδη – Γαβαλά, 2015, 7.

της²⁴⁰. Από την άλλη τα δημόσια κτίρια βρίσκονταν διάσπαρτα, αλλά κοντά στην Αγορά, αφού αποτελούσε τόπος συγκέντρωσης και συνάθροισης²⁴¹.

Τα κίνητρα για τη δημιουργία της πόλης της Αθήνας του 5^{ου} αιώνα π.Χ. ήταν η κοινωνική μνήμη και η ανάμνηση²⁴². Οι Αθηναίοι απέκτησαν μία κοινή ταυτότητα μέσα από την κοινωνική μνήμη, η οποία με τη σειρά της προβάλλει το κοινό παρελθόν τους και ένα κοινό πλάνο για το μέλλον²⁴³. Ωστόσο, με την πάροδο του χρόνου οι νέες μνήμες που αποκτούν οι Αθηναίοι καλύπτουν τις παλιές, οι οποίες στο τέλος εξαφανίζονται²⁴⁴. Η κοινωνική μνήμη είναι αυτή που οδήγησε στη δημιουργία της Ακρόπολης, των Προπυλαίων, του Παρθενώνα και των υπόλοιπων κτιρίων και εκφράζεται μέσα από την αρχιτεκτονική τους²⁴⁵. Η ίδρυση βωμών και ναών αποτελούσε επιτακτική ανάγκη των Αθηναίων προκειμένου να κερδίσουν την εύνοια των θεών, διότι κατατρώχονταν από το αίσθημα της δεισιδαιμονίας²⁴⁶. Με την απειλή ενός πολέμου και το φόβο του θανάτου οι πολίτες της Αθήνας περνούσαν την ημέρα τους ευχαριστώντας τους θεούς, αφού αυτοί καθορίζουν την ανθρώπινη μοίρα, και κερδίζοντας την εύνοια τους, αποκτούσαν μια ισόρροπη και αρμονική σχέση μαζί τους²⁴⁷.

3.2. Τα κτίρια στην Κλασική Αθήνα

Κατά την Κλασική περίοδο, δηλαδή το χρονικό διάστημα που καθιερώθηκε η δημοκρατία²⁴⁸, δημιουργήθηκαν τα σημαντικότερα κτίρια που θα αποτελούσαν τα μεγαλύτερα μνημεία για τις μεταγενέστερες γενεές. Η αλλαγή του τρόπου διακυβέρνησης της πόλης οδήγησε και στην αναζήτηση καινούργιων τρόπων δημιουργίας διοικητικών κτιρίων, αλλά και κτιριακών συγκροτημάτων²⁴⁹. Η πόλη διαμορφώθηκε και αναπτύχθηκε γύρω από την Ακρόπολη, που υπήρξε ένα από τα

²⁴⁰ Μονιούδη – Γαβαλά, 2015, 7.

²⁴¹ Καμπούρης, 2014, 22.

²⁴² Martin - McAuliffe & Papadopoulos, 2012, 354.

²⁴³ Martin - McAuliffe & Papadopoulos, 2012, 354.

²⁴⁴ Martin - McAuliffe & Papadopoulos, 2012, 354.

²⁴⁵ Martin - McAuliffe & Papadopoulos, 2012, 354.

²⁴⁶ Conelly, 2016, 29,30.

²⁴⁷ Conelly, 2016, 29.

²⁴⁸ Muller – Wiener, 1995,18 ·Hoepfner, 1999, 25.

²⁴⁹ Hoepfner, 1999, 25.

βασικότερα κέντρα της ζωής της²⁵⁰. Ο επισκέπτης μπορεί να διαπιστώσει τη μεγάλη δύναμη και τον πλούτο της πόλης μέσα από τα μνημεία της: τον ιερό χώρο της Ακρόπολης, τα δημόσια κτίρια της Αγοράς των Αθηνών, το θέατρο και το Ωδείο της²⁵¹.

Το άλλο βασικό κέντρο ζωής της πόλης με μεγάλη σπουδαιότητα ήταν η Αγορά, η οποία αποτελούσε και το δημόσιο χώρο που προσφερόταν για πολιτικές συζητήσεις και πολιτισμικά θεάματα²⁵². Τα κτίρια της Αθήνας, σε σχέση με άλλες ελληνικές πόλεις, χαρακτηρίζονται μνημειώδη²⁵³. Ο Περικλής, που κυβέρνησε την Αθήνα κατά τον 5^ο αι. π.Χ. και μετά την καταστροφή από τους Πέρσες, αναδιοργάνωσε την πόλη και άφησε σπουδαία μνημεία και ναούς, όπως ο Παρθενώνας, τα Προπύλαια, ο ναός της Αθηνάς Νίκης, το Ερεχθείο και το Ωδείο²⁵⁴ ανέδειξε την αθηναϊκή ηγεμονία και σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο²⁵⁵. Με τα κτίρια αυτά διαμορφώθηκε «πρώτος ανθρωπιστικός πολιτισμός της αρχαιότητας» με τον οποίο οι μεταγενέστερες γενεές είναι συναισθηματικά και διανοητικά ταυτισμένες²⁵⁶. Ο πολίτης και ο κάθε επισκέπτης της πόλης παρατηρώντας τους χώρους της Αγοράς, της Ακρόπολης και τα κτίρια, που συμπεριλαμβάνονται σε αυτούς, επηρεάζονται ψυχολογικά, καλλιεργώντας εσωτερικά διάφορα συναισθήματα και σκέψεις, που θα αναλυθούν στο κάθε κτίριο παρακάτω.

3.3. Θεμιστόκλειο Τείχος

Για την προστασία της πόλης η περιτοίχιση της έγινε με τα κυκλώπεια τείχη, που κατασκευάστηκαν κατά τη Μυκηναϊκή περίοδο και αργότερα αντικαταστήθηκαν από το Θεμιστόκλειο τείχος²⁵⁷. Παρά την ύπαρξη των Μυκηναϊκών Τειχών, η πόλη της Αθήνας ήταν απροστάτευτη μέχρι το 479 π.Χ. και καλλιεργούσε ένα αίσθημα ανασφάλειας²⁵⁸. Τότε ο Θεμιστοκλής, μετά τη νίκη στη ναυμαχία της Σαλαμίνας, με το λόγο του κατάφερε να πείσει τους Αθηναίους πολίτες να προχωρήσουν στην

²⁵⁰ Καμπούρης, 2014, 22.

²⁵¹ Baldry, 2008, 29.

²⁵² Hoerfner, 1999, 25 ·Μαστραπάς, 1999, 29 ·Στεργιώτου, 2005, 6 ·Καμπούρης, 2014,22.

²⁵³ Καμπούρης, 2014, 9 ·Μονιούδη – Γαβαλά, 2015, 10.

²⁵⁴ Hansen & Nielsen, 2004, 635 ·Μονιούδη - Γαβαλά 2015, 12.

²⁵⁵ Camp, 2009, 103.

²⁵⁶ Μονιούδη – Γαβαλά, 2015, 12.

²⁵⁷ Hansen & Nielsen, 2004, 634 ·Martin - McAuliffe & Papadopoulos, 2012, 342 ·Καμπούρης, 2014, 55.

²⁵⁸ Martin - McAuliffe & Papadopoulos, 2012, 344.

κατασκευή ενός καινούργιου τείχους με σκοπό την ασφάλεια τους, το οποίο ολοκληρώθηκε σε μικρό χρονικό διάστημα²⁵⁹. Ο Θεμιστοκλής, μετά τους Περσικούς πολέμους και την καταστροφή της πόλης, επιδίωξε να κατασκευάσει μια περιτοίχιση της Αθήνας για την προστασία της πόλης και των πολιτών από τους εχθρούς και ιδιαίτερα από τους Λακεδαιμόνιους²⁶⁰. Η νέα αυτή τείχιση οδήγησε και στην επέκταση της πόλης προς τα βόρεια και βορειοανατολικά²⁶¹. Το μήκος του τείχους αυτού ανερχόταν στα 6.450 μ., διέθετε 13 πύλες με τις οποίες η πόλη επικοινωνούσε με την ύπαιθρο και με δήμους έξω από τα τείχη²⁶². Κατά τη χρονική περίοδο 458 - 457 π.Χ. κατασκευάστηκαν τα Μακρά Τείχη, τα οποία από το βορρά εκτείνονταν από την Αθήνα έως τον Πειραιά και από το νότο έως το Φάληρο²⁶³ και ολοκληρώθηκαν το 455 π.Χ., όταν κυβερνούσε την Αθήνα ο Περικλής²⁶⁴. Εντός των Μακρών Τειχών δεν κατοικούσαν οι πολίτες της Αθήνας παρά μόνο κατά την περίοδο του Πελοποννησιακού Πολέμου²⁶⁵. Ήταν εναρμονισμένα με τα καινούργια οικοδομήματα που κατασκευάστηκαν σύμφωνα με το οικοδομικό πρόγραμμα του Περικλή και διαχώριζαν τα προάστια από την πόλη²⁶⁶. Όμως, το 403 π.Χ. ο Λύσανδρος αποφασίζει να γκρεμίσει όλα τα τείχη, τα τείχη της Αθήνας, του Πειραιά και του Φαλήρου²⁶⁷. Ωστόσο, το έτος 394 π.Χ. τα τείχη επισκευάστηκαν κατά παρότρυνση του Κόνωνα και κατόπιν του Δημοσθένη²⁶⁸.

1.1 Θεμιστόκλειο τείχος

²⁵⁹ Ματθαίου, 2010, 23 · Martin - McAuliffe & Papadopoulos, 2012, 344.

²⁶⁰ Hoepfner, 1999, 29 · Μαστραπάς, 1999, 39, 70, 145 · Τραυλός, 2005, 47 · Πατσιάδου, 2015, 18 ·

²⁶¹ Hoepfner, 1999, 29 · Μαστραπάς, 1999, 39 · Τραυλός, 2005, 48.

²⁶² Τραυλός, 2005, 50 · Camp, 2009, 88 · Βαλαβάνης, 2010, 49 · Βαλαβάνης, 2015, 6 ·

²⁶³ Hansen & Nielsen, 2004, 634 · Καμπούρης, 2014, 64.

²⁶⁴ Camp, 2009, 99 · Βαλαβάνης, 2010, 49 · Καμπούρης, 2014, 64.

²⁶⁵ Hansen & Nielsen, 2004, 636.

²⁶⁶ Martin - McAuliffe & Papadopoulos, 2012, 344.

²⁶⁷ Τραυλός, 2005, 50

²⁶⁸ Μαστραπάς, 1999, 146 · Hansen & Nielsen, 2004, 634 · Τραυλός, 2005, 50 · Βαλαβάνης, 2010, 55.

3.4. Η Αγορά της Αθήνας

Η Αγορά της Αθήνας δημιουργήθηκε από τους τυράννους, ώστε με το μεγάλο της χώρο να μπορούν να τελεστούν όλες οι αθλητικές, θεατρικές, στρατιωτικές, εμπορικές και γενικά όλες οι καθημερινές δραστηριότητες της πόλης²⁶⁹. Αποτελούσε την τέλεια εικόνα του δημόσιου χώρου και της δημόσιας ζωής, καθώς εκεί συζητιούνταν οικονομικά, πολιτικά, κοινωνικά και θρησκευτικά ζητήματα και γινόταν ανταλλαγή ιδεών και αγαθών, αποτελούσε δηλαδή την καρδιά της ίδιας της πόλης²⁷⁰. Εξάλλου, η δημόσια ζωή είναι αυτή που διαμορφώνει την κοινωνία και τον πολιτισμό μιας πόλης²⁷¹. Η σημασία της Αγοράς που είχε στα αρχαία χρόνια διαφοροποιείται από τη σημασία που έχει σήμερα. Σήμαινε το μέρος όπου συγκεντρώνονταν οι πολίτες²⁷² για να μπορούν να φιλοσοφήσουν και να διεξάγουν πολιτικές συζητήσεις, ενώ αργότερα απέκτησε τη σημασία του χώρου για αγοραπωλησίες²⁷³. Εξάλλου, η ονομασία Αγορά της αποδόθηκε από τη βασική χρήση του χώρου που ήταν η συζήτηση (αγορεύειν) και αργότερα από την άλλη χρήση που ήταν το εμπόριο (αγοράζειν)²⁷⁴.

Την εγκατάσταση της Αγοράς στα βορειοδυτικά της Ακρόπολης ευνοούσε και η δομή του εδάφους²⁷⁵. Η επιφάνεια της Αγοράς δεν ήταν επίπεδη, αλλά επικλινή και αυτό βοήθησε στην απομάκρυνση των νερών της βροχής με αποτέλεσμα να μην δημιουργούνται βάλτοι²⁷⁶. Εξάλλου για τους Αθηναίους το νερό είχε αποκτήσει μεγάλη αξία, καθώς συνέρρεαν σε κρήνες και πηγάδια για να δροσιστούν σε περίοδο μεγάλης ζέστης²⁷⁷. Συνέβαλλε επίσης και στη σύνδεση του πολίτη με το παρελθόν, καθώς τελώντας τις ίδιες δραστηριότητες στις ίδιες πηγές με τους προγόνους του απέκτησε μια γενετική σύνδεση με αυτό²⁷⁸. Η πεποίθηση αυτή δημιουργεί μια συλλογική ταυτότητα και αλληλεγγύη και την αίσθηση του ανήκειν σε μια κοινότητα²⁷⁹. Το υγρό στοιχείο στην Αττική συνέβαλε και στη γονιμότητα των

²⁶⁹ Camp, 2005, 29 · Βαλαβάνης, 2009, 86 · Βαλαβάνης, 2010, 47 · Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 10, 15.

²⁷⁰ Muller-Wiener, 1995, 175 · Goldhill, 2008, 28 · Τζωρτζή, 2010, 88 · Dickenson, 2015, 85

²⁷¹ Dickenson, 2015, 87.

²⁷² Μαστραπάς, 1999, 29, 86.

²⁷³ Lang, 1978, 4-5 · Μαστραπάς, 1999, 29, 86 · Camp II, 2004, 3 · Καμπούρης, 2014, 58 · Dickenson, 2015, 85.

²⁷⁴ Lang, 1978, 5.

²⁷⁵ Μαστραπάς, 1999, 86, 106.

²⁷⁶ Μαστραπάς, 1999, 106.

²⁷⁷ Conelly, 2016, 49.

²⁷⁸ Conelly, 2016, 49-50.

²⁷⁹ Conelly, 2016, 49.

ανθρώπων²⁸⁰. Οι Αθηναίοι έκαναν παρεκκλίσεις στους ποταμούς προκειμένου να αποκτήσουν τέκνα και το υγρό κλίμα συνέβαλε στη σωστή ανατροφή τους²⁸¹. Υπάρχουν αναφορές ότι οι γυναίκες που κατάφερναν να τεκνοποιήσουν με την ιερή δύναμη των ποταμών αφιέρωναν σε αυτούς τις μπούκλες από τα πρώτα μαλλιά των παιδιών τους ως συμβολική πράξη²⁸².

Σε όλη την έκταση της Αγοράς, ωστόσο, υπήρχαν πλάτανοι, που είχαν φυτευτεί από τον Κίμωνα, ώστε να μπορούν να προστατευτούν οι πολίτες στις πολύ ζεστές μέρες, αλλά και να επανέλθει η ομορφιά του χώρου μετά την καταστροφή τους από τους Πέρσες²⁸³. Στα δέντρα της Αγοράς δημιουργούσαν τις φωλιές τους και πολλά πουλιά, όπως το αηδόνη, ο τσαλαπετεινός, ο κοκκινোসκούφης, ο κότσυφας και άλλα πολλά, τα οποία με το τραγούδι τους χρησίμευαν ως ένα είδος ηχοεντοπισμού, ενός προσανατολισμού μέσα στην πόλη²⁸⁴. Στα χρόνια του Περικλή στο χώρο της Αγοράς είχαν διαμορφωθεί οι πρώτοι πράσινοι χώροι, στους οποίους συναντιόταν οι πολίτες προκειμένου να συζητήσουν και να φιλοσοφήσουν και προστατεύονταν από τους ίσκιους των δέντρων²⁸⁵. Εξάλλου, οι αρχαίοι Έλληνες θεωρούσαν ότι οι ανοιχτοί δημόσιοι χώροι αποτελούσαν κομμάτι της λατρείας τους, καθώς πίστευαν ότι κάθε δέντρο ήταν ιερό και αντιπροσώπευε και ένα θεό, όπως η οξιά τον Ηρακλή ή η Δρυς τον Δία²⁸⁶. Γενικά, η Αγορά με το πράσινο της και τα δέντρα θεωρούνταν ως τον αίθριο χώρο μιας οικίας σύμφωνα με την αρχιτεκτονική στην Αρχαία Ελλάδα²⁸⁷.

Αποτελούσε το κέντρο της πόλης και με την πάροδο του χρόνου, ακολουθώντας και την πορεία του πολιτεύματος μέχρι την καθιέρωση της Δημοκρατίας²⁸⁸, οδηγήθηκε να είναι το πιο ζωτικό της σημείο²⁸⁹. Εξάλλου, η Αγορά διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην καθιέρωση των δημοκρατικών θεσμών, αφού οι πολίτες που συγκεντρώνονταν εκεί μπορούσαν να ανταλλάξουν ποικίλες πολιτικές απόψεις και

²⁸⁰ Σκάναβη & Σακελλάρη, 2010, 7 · Conelly, 2016, 51.

²⁸¹ Conelly, 2016, 51-52.

²⁸² Conelly, 2016, 53.

²⁸³ Τραυλός, 2005, 64 · Camp, 2005, 89 · Camp, 2009, 92-93 · Τζωρτζή, 2010, 91 · Χατζηπέτρου, 2015, 24 · Conelly, 2016, 47, 114.

²⁸⁴ Conelly, 2016, 47,48.

²⁸⁵ Τζωρτζή, 2010, 91.

²⁸⁶ Τζωρτζή, 2010, 91 · Χατζηπέτρου, 2015, 16.

²⁸⁷ Τζωρτζή, 2010, 88.

²⁸⁸ Η καθιέρωση της Δημοκρατίας ξεκίνησε από το Σόλωνα, που έφερε τη δικαιοσύνη αλλά όχι την κοινωνική ισότητα, πέρασε στις μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη, που έδωσε δύναμη στη λαϊκή κυριαρχία, με αποκορύφωμα την διακυβέρνηση του Περικλή και τέλος την εποχή του Δημοσθένη με τους πολίτες άνω των 20 ετών να έχουν δικαίωμα να εκφράζουν τη γνώμη τους και να ψηφίζουν. Βλ. Hansen & Nielsen, 2004, 629-631 · Στεργιώτου, 2005, 59.

²⁸⁹ Στεργιώτου, 2005, 58 · Καμπούρης, 2014, 22 · Μονιούδη – Γαβαλά, 2015, 15.

ανησυχίες²⁹⁰. Για την δημιουργία της Αγοράς στο κέντρο της πόλης σημαντικό ρόλο συνετέλεσε η μορφολογία του εδάφους, καθώς ήταν πρόσφορη διαθέτοντας επίπεδη επιφάνεια σε μεγάλη έκταση²⁹¹. Εξάλλου, η Αγορά αποτελούσε και το φυσικό χώρο του Σωκράτη για να φιλοσοφήσει²⁹². Γι αυτόν η δραστηριοποίηση του εμπορίου αποτελούσε το κίνητρο για να αναπτύξει τη φιλοσοφική συζήτηση και την ανταλλαγή ιδεών²⁹³. Ο Σωκράτης δημιούργησε, μέσα από τις αναζητήσεις του για τη ζωή, τις συνθήκες για να διαμορφωθεί η ιδανική εικόνα του περιβάλλοντος της πόλης²⁹⁴.

Με την πάροδο του χρόνου η Αγορά μετατράπηκε σε έναν χώρο που περιελάμβανε κτίρια που χρησίμευαν για δημόσια χρήση, όπως οι στοές²⁹⁵. Ο σημαντικότερος λόγος χρήσης της, λοιπόν, ήταν η συγκέντρωση για συζητήσεις δημόσιων θεμάτων και αποτελούσε επιπλέον και χώρος ευχάριστων συζητήσεων και ψυχαγωγίας²⁹⁶. Οι συζητήσεις που αναπτύσσονταν αφορούσαν την πολιτική, τη φιλοσοφία, τη δημηγορία και ενδεχομένως το κουτσομπολιό²⁹⁷. Γενικά ο πολίτης κατανοούσε τη δημόσια ζωή μέσα στα κλειστά όρια της Αγοράς και επιζητούσε την ασφάλεια μέσα σε αυτά τα όρια²⁹⁸. Σύμφωνα με τα Πολιτικά του Αριστοτέλη η ιδανική πόλη οφείλει να έχει δύο αγορές, όπου η μία να φιλοξενεί την πολιτική και τη θρησκεία και η άλλη το εμπόριο²⁹⁹.

Ο χώρος, που καθιερώθηκε η θέση της Αγοράς από το Σόλωνα³⁰⁰, διέθετε τους βασικότερους δρόμους, την Ακαδημία, την Ιερά Οδό, τον Πειραιά οι οποίοι συνέδεαν την Ακρόπολη με τους άλλους δήμους της Αττικής μέσω του Δίπυλου, την κύρια είσοδο της πόλης³⁰¹. Μετά την καταστροφή της Αθήνας από τους Πέρσες, το 479 π.Χ., τη θέση της παλαιάς Αγοράς πήρε η νέα Αγορά δυτικότερα, η οποία ήταν μεγαλύτερη σε έκταση³⁰². Η νέα Αγορά βρισκόταν στη βορειοδυτική πλευρά της

²⁹⁰ Καμπούρης, 2014,53.

²⁹¹ Καμπούρης, 2014, 37,54.

²⁹² Lang, 1978, 4.

²⁹³ Lang, 1978, 5.

²⁹⁴ Lang, 1978, 6.

²⁹⁵ Μονιούδη- Γαβαλά, 2015, 15.

²⁹⁶ Μαστραπάς, 1999, 29 · Hoepfner, 1999, 25 · Στεργιώτου, 2005, 6.

²⁹⁷ Lang, 1978, 5,10.

²⁹⁸ Μονιούδη – Γαβαλά, 2015, 10.

²⁹⁹ Dickenson, 2015, 87.

³⁰⁰ Ο Σόλων κατά τη διακυβέρνηση του, το 594, απελευθέρωσε όλους τους υπόδουλους, είτε εξαιτίας χρεών είτε πώληση τους στο εξωτερικό, και δημιούργησε την Ηλιαία, ένα λαϊκό δικαστήριο, και το Συμβούλιο των Τετρακοσίων, στο οποίο συμμετείχαν εκατό άτομα από καθεμία από τις τέσσερις φυλές. Βλ. Hansen & Nielsen, 2004, 629.

³⁰¹ Στεργιώτου, 2005, 58 · Καμπούρης, 2014,54 · Τραυλός, 2005,50-51.

³⁰² Hoepfner, 1999, 30 · Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 13 ·

Ακρόπολης³⁰³. Η επιλογή ίδρυσης της σε αυτό το σημείο έγινε εξαιτίας του γεγονότος ότι δεν υπήρχαν πολλά κτίρια ή δεν κατοικούσαν εκεί πολλοί άνθρωποι³⁰⁴. Η θέση της στα βορειοδυτικά αναδείκνυε και τη μετακίνηση του ενδιαφέροντος του κέντρου του πολιτισμού από τα νοτιοανατολικά της Ακρόπολης³⁰⁵. Ακόμα ένας λόγος για την επιλογή της τοποθεσίας ήταν η αλλαγή του λιμανιού από το Φάληρο στον Πειραιά³⁰⁶. Ο δρόμος από το λιμάνι του Φαλήρου οδηγούσε στην κύρια είσοδο της, το Δίπυλο, από τα νότια, ενώ ο δρόμος από το λιμάνι στον Πειραιά οδηγούσε στα δυτικά ή βορειοδυτικά της πόλης³⁰⁷. Είχε σχέση αλληλεξάρτησης με την Ακρόπολη εξαιτίας της φυσικής κοντινής τους απόστασης και ήταν η πρώτη που ξεκινούσε να παρουσιάζει την αξία και το μεγαλείο των μνημείων της πόλης, ώστε να οδηγηθούν στην κορύφωση της τελειότητας με τα μνημεία της Ακρόπολης³⁰⁸.

Οι δύο αυτές Αγορές χρησίμευαν για πολιτικές συζητήσεις και η ενδιάμεση έκταση τους χρησιμοποιήθηκε για την οικοδόμηση δημόσιων κτιρίων, τα οποία ήταν διακοσμημένα με μεγαλοπρέπεια και αναδείκνυαν τον πολιτισμό και την αίγλη της πόλης³⁰⁹. Η χρήση της παλαιάς Αγοράς ως εμπορικός χώρος διατηρήθηκε και στη νέα Αγορά, όπου εκεί τοποθετούνταν οι έμποροι σε τάξη και τα εμπορεύματα τους, ανάλογα με το είδος τους, στον ίδιο χώρο³¹⁰. Ο χώρος που βρίσκεται ενδιάμεσα στην παλαιά και νέα αγορά χρειαζόταν, εξαιτίας της μεγάλης κινητικότητας του, να ήταν εντυπωσιακός τόσο για τους ίδιους του πολίτες όσο και για αυτούς που επισκέπτονταν την πόλη³¹¹. Ως ανοιχτός χώρος συντελούνταν και σημαντικά γεγονότα, που θα μπορούσαν να καθορίσουν και το πολιτικό σκηνικό, όπως οι γνωστές οστρακίσεις αυτών που μπορούσαν να γίνουν τύραννοι³¹². Η Αγορά χρησιμοποιούταν για να τελεστούν σημαντικά πολιτικά γεγονότα, όπως η άνοδος του Πεισίστρατου στην εξουσία, αλλά και η αποτροπή της τυραννίας με τη δολοφονία του γιού του Πεισίστρατου, Ίππαρχου, και την ανάδειξη των τυραννοκτόνων, Αρίστου και Αριστογείτονα, ως ήρωες³¹³. Επηρέαζε σε σημαντικό βαθμό και την καθημερινή ζωή και την τιμή των πολιτών, αφού μπορεί να επιτρεπόταν η είσοδος σε αυτή όλων των

³⁰³ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 348.

³⁰⁴ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 348.

³⁰⁵ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 348.

³⁰⁶ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 348.

³⁰⁷ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 348.

³⁰⁸ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 348-349.

³⁰⁹ Μαστραπάς, 1999, 29 · Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 14.

³¹⁰ Fleischman, 1993, 12 · Hoepfner, 1999, 30 · Καμπούρης, 2014, 56.

³¹¹ Hoepfner, 1999, 30.

³¹² Dickenson, 2015, 85.

³¹³ Hansen & Nielsen, 2004, 629 · Dickenson, 2015, 89-90.

πολιτών αλλά απαγορευόταν σε όσους ήταν δειλοί στο πεδίο της μάχης ή απέφυγαν την στρατιωτική τους θητεία ή κακομεταχειρίζονταν τους γονείς τους³¹⁴.

Τα οικοδομήματα της Αγοράς αντανακλούσαν την οικονομική κατάσταση της πόλης, είτε αυτή βρισκόταν σε ευημερία είτε σε παρακμή³¹⁵. Τα οικοδομήματα της απεικόνιζαν και τους θριάμβους των Αθηναίων αλλά και φιλοξενούσαν τους θεσμούς της δημοκρατίας³¹⁶. Οι στοές της, που κυριαρχούσαν στο χώρο από τον ύστερο 5^ο αιώνα π.Χ.³¹⁷, αναδείκνυαν τις πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες που επικρατούσαν την εποχή που κατασκευάστηκαν³¹⁸. Στην αρχαιότητα οι Έλληνες ήταν αυτοί που είχαν τις ελεύθερες στοές τους ως μνημειακά κτίρια³¹⁹. Στις στοές αυτές μπορούσε να είχε πρόσβαση ο καθένας που εισέρχεται σε αυτές από τις γύρω περιοχές και δρόμους³²⁰. Εξάλλου και οι προσόψεις τους ήταν στραμμένες προς την ανοιχτή πλατεία της Αγοράς³²¹. Με αυτό τον τρόπο προσφερόταν μια άμεση οπτική και ακουστική σκοπιά σε όλες τις πλευρές της κεντρικής πλατείας, αλλά και της Ακρόπολης³²². Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι ομιλητές ανέπτυσαν ένα δημόσιο λόγο μέσα στις κιονοστοιχίες και ταυτόχρονα μέσα από αυτές μπορούσαν να παρατηρήσουν τα γεγονότα που διαδραματιζόνταν γύρω τους³²³. Χρησιμοποιούνταν, ωστόσο, κατά κύριο λόγο ως χώροι που προσφέρουν καταφύγιο και προστασία από τις άσχημες καιρικές συνθήκες και το δυνατό ήλιο επιτρέποντας όμως να περνάει ο καθαρός αέρας και το φως³²⁴. Τα αγάλματα που στήνονταν στις στοές δεν έδιναν τις ευκαιρίες και το χώρο για ανθρώπινη δράση, αλλά προέβαλαν τη δύναμη της πόλης³²⁵. Θύμιζαν στους Αθηναίους προηγούμενες νίκες και επιτυχίες τους³²⁶. Αρχικά η διαμόρφωση της Αγοράς της Αθήνας αλλά και η διαμόρφωση των κτιρίων της δε βασίστηκαν σε ένα σχέδιο, αλλά ήταν άναρχα, «αττικώς» όπως την ονόμαζαν οι Αθηναίοι της Κλασικής περιόδου³²⁷, προκειμένου να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις

³¹⁴ Fleischman, 1993, 12.

³¹⁵ Στεργιώτου, 2005, 58.

³¹⁶ Camp, 2005, 32, 116.

³¹⁷ Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 9.

³¹⁸ Στεργιώτου, 2005, 58.

³¹⁹ Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 9.

³²⁰ Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 9.

³²¹ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 349.

³²² Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 349.

³²³ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 349.

³²⁴ Μαστραπάς, 1999, 21 · Στεργιώτου, 2005, 6 · Camp, 2005, 29

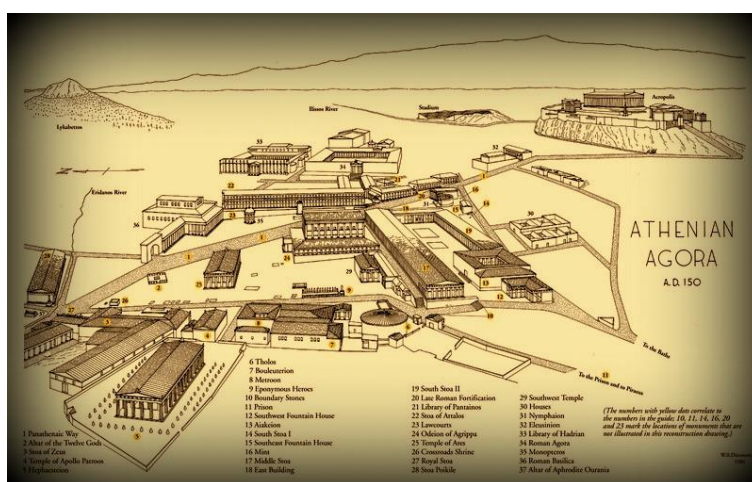
³²⁵ Dickenson, 2015, 87.

³²⁶ Camp II, 2004, 3.

³²⁷ Τραυλός, 2005, 70 · Καμπούρης, 2014, 54 · Πατσιάδου, 2015, 23

της διοίκησης της πόλης αλλά και των υπόλοιπων δραστηριοτήτων που ασκούσαν στα όρια της³²⁸.

Κατά την περίοδο της διακυβέρνησης του Περικλή, οι εργασίες για την ανοικοδόμηση κτιρίων στην Αγορά ελαττώθηκε, διότι όλη η προσοχή στράφηκε στην κατασκευή της Ακρόπολης, σύμφωνα με το οικοδομικό του πρόγραμμα³²⁹. Ο σημερινός επισκέπτης, όταν αντικρίζει τα απομεινάρια της Κλασικής Αγοράς έρχεται σε επαφή με ένα ένδοξο ιστορικό παρελθόν. Ακόμα και μέχρι σήμερα τα ερείπια της Αγοράς εντυπωσιάζουν, αφού εξακολουθούν να περιέχουν ένα μυστήριο και αποκαλύπτουν μεγάλες εκπλήξεις στους επισκέπτες³³⁰.

1.2 Η Αγορά στην Αθήνα

3.5. Το Θησείο ή Ηφαιστειο

Η λατρεία του Θησέα, που θεωρούνταν ο πατέρας της δημοκρατίας στην Αθήνα³³¹, τελούταν στο Θησείο³³². Το Θησείο ή Ηφαιστειο κατασκευάστηκε στο β' μισό του 5^{ου} αιώνα π.Χ., κατά τη χρονική περίοδο 449-444 π.Χ.³³³. Στο ναό αυτό λάτρευαν τον Ήφαιστο, ως προστάτη των μεταλλουργών, και την Αθηνά ως

³²⁸ Μαστραπάς, 1999, 31 · Στεργιάτου, 2005, 6 · Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 7.

³²⁹ Στεργιάτου, 2005, 61 · Camp, 2005, 88,102.

³³⁰ Fleischman, 1993, 13.

³³¹ Βαλαβάνης, 2010, 73 · Hansen & Nielsen, 2004, 633 ·

³³² Δεν έχει προσδιοριστεί τοπικά που βρισκόταν το κτίριο. Βλ. Hansen & Nielsen, 2004, 632. Ο Κίμων οικοδόμησε το ιερό προς τιμή του Θησέα στην παλαιά Αγορά, όπου είχε μεταφέρει τα οστά του Θησέα από τη Σκύρο. Βλ. Hoerfner, 1999, 30 · Camp, 2009, 95.

³³³ Μαστραπάς 1999, 88,91 · Camp II, 2004, 11 · Καμπούρης, 2014, 61.

προστάτιδα των κεραμένων και των οικοτεχνών³³⁴. Μέσα από ένα ιερό οι αρχαίοι Έλληνες προέβαλλαν τον πολιτισμό τους, καθώς πίστευαν ότι ο θεός εγκαθίσταται σε ένα συγκεκριμένο μέρος και γι αυτό το σκοπό είναι απαραίτητο να δημιουργηθεί σε εκείνο το σημείο ο ναός του³³⁵. Παρόλο που ήταν μικρότερος σε μέγεθος μπορούσε να ανταγωνιστεί τον Παρθενώνα σε τελειότητα³³⁶.

Το ιερό αυτό περιελάμβανε έναν πρόναο, σηκό και έναν οπισθόδομο³³⁷. Εξωτερικά οι στενές πλευρές του ναού διέθεταν 6 δωρικούς κίονες, ενώ οι μακριές του 13 δωρικούς κίονες³³⁸. Κατασκευάστηκαν από πεντελικό μάρμαρο, ενώ τα γλυπτά που περιείχε ήταν από παριανό μάρμαρο³³⁹. Οι κίονες τόσο του πρόναου όσο και του οπισθόδομου είχαν τις ίδιες διαστάσεις με τους κίονες του πτερού³⁴⁰. Ο σηκός του ναού ήταν σε σχήμα Π και στο βάθος του υπήρχε ένα βάθρο με ανάγλυφη διακόσμηση, πάνω στο οποίο είχαν τοποθετήσει τα αγάλματα του Ηφαιστού και της Αθηνάς των οποίων δημιουργός ήταν ο Αλκαμένης³⁴¹.

Ο επισκέπτης του ναού μπορούσε να παρατηρήσει τη διακόσμηση του, που θύμιζαν μάχες και μύθους και διέγειραν τη φαντασία του³⁴². Στην ανατολική μετόπη η διακόσμηση του ναού περιείχε πλούσιες γλυπτές μορφές, απεικονίζοντας τους άθλους του Ηρακλή, ενώ στις μετόπες των βόρειων και νότιων πλευρών του ναού τους άθλους του Θησέα από όπου πήρε και όνομα Θησείο³⁴³. Από την άλλη, οι ζωφόροι του πρόναου απεικόνιζαν τον πόλεμο του Θησέα εναντίον των γιών του Πάλλαντα και στον οπισθόδομο την Κενταυρομαχία³⁴⁴. Εκτός από τη ζωφόρο η Κενταυρομαχία απεικονιζόταν και στο δυτικό αέτωμα του ναού, ενώ στο ανατολικό αναπαρίστατο η υποδοχή του Ηρακλή στον Όλυμπο ή η γέννηση της Αθηνάς³⁴⁵. Βρισκόταν πάνω στο λόφο του Αγοραίου Κολωνού, ο οποίος αποτελούσε το όριο της Αγοράς των Αθηνών στα δυτικά³⁴⁶.

³³⁴ Fleischman, 1993, 13 · Μαστραπάς 1999, 90 · Camp II, 2004, 11 · Camp, 2005, 107 · Σιακάβαρα – Ραυτοπούλου, 2016, 9.

³³⁵ Μαστραπάς, 1999, 13-14 · Scully, 2013, 89.

³³⁶ Μαστραπάς, 1999, 91.

³³⁷ Μαστραπάς, 1999, 91 · Camp, 2005, 108 · Σιακάβαρα – Ραυτοπούλου, 2016, 9

³³⁸ Μαστραπάς, 1999, 91 · Camp, 2005, 108 · Σιακάβαρα – Ραυτοπούλου, 2016, 9

³³⁹ Μαστραπάς, 1999, 91 · Camp, 2005, 108 · Σιακάβαρα – Ραυτοπούλου, 2016, 9 · Stewart, 2018, 683.

³⁴⁰ Μαστραπάς, 1999, 91.

³⁴¹ Μαστραπάς, 1999, 91.

³⁴² Fleischman, 1993, 13.

³⁴³ Fleischman, 1993, 13 · Μαστραπάς, 1999, 91 · Camp II, 2004, 11 · Camp, 2009, 141 · Σιακάβαρα – Ραυτοπούλου, 2016, 9 · Stewart, 2018, 686.

³⁴⁴ Μαστραπάς, 1999, 91 · Camp II 2004, 11 · Σιακάβαρα – Ραυτοπούλου, 2016, 9.

³⁴⁵ Μαστραπάς, 1999, 91 · Σιακάβαρα – Ραυτοπούλου, 2016, 9 · Connelly, 2016, 227 · Stewart, 2018, 687.

³⁴⁶ Camp, 2009, 140 · Μονιούδη - Γαβαλά 2015, 15 · Σιακάβαρα – Ραυτοπούλου, 2016, 9.

1.3 Ηφαίστειο ή Θησείο

3.6. Βασίλειος Στοά

Η Βασίλειος Στοά υπήρξε από τα πρωταρχικά κτίρια της Αγοράς, δωρικού ρυθμού, στη βορειοδυτική γωνία της³⁴⁷ και το πιο απλοϊκό κτίριο στο σχεδιασμό του³⁴⁸. Είχε κατασκευαστεί στο πιο χαμηλό σημείο της Αγοράς³⁴⁹ και είχε μήκος 17,72 μ. και πλάτος 7,57 μ.³⁵⁰. Ο θεατής, όταν βρίσκεται στο λόφο του Αγοραίου Κολωνού, βλέποντας την Αγορά μπορούσε να παρατηρήσει ότι η Βασίλειος Στοά υποσκέλιζε τη Στοά του Διός, που βρισκόταν ακριβώς δίπλα της³⁵¹. Σε μέγεθος η Βασίλειος Στοά ήταν το πιο μικρό κτίριο, δε διέθετε στέγη³⁵² και είχε κατασκευαστεί τρία μέτρα πιο χαμηλά από τη Στοά του Διός³⁵³. Ήταν απλό κτίριο στο σχεδιασμό του, αλλά δεν υστερούσε σε σπουδαιότητα και λαμπρότητα³⁵⁴. Εξωτερικά αποτελούταν από οχτώ ή εννέα κίονες, ενώ εσωτερικά από τρεις ή τέσσερις κίονες³⁵⁵ και ήταν κατασκευασμένοι από πέτρα³⁵⁶.

³⁴⁷ Τραυλός, 2005, 64 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 351 · Καμπούρης, 2014, 61 ·

³⁴⁸ Στεργιώτου, 2005, 9.

³⁴⁹ Στεργιώτου, 2005, 9.

³⁵⁰ Στεργιώτου, 2005, 50 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 351.

³⁵¹ Στεργιώτου, 2005, 13.

³⁵² Στεργιώτου, 2005, 50.

³⁵³ Στεργιώτου, 2005, 13.

³⁵⁴ Στεργιώτου, 2005, 18.

³⁵⁵ Μαστραπός 1999, 91 · Στεργιώτου, 2005, 50.

³⁵⁶ Στεργιώτου, 2005, 51.

Μέσα στο κτίριο υπήρχε η «Λίθος της Ύβρεως», η οποία ήταν ένας λίθινος όγκος με διαστάσεις 0,95μ.χ2,95μ. και μπροστά σε αυτόν ορκίζονταν οι εννέα άρχοντες της Αθήνας³⁵⁷. Ορισμένοι μελετητές θεωρούσαν ότι η «Λίθος της Ύβρεως» υπήρχε πριν από τη Στοά και οδηγήθηκαν στο συμπέρασμα ότι οι Αθηναίοι έκριναν απαραίτητο να οικοδομήσουν τη Στοά στο ίδιο σημείο³⁵⁸. Η ορκωμοσία αποτελούσε μεγάλη στιγμή για τους άρχοντες, καθώς, όταν ορκίζονταν μπροστά τους είχαν την Ακρόπολη και πίσω τους νόμους ή το αντίστροφο³⁵⁹. Τόσο η Στοά όσο και η Λίθος έχουν συνδεθεί στο μυαλό των πολιτών με την προηγούμενη νομοθεσία που επικρατούσε στην πόλη³⁶⁰. Επίσης, η τοποθέτηση της Στοάς στη ΒΔ πλευρά της Αγοράς εξυπηρετούσε πρακτικούς λόγους³⁶¹. Το σημείο αυτό αποτελούσε την είσοδο του πλήθους από την οδό των Παναθηναίων και η ύπαρξη εκεί μιας στοάς που είχε άμεση σχέση με τη διοίκηση και τους νόμους της Αθήνας, θεωρούνταν λογική εξαιτίας της μεγάλης κίνησης³⁶². Αποτελούσε οπτικά τα σύνορα της Αγοράς, όπως συνέβαινε και με την Ποικίλη Στοά, αλλά και ως σκηνικό κάποιων εκδηλώσεων και τελετών³⁶³.

Χρησίμευε ως την έδρα του Άρχοντος-Βασιλέα για την εκτέλεση της ετήσιας του λειτουργίας³⁶⁴, αφού το έργο του, που ήταν ιερό και είχε άμεση σχέση με τη θρησκεία και τη νομοθεσία, απαιτούσε έναν προσωπικό χώρο³⁶⁵. Από το σημείο αυτό ο Άρχων Βασιλεύς επέβλεπε τις παραδοσιακές θυσίες, τα Ελευσίνια Μυστήρια και τις λαμπαδηδρομίες και ήταν υπεύθυνος σε θέματα λατρείας και ασέβειας³⁶⁶. Επιθεωρούσε και την εορτή των Επιληναίων, όπου μπροστά του παρουσιάζονταν οι παραστάσεις των δραματικών αγώνων, πριν δημιουργηθεί το θέατρο του Διονύσου³⁶⁷. Στον ίδιο χώρο στεγάζονταν και οι βοηθοί του, οι πάρεδροι, και οι γραμματείς του³⁶⁸. Ωστόσο, η Βασιλείος Στοά εκτός από την έδρα του Άρχοντα- Βασιλέα αποτελούσε και το χώρο στον οποίο αναρτιούνταν οι νόμοι της πόλης, όπου ο κάθε πολίτης θα μπορούσε να έχει πρόσβαση³⁶⁹. Το γεγονός αυτό βοήθησε τον Άρχοντα Βασιλέα και

³⁵⁷ Στεργιώτου, 2005, 16 ·Camp, 2005, 129,132 ·Martin-Mcauliffe & Papadopoulos 2012, 352.

³⁵⁸ Στεργιώτου, 2005, 18-19.

³⁵⁹ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 352.

³⁶⁰ Camp, 2005, 132.

³⁶¹ Στεργιώτου, 2005, 51.

³⁶² Μαστραπός 1999, 92 ·Στεργιώτου, 2005, 51.

³⁶³ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 352.

³⁶⁴ Μαστραπός 1999, 92 ·Στεργιώτου, 2005, 12, 51 ·Καμπούρης, 2014, 61 ·

³⁶⁵ Στεργιώτου, Α. 2005, 18 ·Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 15.

³⁶⁶ Στεργιώτου, 2005, 14 ·Camp, 2005, 128.

³⁶⁷ Στεργιώτου, 2005, 17 ·Camp, 2005, 128.

³⁶⁸ Στεργιώτου, 2005, 14 ·Camp, 2005, 128.

³⁶⁹ Μαστραπός, 1999, 93 ·Στεργιώτου, 2005, 14-15, 51 ·Camp, 2005, 132.

τους αξιωματούχους να έχουν άμεση πρόσβαση στους νόμους³⁷⁰. Ακόμα και οι συνεδριάσεις του Άρειου Πάγου πραγματοποιούνταν στη Βασίλειο Στοά, αφού ο Άρχων Βασιλέας ήταν πρόεδρος του και μπορούσαν να βρίσκονται και κοντά στη νομοθεσία³⁷¹. Για αυτό το λόγο ο επισκέπτης μπορεί να θεωρήσει ότι το κτίριο έχει άμεση συνάφεια με τους πρώτους νόμους της δημοκρατικής Αθήνας³⁷².

Ωστόσο η χωρητικότητα του δεν ήταν αρκετή για να χωρέσει μεγάλο πλήθος στην αποπεράτωση νομικών υποθέσεων³⁷³. Επομένως, μπορεί κανείς να εικάσει ότι στη Βασίλειο Στοά τελούνταν οι προκαταρκτικές διαδικασίες της δίκης όπως η εξέταση του κατηγορουμένου, του κατηγορού και των μαρτύρων³⁷⁴. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η προκαταρκτική εξέταση του Σωκράτη για την κατηγορία της ασέβειας και σε παραπομπή σε δίκη και καταδίκη σε θάνατο³⁷⁵. Εξάλλου οι δίκες που αφορούσαν ανθρωποκτονίες πραγματοποιούνταν σε εξωτερικούς υπαίθριους χώρους ώστε να υπάρχει αρκετός χώρος για την συγκέντρωση του πλήθους³⁷⁶.

1.4 Βασίλειος Στοά

³⁷⁰ Στεργιώτου, 2005, 15.

³⁷¹ Στεργιώτου, 2005, 14-15.

³⁷² Στεργιώτου, 2005, 18.

³⁷³ Στεργιώτου, 2005, 16.

³⁷⁴ Στεργιώτου, 2005, 16.

³⁷⁵ Lang, 1978, 12, 25 · Camp, 2005, 133.

³⁷⁶ Στεργιώτου, 2005, 16.

3.7. Στοά Διός Ελευθερίου

Στη νότια πλευρά της Βασιλείος Στοάς βρίσκεται η Στοά του Διός Ελευθερίου, η οποία κατασκευάστηκε γύρω στο 430-420 π.Χ.³⁷⁷. Ήταν αφιερωμένη στο Δία τον ελευθερωτή, ο οποίος βοήθησε τους Έλληνες να νικήσουν τους Πέρσες στη μάχη των Πλαταιών το 479 π.Χ.³⁷⁸. Αποτελούσε και αυτό ένα δημόσιο κτίριο παρόλο που ήταν αφιερωμένο σε θεό, που διέθετε στέγη για προστασία από τα καιρικά φαινόμενα³⁷⁹, και εξυπηρετούσε λειτουργίες που αφορούσαν τη θρησκεία, τον πολιτισμό και τη διοίκηση³⁸⁰. Ήταν ένα ορθογώνιο κτίριο με μήκος 46,55 μ. και βάθος 18 μ.³⁸¹. Εξωτερικά διέθετε δωρικούς κίονες, που ήταν πιο πυκνοί στις πτέρυγες, οι οποίες εκτείνονταν από την πρόσοψη του κτιρίου δίνοντας του ένα σχήμα Π³⁸². Εσωτερικά το κτίριο διέθετε ιωνικούς κίονες, χωρίς ραβδώσεις³⁸³, και στο κέντρο της στοάς είχαν αρκετή απόσταση, ώστε να διευκολύνουν την είσοδο στο κτίριο³⁸⁴.

Η οροφή της ακολουθούσε την κλίση που είχε η στέγη της, το οποίο αποτελούσε αρχιτεκτονικό τέχνασμα των στοών που διέθεταν εξωτερικούς δωρικούς κίονες και εσωτερικούς ιωνικούς κίονες³⁸⁵. Το υλικό που χρησιμοποιήθηκε ήταν το μάρμαρο καθιερώνοντας το ως ένα πολυτελές κτίριο³⁸⁶. Με αυτόν τον τρόπο οι Αθηναίοι ήθελαν να προβάλλουν την οικονομική και πολιτική αίγλη της πόλης, την εξέλιξη της αρχιτεκτονικής του 5^{ου} αιώνα π.Χ., αλλά και την ιερότητα του οικοδομήματος, αφού ήταν αφιερωμένο στο Δία Ελευθέριο³⁸⁷. Η αρχιτεκτονική του μοιάζει με την αρχιτεκτονική των κτιρίων του οικοδομικού προγράμματος του Περικλή³⁸⁸ και είχε πλευρικές προεξέχουσες πτέρυγες, τα λεγόμενα παρασκήνια³⁸⁹. Σύμφωνα με ορισμένους μελετητές η Στοά του Διός αποτέλεσε αρχιτεκτονικό πρότυπο της επονομαζόμενης «Σκηνης του Λυκούργου» του αρχαίου θεάτρου του Διονύσου³⁹⁰.

³⁷⁷ Lang, 1978, 13 · Μαστραπάς, 1999, 93 · Camp, 2005, 135 · Στεργιώτου, 2005, 23, 24, 52.

³⁷⁸ Camp, 2009, 143 · Καμπούρης, 2014, 61 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 15.

³⁷⁹ Lang, 1978, 13 · Μαστραπάς, 1999, 21.

³⁸⁰ Στεργιώτου, 2005, 23 · Camp, 2009, 143.

³⁸¹ Μαστραπάς, 1999, 93 · Στεργιώτου, 2005, 23.

³⁸² Μαστραπάς, 1999, 21, 93 · Στεργιώτου, 2005, 23.

³⁸³ Μαστραπάς, 1999, 93 · Στεργιώτου, 2005, 24.

³⁸⁴ Στεργιώτου, 2005, 23.

³⁸⁵ Camp II, 2004, 9 · Μαστραπάς, 1999, 21 · Στεργιώτου, 2005, 24.

³⁸⁶ Camp II, 2004, 9 · Στεργιώτου, 2005, 52.

³⁸⁷ Στεργιώτου, 2005, 52.

³⁸⁸ Στεργιώτου, 2005, 24.

³⁸⁹ Στεργιώτου, 2005, 52.

³⁹⁰ Γώγος, 2005, 152 με σημ. 365.

Αποτελούσε το στεγασμένο χώρο όπου πραγματοποιούνταν διάφορες διοικητικές λειτουργίες³⁹¹.

Το κτίριο αυτό ήταν αφιερωμένο στη λατρεία του Δία, καθώς κοντά του βρέθηκε ο βωμός προς τιμή του θεού, αλλά δε θεωρούταν ναός³⁹². Μπροστά από τη στοά είχε τοποθετηθεί και ένα άγαλμα που απεικόνιζε το θεό Δία³⁹³. Η διακόσμηση του θυμίζει τη διακόσμηση της Ποικίλης Στοάς, γιατί διέθετε πίνακες ζωγραφικής, των οποίων τα θέματα ήταν οι Δώδεκα Θεοί, ο Θησέας, η Δημοκρατία και ο Δήμος και η μάχη στη Μαντίνεια³⁹⁴. Εκτός από τους πίνακες στη Στοά τοποθετούσαν και τις ασπίδες όσων σκοτώθηκαν στις μάχες για την ελευθερία της Αθήνας³⁹⁵.

Η Στοά αποτελούσε χώρος συνάντησης για φιλοσοφικές και πολιτικές συζητήσεις³⁹⁶. Αναφέρεται ότι στο σημείο αυτό συναντούσε ο Σωκράτης τους μαθητές και τους οικείους του³⁹⁷. Επιπλέον, πιστεύεται ότι στον χώρο αυτό αναρτιόνταν οι νόμοι, όπως γινόταν και στη Βασιλείο Στοά, γεγονός που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η Στοά του Διός κτιριακά αποτελούσε συνέχεια της Βασιλείου Στοάς³⁹⁸. Λόγω της παρουσίας των νόμων στο κτίριο πιθανόν να χρησίμευε και ως χώρος που τελούνταν δικαστήρια³⁹⁹.

1.5 Στοά Διός Ελευθερίου

3.8. Ποικίλη Στοά

³⁹¹ Στεργιώτου, 2005, 26.

³⁹² Στεργιώτου, 2005, 23,24 · Camp, 2005, 135.

³⁹³ Στεργιώτου, 2005, 25.

³⁹⁴ Μαστραπάς, 1999, 93 · Camp, 2005, 134 · Στεργιώτου, 2005, 25 · Camp, 2009, 144.

³⁹⁵ Camp II, 2004, 9 · Στεργιώτου, 2005, 25 · Camp, 2005, 135.

³⁹⁶ Μαστραπάς, 1999, 93 · Camp, 2005, 136 · Στεργιώτου, 2005, 25

³⁹⁷ Μαστραπάς, 1999, 93 · Στεργιώτου, 2005, 25

³⁹⁸ Στεργιώτου, 2005, 26.

³⁹⁹ Στεργιώτου, 2005, 26.

Η Ποικίλη Στοά αποτελούσε ένα σημαντικό κτίριο για την καθημερινή ζωή των Αθηναίων πολιτών⁴⁰⁰ και θεωρούνταν το πιο όμορφο κοσμικό κτίριο της Αθήνας⁴⁰¹. Οικοδομήθηκε κατά τη δεκαετία 470-460 π.Χ.⁴⁰² και αρχικά ονομάστηκε Πεισιανάκειος από τον Πεισιάνακτα, που είχε την ευθύνη για την ανέγερση της⁴⁰³. Στο σημείο επιλογής για την οικοδόμηση της Στοάς συνετέλεσε το γεγονός ότι υπήρχε μεγάλη εισροή πλήθους από εκεί⁴⁰⁴. Βρισκόταν στη βόρεια πλευρά της Αγοράς, θέση αρκετά προνομιακή, καθώς μπορούσαν οι επισκέπτες της να έχουν ανεμπόδιστη θέα προς την Οδό των Παναθηναίων και την Ακρόπολη⁴⁰⁵. Ακόμα και ο νότιος προσανατολισμός της ευνοούσε το κτίριο, αφού μπορούσαν να απολαύσουν τον ήλιο το χειμώνα και να προστατεύονται από τους ψυχρούς ανέμους με το πίσω τοίχο της Στοάς⁴⁰⁶. Οι εξωτερικοί κίονες που την περιστοίχιζαν ήταν δωρικοί και οι εσωτερικοί ιωνικοί⁴⁰⁷. Είχε μήκος 36 μ. και πλάτος 12,50 μ.⁴⁰⁸. Το υλικό που χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή του ήταν ο ασβεστόλιθος, ενώ τα κιονόκρανα ήταν κατασκευασμένα από μάρμαρο⁴⁰⁹.

Ήταν διακοσμημένη με πίνακες ζωγραφικής, που αναπαριστούσαν το μυθικό και ιστορικό παρελθόν των Αθηναίων⁴¹⁰. Τα θέματα τους αφορούσαν τη μάχη των Αθηναίων με τους Λακεδαιμόνιους στην Οινόη, τη μάχη του Θησέα με τις Αμαζόνες, την εικόνα της Τροίας μετά την πολιορκία της και τη μάχη στο Μαραθώνα⁴¹¹. Επιπλέον, στη στοά ήταν τοποθετημένες οι αφιερωμένες σε αυτή οι ασπίδες, οι οποίες ήταν τα λάφυρα που είχαν κερδίσει οι Αθηναίοι από τις μάχες τους και τις είχαν αλείψει με πίσσα για να αποφύγουν τη φθορά του χρόνου και της σκουριάς⁴¹². Σκοπός της δημόσιας προβολής των λαφύρων ήταν από τη μια να δείξουν με πράξη την ευγνωμοσύνη τους στους θεούς για τη βοήθεια τους στους πολέμους και από την άλλη να εμπνεύσουν και να θυμίσουν στους νέους το ένδοξο παρελθόν τους⁴¹³. Με

⁴⁰⁰ Στεργιώτου, 2005, 22.

⁴⁰¹ Camp II, 2015, 476.

⁴⁰² Στεργιώτου, 2005, 51 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 349.

⁴⁰³ Στεργιώτου, 2005, 21 · Camp, 2009, 98 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos 2012, 349 · Καμπούρης, 2014, 60.

⁴⁰⁴ Στεργιώτου, 2005, 51.

⁴⁰⁵ Camp, 2005, 92.

⁴⁰⁶ Camp, 2005, 92.

⁴⁰⁷ Στεργιώτου, 2005, 20, 51 · Camp, 2005, 92 · Camp, 2009, 98.

⁴⁰⁸ Στεργιώτου, 2005, 51 · Camp, 2005, 92.

⁴⁰⁹ Camp, 2005, 92.

⁴¹⁰ Στεργιώτου, 2005, 21 · Camp, 2009, 98.

⁴¹¹ Στεργιώτου, 2005, 21 · Camp, 2005, 92 · Camp, 2009, 98.

⁴¹² Στεργιώτου, 2005, 21 · Camp, 2005, 93,95 · Camp, 2009, 99.

⁴¹³ Conelly, 2016, 263.

αυτό τον τρόπο οι Αθηναίοι πολίτες περνώντας το χρόνο τους στην καρδιά της πόλης και παρατηρώντας ταυτόχρονα τους πίνακες με τα λάφυρα θα μπορούσαν να αναπαραστήσουν στο μυαλό τους τις μεγάλες νίκες τους με το ένδοξο παρελθόν της πόλης⁴¹⁴. Γι αυτό το λόγο, η Ποικίλη Στοά θεωρούνταν από όλους τους Αθηναίους ως ένα μνημείο νίκης, αλλά και να προβάλλουν τους μεγάλους θριάμβους τους⁴¹⁵. Οπτικά αποτελούσε μαζί με τη Βασιλείο Στοά το ορόσημο της Αγοράς⁴¹⁶.

Η πιο σημαντική χρήση της Στοάς ήταν ότι αποτελούσε ένα μέρος που χρησιμοποιούνταν για νοσοκομείο ή για χώρο αναψυχής, αλλά και ένα σημείο όπου μπορούσαν οι Αθηναίοι πολίτες να κανονίσουν τις δημόσιες συναντήσεις τους προστατευμένοι από τις άσχημες καιρικές συνθήκες⁴¹⁷. Επειδή ήταν όμορφα σχεδιασμένη και η κατασκευή της έγινε με μεγάλη προσοχή θεωρήθηκε το πιο φροντισμένο κτίριο της Αγοράς⁴¹⁸. Υπήρξε ένα κοσμικό οικοδόμημα που, εκτός από το ότι πρόσφερε ένα ευχάριστο περιβάλλον για δημόσιες συζητήσεις, παρουσίαζε το σπουδαίο παρελθόν της Κλασικής Αθήνας και την αίγλη της αθηναϊκής πόλης στην αρχιτεκτονική, στη φιλοσοφία και την τέχνη⁴¹⁹. Παράλληλα, αποτελούσε και χώρος όπου εκτελούνταν και δημόσιες λειτουργίες⁴²⁰. Στο χώρο αυτό τελούνταν και δίκες με την παρουσία πεντακοσίων δικαστών, εμπορικές δραστηριότητες⁴²¹ αλλά και σύχναζαν και εκείνοι που η δουλειά τους χρειαζόταν την παρουσία κόσμου, όπως οι ταχυδακτυλουργοί, οι επαίτες, οι θαυματοποιοί⁴²². Στην Ποικίλη Στοά αναφέρεται ότι μετά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο, κατά την περίοδο των Τριάκοντα Τυράννων, καταδικάστηκαν σε θάνατο 1.400 πολίτες⁴²³.

⁴¹⁴ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 351.

⁴¹⁵ Fleischman, 1993, 14 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 351.

⁴¹⁶ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 352.

⁴¹⁷ Στεργιώτου, 2005, 22 · Camp, 2005, 96 · Camp, 2009, 100 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 349.

⁴¹⁸ Camp, 2005, 92.

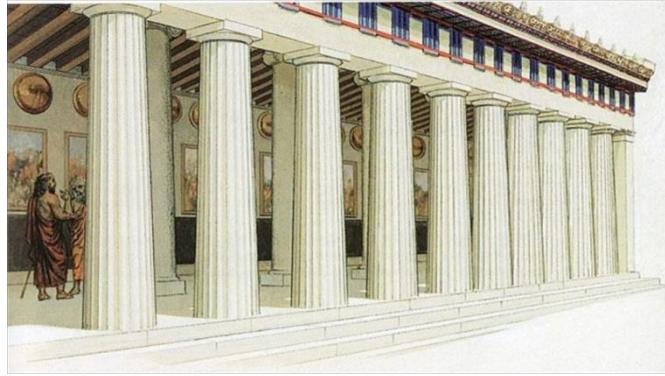
⁴¹⁹ Στεργιώτου, 2005, 22 · Camp, 2009, 100.

⁴²⁰ Στεργιώτου, 2005, 22.

⁴²¹ Μαστραπός, 1999, 21-22 · Στεργιώτου, 2005, 22 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 349.

⁴²² Camp, 2009, 100.

⁴²³ Camp, 2005, 115.

1.6 Ποικίλη Στοά

3.9 Ο Βωμός των Δώδεκα Θεών

Στα ανατολικά της στοάς του Ελευθερίου Διός και στα νότια της Ποικίλης στοάς βρισκόταν ο βωμός⁴²⁴ των Δώδεκα Θεών⁴²⁵. Κατασκευάστηκε στο κέντρο της Αγοράς γύρω στο 522/521 π.Χ. από το εγγονό του Πεισίστρατου, τον Πεισίστρατο το Νεώτερο, όταν ήταν άρχων της πόλης⁴²⁶. Γενικά τα ιερά στην Αθήνα βρίσκονταν γύρω από την Αγορά, σύμφωνα με το Ιπποδάμειο σύστημα⁴²⁷. Ο Βωμός αυτός, εκτός από χώρος όπου κατέφευγαν ως ικέτες όσοι τον επισκέπτονταν και για να αποδώσουν τιμές στους θεούς, χρησίμευε για τους Αθηναίους ως το σημαντικότερο σταυροδρόμι και ως την αφετηρία για τις οδικές μετρήσεις⁴²⁸. Εξαιτίας της συχνής επισκευσιμότητας του χώρου γύρω από το βωμό δημιουργήθηκε ένα μικρό δάσος από δάφνες και ελιές, που υδροδοτούταν από δύο κρήνες⁴²⁹. Οι αρχαίοι Έλληνες δημιουργούσαν βωμούς προκειμένου να επικοινωνούν με τους θεούς και να τους προσφέρουν θυσίες, αφού οι θεοί απολάμβαναν την ευχαρίστηση με το θάνατο⁴³⁰.

⁴²⁴ Ο βωμός στην αρχαιότητα αποτελούσε τη βάση της λατρείας και όλα τα ιερά διέθεταν απαραίτητα βωμούς όχι όμως και ναό. Βλ. Muller-Wiener, 1995, 163.

⁴²⁵ Μαστραπάς, 1999, 98.

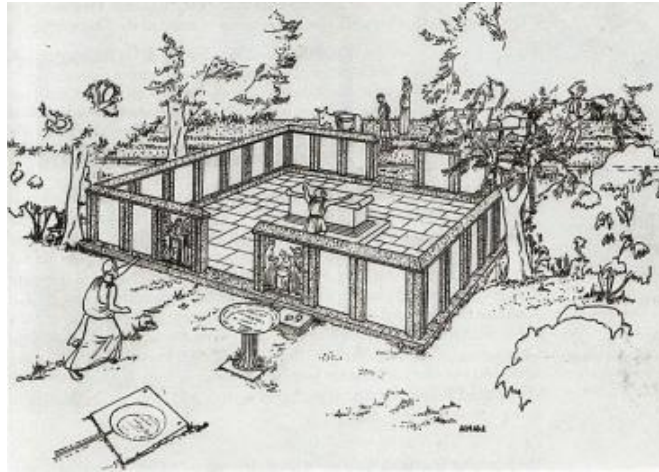
⁴²⁶ Μαστραπάς, 1999, 98 ·Camp II, 2004, 8 ·Καμπούρης, 2014, 59 ·Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 15

⁴²⁷ Το Ιπποδάμειο σύστημα δημιουργεί πόλεις με οργανωμένο σχέδιο και κέντρο της την Αγορά. Η τέλεια πόλη σύμφωνα με το Ιπποδάμειο σύστημα διαθέτει πληθυσμό 10.000 κατοίκων. Βλ. Καμπούρης, 2014,22.

⁴²⁸ Camp II, 2004, 8 ·Καμπούρης, 2014, 59.

⁴²⁹ Conelly, 2016, 47.

⁴³⁰ Ratte, 2003, 41-42.

1.7 Βωμός Δώδεκα Θεών

3.10. Νότιος Στοά I

Η Νότιος Στοά ήταν μία δωρική στοά με δύο σειρές κίωνων που κατασκευάστηκε στα τέλη του 5^{ου} αιώνα π.Χ., κοντά στο 430-420 π.Χ., με παρότρυνση του Περικλή⁴³¹ και αποτελούσε παράδειγμα κατασκευής αντίστοιχων στοών στις ελληνικές πόλεις⁴³². Για την κατασκευή του χρησιμοποιήθηκαν φτηνά υλικά για οικονομία, όπου στο κάτω μέρος των τοίχων χρησιμοποίησαν λίθινους πλίνθους κομμένους σε μεγάλο μέγεθος, ενώ στο πάνω μέρος χρησιμοποίησαν πλίνθους από ωμό πηλό⁴³³. Είχε μήκος 80 μ. και πλάτος 15 μ.⁴³⁴. Βρισκόταν στη νότια πλευρά της Αγοράς⁴³⁵ και η επιλογή του χώρου αυτού ήταν για να μπορούν οι έμποροι που συγκεντρώνονταν στην πόλη να έχουν ένα συγκεκριμένο στεγασμένο χώρο, όπου θα μπορούν να δραστηριοποιηθούν και γι αυτό στο πίσω μέρος της στοάς υπήρχαν καταστήματα⁴³⁶. Διέθετε στον εξωτερικό της χώρο 45 δωρικούς κίονες, ενώ στον εσωτερικό χώρο είχε 22 ιωνικούς κίονες⁴³⁷. Στο πίσω μέρος των κίωνων υπήρχαν δεκαπέντε δωμάτια με μήκος 4,86 μ. το καθένα και η πόρτα εισόδου τους δε βρισκόταν στη μέση, αλλά στα αριστερά τους, καθώς η χρήση τους ήταν για να

⁴³¹ Στεργιώτου, 2005, 28 · Καμπούρης, 2014, 61-62.

⁴³² Στεργιώτου, 2005, 27 · Camp, 2005, 154.

⁴³³ Camp, 2005, 154.

⁴³⁴ Camp II, 2004, 21 · Στεργιώτου, 2005, 27.

⁴³⁵ Στεργιώτου, 2005, 27 · Camp, 2005, 154 · Η νότια πλευρά της Αγοράς με την οικοδόμηση της Νότιας Στοάς I απέκτησε εμπορικό χαρακτήρα ενώ η νότια πλευρά της Αγοράς είχε πολιτικό και διοικητικό χαρακτήρα. Βλ. Camp, 2005, 162.

⁴³⁶ Μαστραπά, 1999, 102 · Στεργιώτου, 2005, 53.

⁴³⁷ Στεργιώτου, 2005, 27.

τοποθετηθούν ανάκλιτρα⁴³⁸. Η τοποθέτηση των ανάκλιτρων οδήγησε στο συμπέρασμα ότι τα δωμάτια αυτά χρησιμοποιούνταν για τη σίτιση, αλλά και για τη διάθεση ενός χώρου για να εκτελέσουν τα καθήκοντα τους οι δημόσιοι λειτουργοί⁴³⁹. Δίπλα από τη Στοά υπήρχαν τα αρχεία της πόλης, γεγονός που διευκόλυνε το έργο των λειτουργών⁴⁴⁰. Εκτός από το κτίριο που στέγαζε τα αρχεία της πόλης, η Στοά βρισκόταν δίπλα και από το Νομισματοκοπείο⁴⁴¹. Μετά από ανασκαφές βρέθηκαν νομίσματα μέσα στους χώρους της Στοάς που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το κτίριο χρησίμευε και ως εμπορικός χώρος⁴⁴².

1.8 Νότιος Στοά I

3.11 Τα Παναθήναια

Μία από τις μεγαλύτερες εορτές που τελούνταν στην Αθήνα ήταν τα Παναθήναια προς τιμή της θεάς Αθηνάς, που αναδιοργανώθηκαν από τον τύραννο Πεισίστρατο⁴⁴³. Ακόμα και ο σκοπός της πολιτικής του Περικλή στη διάρκεια της κυβέρνησης του ήταν να αναδείξει αυτή τη μεγάλη γιορτή⁴⁴⁴. Ο ιδρυτής των Παναθηναίων θεωρείται ο μυθικός βασιλιάς της Αθήνας, ο Ερεχθόνιος, και το όνομα της η γιορτή το έλαβε από τον Θησέα εξαιτίας της περιοχής που τελούνταν⁴⁴⁵. Διακρίνονταν στα Μεγάλα Παναθήναια, που γιορτάζονταν κάθε τέσσερα χρόνια, και στα Μικρά Παναθήναια, που γιορτάζονταν κάθε τρία χρόνια⁴⁴⁶. Στα Μεγάλα

⁴³⁸ Στεργιώτου, 2005, 27-28 ·Camp II, 2004, 21.

⁴³⁹ Στεργιώτου, 2005, 28.

⁴⁴⁰ Στεργιώτου, 2005, 28.

⁴⁴¹ Στεργιώτου, 2005, 29.

⁴⁴² Στεργιώτου, 2005, 29.

⁴⁴³ Hansen & Nielsen, 2004, 633 ·Βαλαβάνης, 2010, 76.

⁴⁴⁴ Γώγος, 2008, 64.

⁴⁴⁵ Moretti, 2019, 61.

⁴⁴⁶ Hansen & Nielsen, 2004, 633 ·Σιακαβάρα – Ραυτοπούλου, 2016, 15.

Παναθήναια πραγματοποιούνταν αθλητικοί αγώνες, μουσικοί αγώνες⁴⁴⁷ και απαγγέλλονταν ποιήματα του Ομήρου, αλλά κυρίως γινόταν η μεγάλη πομπή για να τιμήσουν την θεά Αθηνά⁴⁴⁸. Η τέλεση τους γινόταν στην Αγορά της πόλης, μακριά από το ιερό της θεάς Αθηνάς⁴⁴⁹ και συγκεντρώνονταν εκεί όλοι οι Αθηναίοι για να παρακολουθήσουν αυτή τη μεγάλη παρέλαση από ιερείς, αθλητές, ζώων προς θυσία⁴⁵⁰. Η γιορτή αυτή δεν είχε μόνο λατρευτικό χαρακτήρα, ως ένδειξη ευγνωμοσύνης προς τη θεά και ως μνήμη για τους ένδοξους προγόνους⁴⁵¹, αλλά αποτελούσε και ένα μέσο για την ενσωμάτωση των πολιτών στην αθηναϊκή πολιτεία, καθώς συμμετείχε όλος ο αθηναϊκός λαός⁴⁵².

Η σπουδαιότερη πομπή των Παναθηναίων ξεκινούσε από το Δίπυλο, περνούσε μέσα από την Αγορά από το Δρόμο ή Οδό των Παναθηναίων, η οποία αποτελούσε και τη σπουδαιότερη οδό της πόλης⁴⁵³, και κατέληγε στην Ακρόπολη για να αποδοθούν οι τιμές στο ιερό της θεάς Αθηνάς⁴⁵⁴. Σκοπός της πομπής ήταν η μεταφορά του πέπλου, που ύφαιναν κοπέλες νεαρής ηλικίας, οι εργαστίνοι, και θα το τοποθετούσαν ως προσφορά στο ξόανο της Αθηνάς Πολιάδος⁴⁵⁵. Πέρα από τις επίσημες εορτές, ο χώρος προσφερόταν για την άθληση αυτών που συμμετείχαν στις αρματοδρομίες, που πραγματοποιούνταν κατά τη διάρκεια της εορτής των Παναθηναίων⁴⁵⁶. Τα Παναθήναια μπορούσαν να τα παρακολουθήσουν πολίτες από τον Ευρυσάκειο λόφο, ο οποίος βρισκόταν κοντά στο Ηφαίστειο⁴⁵⁷. Στο λόφο δεν χτίστηκε κανένα οικοδόμημα και το γεγονός αυτό παρείχε τη δυνατότητα στους πολίτες να παρακολουθούν με άνεση κάθε εορτή και πανηγύρι, αλλά και να απολαμβάνουν τη θεά προς την Αγορά⁴⁵⁸.

⁴⁴⁷ Γώγος, 2008, 64.

⁴⁴⁸ Hansen & Nielsen, 2004, 633 · Βαλαβάνης, 2010, 76.

⁴⁴⁹ Βαλαβάνης, 2009, 86.

⁴⁵⁰ Fleischman, 1993, 12.

⁴⁵¹ Conelly, 2016, 301.

⁴⁵² Βαλαβάνης, 2015, 44 · Conelly, 2016, 339.

⁴⁵³ Μαστραπός, 1999, 39.

⁴⁵⁴ Camp II, 2004, 7 · Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 15 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 15 · Conelly, 2016, 317.

⁴⁵⁵ Conelly, 2016, 214 · Moretti, 2019, 64.

⁴⁵⁶ Camp II, 2004, 7 · Τραυλός, 2005, 70.

⁴⁵⁷ Τραυλός, 2005, 65.

⁴⁵⁸ Τραυλός, 2005, 65.

3.12 Τα Μεγάλα Διονύσια

Εκτός από την εορτή των Παναθηναίων, άλλη μεγάλη εορτή ήταν τα Μεγάλα ή εν άσσει Διονύσια προς τιμή του Διονύσου του Ελευθερέως, του οποίου το ιερό χτίστηκε στη νότια πλαγιά της Ακρόπολης⁴⁵⁹. Τα Μεγάλα Διονύσια αποτελούσαν το σκηνικό κατά την αναπαράσταση των δραματικών αγώνων⁴⁶⁰. Καθιερώθηκαν από τον τύραννο Πεισίστρατο ως αστική λατρεία της πόλης των Αθηνών προς τον Διόνυσο από τις Ελευθερές⁴⁶¹. Για τους Αθηναίους η λατρεία του Διονύσου από τις Ελευθερές ταυτιζόταν με την ελευθερία τους⁴⁶². Οι τελετές των Μεγάλων Διονυσίων διαρκούσαν πέντε μέρες και πραγματοποιούνταν κατά την περίοδο της άνοιξης, το μήνα Ελαφηβολιών, που αντιστοιχούσε στο μήνα Μάρτιο, σε δημόσιο χώρο μέσα στην πόλη των Αθηνών για να τιμήσουν το Διόνυσο από τις Ελευθερές. Την έκτη μέρα γινόταν η Εκκλησία του Δήμου στο Θέατρο⁴⁶³. Η χρονική περίοδος πραγματοποίησης της γιορτής συνέβαλε και στη συγκέντρωση εμπόρων και επισκεπτών και τότε συντελούνταν οι εμπορικές συναλλαγές και οι επισκέψεις στα μεγαλειώδη μνημεία του πολιτισμού των Αθηνών⁴⁶⁴. Αυτή τη χρονική περίοδο η Αθήνα μπορούσε να προβάλλει την μεγάλη της δύναμη και αίγλη μέσα από τη μεγαλειώδη αρχιτεκτονική της, να παρουσιάσει στους επισκέπτες της τις εισφορές των συμμάχων και να αποδώσει τιμές προς τους ευεργέτες της, γεγονός που πραγματοποιούνταν στο χώρο του θεάτρου του Διονύσου⁴⁶⁵. Την εποπτεία των Μεγάλων Διονυσίων αναλάμβανε ο επώνυμος άρχων, ο οποίος στο τέλος της γιορτής ήταν ο πρόεδρος στη συνεδρίαση της Εκκλησίας του Δήμου για τον απολογισμό όσων έχουν γίνει και των αδικημάτων που τελέστηκαν κατά τη διάρκεια των Μεγάλων Διονυσίων⁴⁶⁶.

⁴⁵⁹ Hansen & Nielsen, 2004, 633.

⁴⁶⁰ Hansen & Nielsen, 2004, 634.

⁴⁶¹ Γώγος, 2005, 33 · Βαλαβάνης, 2009, 84 · Rehm, 2011, 233 · Βαλαβάνης, 2010, 46.

⁴⁶² Rehm, 2011, 233.

⁴⁶³ Βοζάνη, 2004, 63 · Baldry, 2008, 38 · Moretti, 2014, 68-73.

⁴⁶⁴ Baldry, 2008, 38-39.

⁴⁶⁵ Σακελλαρίου, 2000, 466-467 · Moretti, 2019, 69.

⁴⁶⁶ Σακελλαρίου, 2000, 467 · Moretti, 2019, 73.

3.13 Το Ωδείο του Περικλή

Στην περίοδο διακυβέρνησης του στην Αθήνα κατά τον 5^ο αιώνα, ο Περικλής στη νότια πλαγιά της Ακρόπολης και ανατολικά από το θέατρο του Διονύσου έχτισε ένα Ωδείο⁴⁶⁷. Η κατασκευή του ξεκίνησε το 446 π.Χ. και ολοκληρώθηκε το 444/443 π.Χ. και υπήρξε το πρώτο μεγαλύτερο στεγασμένο κτίριο σε σχήμα ορθογωνίου⁴⁶⁸. Θεωρούνταν για τους Αθηναίους ένα σύμβολο της αρχιτεκτονικής για τη νίκη τους εναντίον των Περσών⁴⁶⁹. Αποτελούσε χώρος για συναυλίες και διαλέξεις⁴⁷⁰. Ο Πλούταρχος (*Περικλής* 13, 5-6) και ο Πausanias (I,20,4) αναφέρουν ότι το Ωδείο του Περικλή ήταν ένα κατασκευάσμα που μιμείτο τη βασιλική σκηνή του Ξέρξη, επειδή και οι δύο κατασκευές ανήκαν στον τύπο της υπόστυλης αίθουσας και διέθεταν πολλά εσωτερικά στηρίγματα. Η αληθινή σκηνή του Ξέρξη τοποθετήθηκε πλησίον του ιερού του Διονύσου και χρησιμοποιήθηκε ως αρχιτεκτονικό φόντο στη σκηνή του Διονυσιακού θεάτρου. Αυτή είναι μια θεωρία που πρώτος διατύπωσε ο Broneer το 1944, η οποία δεν έχει καμία λογική βάση για καθαρά τοπογραφικούς λόγους: Η βασιλική σκηνή του Ξέρξη –που μιμείτο την Αίθουσα των 100 Κιόνων– υπολογίζεται ότι είχε διαστάσεις 68,50μ x 68,50 μ., ενώ οι συνολικές διαστάσεις του σκηνικού χώρου, στον οποίο υποτίθεται ότι θα τοποθετούνταν, ήταν 27 μ x 30 μ.⁴⁷¹. Το εσωτερικό του αποτελούνταν από πολλούς κίονες και διέθετε πολλές έδρες ενώ η στέγη του είχε το σχήμα τετράπλευρης πυραμίδας φτιαγμένης από ξύλο⁴⁷². Σύμφωνα με τον Βιτρούβιο (*Περί Αρχιτεκτονικής*, 5,9,1) η στέγη του κατασκευάστηκε από τις κεραίες και τους ιστούς των περσικών πλοίων⁴⁷³. Η είσοδος του οικοδομήματος βρισκόταν στα δυτικά του, η οποία έβλεπε την ανατολική πάροδο του Θεάτρου του Διονύσου και αυτό το γεγονός οδηγούσε στο συμπέρασμα ότι το Ωδείο του Περικλή και το Θέατρο του Διονύσου αποτελούσαν ένα ενιαίο οικοδομικό σύνολο με λειτουργική επικοινωνία⁴⁷⁴.

⁴⁶⁷ Corso, 1997, 393 ·Μαστραπάς, 1999, 74 ·Sear, 2006, 36-37, 388 ·Γώγος 2008, 29, 63 ·Camp, 2009, 138.

⁴⁶⁸ Μαστραπάς, 1999, 74 · Sear, 2006, 39 ·Γώγος, 2008, 31,33, 43 ·Beacham, 2011, 262, 263 ·Ober, 2015, 205.

⁴⁶⁹ Γώγος, 2008, 45,60 ·Beacham, 2011, 262.

⁴⁷⁰ Sear, 2006, 36-38 ·Γώγος, 2008, 30 ·Γώγος – Πετράκου, 2012, 419.

⁴⁷¹ Corso, 1997, 393 ·Μαστραπάς, 1999, 74 ·Γώγος, 2008, 30, 45, 61 με υποσ. 470 ·Βαλαβάνης, 2009, 88-89 · Camp, 2009, 140.

⁴⁷² Μαστραπάς, 1999, 74 ·Sear, 2006, 39 ·Γώγος, 2008, 30,42,43,44 · Camp, 2009, 139.

⁴⁷³ Γώγος, 2008, 46 · Beacham, 2011, 263.

⁴⁷⁴ Γώγος, 2008, 45 · Γώγος, 2005, 40,87.

Το υλικό που χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή των κιόνων, που στήριζαν τη σκεπή του Ωδείου ήταν το ξύλο⁴⁷⁵. Στα εσωτερικά του κτιρίου η αίθουσα στηριζόταν από ανατολικά προς δυτικά από 9 σειρές κιόνων και από βόρεια προς νότια από 10 σειρές κιόνων⁴⁷⁶. Τα καθίσματα των θεατών ήταν από ξύλο, χωρίς ερεισίνωτο, γι' αυτό και δεν αποτελούσαν μόνιμη κατασκευή, και τοποθετημένα κατά μήκος των εξωτερικών τοίχων της αίθουσας σε ανυψωμένες βαθμίδες από το έδαφος⁴⁷⁷. Η μη μόνιμη κατασκευή τους διευκόλυνε και το γεγονός ότι με την απομάκρυνση των καθισμάτων μπορούσαν να μετατρέψουν την αίθουσα σε αποθήκη για τα σιτηρά⁴⁷⁸.

Εξαιτίας του στεγασμένου κτιρίου όφειλαν να βρουν τρόπους για να φωτίζεται το εσωτερικό του. Οι λύσεις που εφάρμοσαν ήταν με φεγγίτες που προεξείχαν από τη στέγη ή με παράθυρα που ήταν κατασκευασμένα ψηλά στους τοίχους⁴⁷⁹. Ακόμα και στη μέση της στέγης υπήρχε ένα άνοιγμα, το «οπαίον», που έδινε τη δυνατότητα στο φως να εισέρχεται μέσα στην αίθουσα⁴⁸⁰.

Στο χώρο του ωδείου πραγματοποιούνταν οι μουσικοί αγώνες κατά την εορτή των Παναθηναίων⁴⁸¹. Επίσης, κατά την εορτή των Μεγάλων Διονυσίων, γινόταν ο Προαγών, όπου στην πρόχειρη εξέδρα, που τοποθετήθηκε στο χώρο του Ωδείου, κάθε ποιητής ανέβαινε μαζί με τους υποκριτές του και παρουσίαζε το περιεχόμενο των έργων του που θα διδάσκονταν στο θέατρο του Διονύσου⁴⁸². Το Ωδείο αυτό αποτελούσε το πρώτο κλειστό κτίριο που διέθετε χώρο για συναυλίες και μαζί με το θέατρο του Διονύσου θεωρούνταν το κέντρο που χρησιμοποιούταν για πολιτιστικές εκδηλώσεις⁴⁸³. Εκτός από συναυλίες ο χώρος χρησίμευε για να γίνει χώρος Δικαστηρίου, ως αποθήκη για το μοίρασμα καλαμποκιού, ως χώρος για τη μάζωξη των ιππέων, αλλά και για φιλοσοφικές συζητήσεις⁴⁸⁴. Ο χώρος του κτιρίου ήταν ο μεγαλύτερος για να μπορέσει να χωρέσει ένας μεγάλο αριθμό δικαστών⁴⁸⁵. Επομένως, το ωδείο αυτό υπήρξε μια από τις σημαντικότερες δημιουργίες της

⁴⁷⁵ Γώγος, 2008, 43, 62.

⁴⁷⁶ Γώγος, 2008, 42 · Camp, 2009, 139.

⁴⁷⁷ Γώγος, 2008, 45 · Baldry, 2008, 61.

⁴⁷⁸ Γώγος, 2008, 45.

⁴⁷⁹ Γώγος, 2008, 44.

⁴⁸⁰ Γώγος, 2008, 44.

⁴⁸¹ Γώγος, 2005, 87 · Βαλαβάνης, 2009, 89 ·

⁴⁸² Γώγος, 2008, 31 · Baldry, 2008, 44 · Camp, 2009, 139 · Μικεδάκη, 2019, 368

⁴⁸³ Βαλαβάνης, 2009, 89.

⁴⁸⁴ Sear, 2006, 40 · Γώγος, 2008, 31 · Camp, 2009, 139.

⁴⁸⁵ Hansen & Nielsen, 2004, 634.

κλασικής εποχής⁴⁸⁶ και αποτέλεσε το μοναδικό μνημείο που αναδείκνυε το μεγάλο πολιτισμό της Αθήνας⁴⁸⁷. Η καταστροφή του μνημείου και η ανοικοδόμησή του τον 1^ο αι. π.Χ. πραγματοποιήθηκε από τον βασιλιά της Καππαδοκίας Αριοβαρζάνη Β'⁴⁸⁸.

1.9 Ωδείο του Περικλή

3.14. Το θέατρο του Διονύσου

Το θέατρο του Διονύσου χτίστηκε στη νότια πλαγιά της Ακρόπολης⁴⁸⁹, η οποία ήταν η πιο ηλιόλουστη περιοχή⁴⁹⁰. Εκεί παίζονται οι δραματικές παραστάσεις, που μεταφέρθηκαν από το θέατρο που υπήρχε στην Αγορά⁴⁹¹, γιατί απαιτούνταν περισσότερος χώρος για τη συγκέντρωση μεγάλου αριθμού πλήθους⁴⁹². Στο θέατρο αυτό παίχτηκαν για πρώτη φορά τα δράματα των κορυφαίων δραματουργών, Σοφοκλή, Αισχύλου Ευριπίδη και Αριστοφάνη⁴⁹³. Αποτελεί ένα υπαίθριο και ανοιχτό θέατρο και πίστευαν ότι επικοινωνούσε άμεσα με το φυσικό περιβάλλον γύρω του⁴⁹⁴. Οι αρχαίοι τραγωδοί εμπνέονταν από το τοπίο γύρω τους και δημιουργούσαν ιστορίες και μύθους μέσα στα έργα τους, ώστε να διευκολύνουν τη εξέλιξη του

⁴⁸⁶ Γώγος, 2008, 24-25, 29.

⁴⁸⁷ Γώγος, 2008, 65.

⁴⁸⁸ Γώγος, 2008, 37-38.

⁴⁸⁹ Hansen & Nielsen, 2004, 635 · Βαλαβάνης, 2009, 87. Σύμφωνα με το υποδάμειο σύστημα το θέατρο κατασκευαζόταν στην απότομη πλαγιά της Ακρόπολης και μακριά από την Αγορά. Βλ. Καμπούρης, 2014, 36.

⁴⁹⁰ Baldry, 2008, 61 · Camp, 2009, 324.

⁴⁹¹ Muller-Wiener, 1995, 171 · Sear, 2006, 388.

⁴⁹² Βαλαβάνης, 2009, 86 · Καμπούρης, 2014, 36.

⁴⁹³ Baldry, 2010, 22 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 17.

⁴⁹⁴ Βοζάνη, 2004, 63.

δράματος τους⁴⁹⁵. Εμπνέονταν από τα τοπία, στα όποια υπήρχε ανθρώπινη παρέμβαση και όχι από την άγρια ομορφιά τους, και ήταν οικεία στους θεατές ώστε να αποφύγουν την περιγραφή τους⁴⁹⁶.

Το θέατρο κατασκευάστηκε κοντά στο ιερό του Διονύσου Ελευθερέως για την τέλεση των δραματικών αγώνων κατά τη διάρκεια της γιορτής των Μεγάλων Διονυσίων, καθώς η σύνδεση των δραματικών παραστάσεων με τη λατρεία του θεού ήταν άμεση και έπρεπε η εκτέλεση τους να γίνεται κοντά στο ιερό του⁴⁹⁷. Ήταν απολύτως κατανοητό ότι η κατασκευή του συγκεκριμένου θεάτρου ήταν απαραίτητη να γίνει κοντά στο ιερό του θεού, καθώς οι Αθηναίοι μπορούσαν να παρακολουθήσουν και παραστάσεις, οι οποίες ήταν αφιερωμένες στο θεό της έκστασης και του ενθουσιασμού⁴⁹⁸. Για τους Αθηναίους το θέατρο αποτελούσε ιερός και καθαγιασμένος χώρος και χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά για δραστηριότητες που σχετίζονταν με τη λατρεία του θεού⁴⁹⁹. Εξαιτίας της φυσικής κλίσης του εδάφους με την καμπυλότητα του και την υψομετρική του διαφορά η νότια κλιτύ της Ακρόπολης θεωρήθηκε η κατάλληλη τοποθεσία για την κατασκευή του θεάτρου με θέα σε ένα απέραντο, ανοιχτό και επίπεδο τοπίο, αλλά και με μεγαλύτερη ασφάλεια για τους θεατές⁵⁰⁰.

Η διαδρομή προς το αρχαίο θέατρο αποτελούσε ένα είδος ιεροτελεστίας. Οι θεατές ξεκινούσαν πριν το χάραμα και προετοιμάζονταν για την είσοδο τους στο χώρο του θεάτρου και στο βίωμα της θεατρικής εμπειρίας περνώντας από τα οικοδομήματα που περιτριγύριζαν το θέατρο, τα οποία αποτελούσαν και τη προβολή της πολιτικής και θρησκευτικής ζωής της πόλης⁵⁰¹. Επομένως, για να εισέλθουν στο χώρο του θεάτρου περνούσαν από το Ωδείο του Περικλή μέσα από την Οδό των Τριπόδων⁵⁰² και κατέληγαν στο φυσικό χώρο του θεάτρου με θέα στα ανατολικά το ιερό του θεού και στο βορρά τον ιερό βράχο της Ακρόπολης⁵⁰³.

⁴⁹⁵ Χατζηπέτρου, 2015, 26.

⁴⁹⁶ Χατζηπέτρου, 2015, 26.

⁴⁹⁷ Muller-Wiener, 1995, 171 · Μαστραπάς, 1999, 76 · Γώγος, 2005, 59 · Baldry, 2008, 44 · Βαλαβάνης, 2009, 85,86- 87 · Μονιούδη- Γαβαλά, 2015, 16.

⁴⁹⁸ Baldry, 2008, 36 · Βαλαβάνης, 2009, 87 · Rehm, 2011, 233 ·

⁴⁹⁹ Beacham, 2011, 259.

⁵⁰⁰ Γώγος, 2005, 36 · Beacham, 2011, 259 · Καμπούρης, 2014, 37

⁵⁰¹ Βοζάνη, 2004,64.

⁵⁰² Η Οδός των Τριπόδων αποτελούσε την πιο πολυσύχναστη οδό γιατί εκτός του ότι ήταν ο πιο σύντομος δρόμος που οδηγούσε στο θέατρο του Διονύσου και το Ωδείο του Περικλή προσφερόταν και για ειδυλλιακούς περιπάτους. Βλ. Μαστραπάς, 1999, 73.

⁵⁰³ Μαστραπάς, 1999, 74,76 · Βοζάνη, 2004, 64 · Beacham, 2011, 262.

Η δράση που συντελούταν στις θεατρικές παραστάσεις ήταν συνυφασμένη με το φυσικό περιβάλλον, καθώς το τελευταίο αποτελούσε το κύριο κριτήριο για την κατασκευή ενός οικοδομήματος⁵⁰⁴. Οι θεατές των παραστάσεων θα μπορούσαν εύκολα να αντιληφθούν τα δρώμενα που συντελούνταν, αφού οι δραματικοί αγώνες γίνονταν με το φως της μέρας⁵⁰⁵. Εξάλλου η επιλογή της πλαγιάς πρόσφερε ένα φυσικό χώρο για να μπορέσουν να παρακολουθήσουν τις παραστάσεις με άνεση οι θεατές, να έχουν θέα, να χωρέσει ο μεγάλος αριθμός πλήθους και να ελαττωθεί το κόστος κατασκευής του κοίλου⁵⁰⁶. Για αυτό και δεν προχωρούσαν στην ολοκλήρωση του επάνω μέρους του κοίλου, γεγονός που οδήγησε στο συμπέρασμα ότι αποτελούσε μία συνήθεια των Ελλήνων να φτιάχνουν τα θέατρα τους σε απόκρημνους λόφους⁵⁰⁷.

Ο περιβάλλον χώρος γύρω από το θεατρικό κτίσμα αποτελούσε και ένα ενεργό μέρος της θεατρικής δράσης⁵⁰⁸. Πολλές φορές οι τραγικοί ποιητές λάμβαναν υπόψη τους τα στοιχεία που δημιουργούσαν συσχετισμούς, όπως ο βωμός, αλλά και δράσεις που προηγούνταν των θεατρικών παραστάσεων, όπως οι θυσίες, για να δώσουν μεγαλύτερη ένταση στις σκηνικές εικόνες⁵⁰⁹. Το σκηνικό με το φυσικό περιβάλλον αποτελούσε μια φυσική συνέχεια με το θέατρο, καθώς οι Αθηναίοι πολίτες ήταν συνηθισμένοι με την ύπαιθρο, στην οποία περνούσαν τις περισσότερες ώρες της καθημερινότητας τους⁵¹⁰.

Σύμφωνα με τον Βιτρούβιο, το σχέδιο του θεάτρου αντικατόπτριζε τη γεωμετρία του ουρανού, που απεικόνιζε το σχέδιο των δώδεκα συμβόλων του ζωδιακού κύκλου⁵¹¹. Το σχέδιο αυτό αποδίδει στην αρχιτεκτονική την τάξη, χωροταξική και προσωρινή, σωματική και κοσμολογική, και καλλιεργεί την αίσθηση του να είναι κανείς άνθρωπος⁵¹². Το θέατρο αποτελούσε κάτι το προσωρινό και χωροταξικό, ενώ παραλλήλιζε την ανθρώπινη δράση με τις κινήσεις του σύμπαντος⁵¹³. Κατά τη διάρκεια μιας παράστασης τα συναισθήματα μεταβάλλονται με την εξέλιξη της πλοκής του δράματος και οι θεατές έπαιρναν τις απαντήσεις τους σε βασικές τους ανθρώπινες αναζητήσεις και κατανοούσαν τον ίδιο τους τον

⁵⁰⁴ Βοζάνη, 2004, 63.

⁵⁰⁵ Βοζάνη, 2004, 65 ·Baldry, 2008, 46.

⁵⁰⁶ Μαστραπάς, 1999, 25, 76 ·Baldry, 2008, 48 ·Βαλαβάνης, 2009, 87

⁵⁰⁷ Sear, 2006, 44.

⁵⁰⁸ Βοζάνη, 2004, 64.

⁵⁰⁹ Βοζάνη, 2004, 64.

⁵¹⁰ Baldry, 2008, 74-75.

⁵¹¹ Perez- Gomez, 2013, 18.

⁵¹² Perez- Gomez, 2013, 18.

⁵¹³ Perez- Gomez, 2013, 18.

εαυτό⁵¹⁴. Σκοπός του θεάτρου αρχικά ήταν να διεγείρει τη φαντασία του θεατή προκειμένου να δημιουργήσει στο μυαλό του ένα σκηνικό τοπίο, εφόσον δεν υπήρχε η ανάλογη διακόσμηση όπως συμβαίνει σήμερα, προκειμένου να αναρωτηθεί για θέματα πολιτικά και ηθικά⁵¹⁵. Να μπορεί να αναπαράγει με το μυαλό τις εικόνες των μύθων, που ενισχύονται με τη μουσική, την ποιητική γλώσσα και τη μιμητική όρχηση⁵¹⁶.

Επίσης, η αρχιτεκτονική του θεάτρου ανέδνε την οικονομική και πολιτιστική δύναμη της πόλης εκείνης της εποχής⁵¹⁷. Αποτελούνταν από την ορχήστρα, το κοίλο και τη σκηνή⁵¹⁸. Η ορχήστρα διέθετε το αρτιότερο κυκλικό σχήμα σε συνδυασμό με τη διαφορετική υψομετρική απόσταση των σειρών του κοίλου, ώστε να παρέχει τη δυνατότητα στους θεατές να βλέπουν και να ακούν με ευκολία⁵¹⁹. Για να κατασκευαστεί χρησιμοποιήθηκε πατημένο χώμα⁵²⁰. Από την άλλη, στην τέλεια ακουστική του θεάτρου συνέβαλε και η σκηνή, που ήταν σε ευθεία γραμμή, απέναντι από τους θεατές, και αποτελούνταν από ένα ορθογώνιο ξύλινο σκηνικό κτίσμα⁵²¹. Στο δεύτερο μισό του 5^{ου} αιώνα π.Χ. η πρόσοψη της σκηνής διακοσμήθηκε με ζωγραφίες σε έντονο χρώμα, ως ένα είδος σκηνογραφίας, ώστε να δίνει βάθος στη σκηνή και να διαμορφώνει μια εικόνα αρχιτεκτονικής διακόσμησης, που τη συνδέει σκηνοθετικά και λειτουργικά με την ορχήστρα⁵²².

Το κοίλο της εποχής του Λυκούργου είχε ένα ιδιόμορφο σχήμα: στο κάτω μέρος του, γύρω από την ορχήστρα, ήταν κυκλικό, ενώ στο άνω σχημάτιζε τοξοειδή τμήματα⁵²³ και ήταν χωρισμένο σε τρία διαζώματα, από ένα διάδρομο και τον Περίπατο⁵²⁴. Το κάτω διάζωμα διέθετε 32 σειρές καθισμάτων, οι οποίες χωρίζονταν ακτινωτά από κλίμακες σε 13 κερκίδες⁵²⁵. Οι κερκίδες εκπροσωπούσαν τις δέκα φυλές της Αθήνας και οι τρεις, που βρίσκονταν στο κέντρο, ήταν προορισμένες για πρυτάνεις, εφήβους, νέους, που υπόκεινται σε στρατιωτική εκπαίδευση και μία από

⁵¹⁴ Perez- Gomez, 2013, 18.

⁵¹⁵ Baldry, 2008, 73 · Beacham, 2011, 261

⁵¹⁶ Baldry, 2008, 73 · Beacham, 2011, 261

⁵¹⁷ Μονιούδη- Γαβαλά, 2015, 16.

⁵¹⁸ Μονιούδη- Γαβαλά, 2015, 16.

⁵¹⁹ Μαστραπάς, 1999, 25 · Μονιούδη- Γαβαλά, 2015, 16.

⁵²⁰ Μαστραπάς, 1999, 76 · Baldry, 2008, 62.

⁵²¹ Beacham, 2011, 260 · Μονιούδη- Γαβαλά, 2015, 16 · Moretti, 2019, 103.

⁵²² Γώγος, 2005, 120 · Baldry, 2008, 70 · Beacham, 2011, 261

⁵²³ Γώγος, 2005, 97.

⁵²⁴ Μαστραπάς, 1999, 76.

⁵²⁵ Μαστραπάς, 1999, 76.

τις υποχρεώσεις τους ήταν η παρακολούθηση δραματικών αγώνων, και ξένους⁵²⁶. Το μεσαίο διάζωμα του κοίλου διέθετε 32 σειρές καθισμάτων χωρισμένες από 26 κερκίδες ενώ το άνω διάζωμα διέθετε 14 σειρές εδωλίων χωρισμένες και αυτές από 26 κερκίδες⁵²⁷. Στην πρώτη σειρά των εδωλίων υπήρχαν εξήντα επτά θρόνοι από μάρμαρο, πάνω στους οποίους ήταν χαραγμένο το όνομα του επίσημου προσώπου που θα καθόταν⁵²⁸. Στη μέση της σειράς αυτής βρισκόταν ο θρόνος του ιερέα του Ελευθερέως Διός⁵²⁹.

Ο 5^{ος} αι. π.Χ. αποτελούσε το ορόσημο της ανάδειξης της αθηναϊκής δημοκρατίας και το θέατρο της Αθήνας αποτελούσε το πεδίο ανάδειξης της παιδείας των Αθηναίων πολιτών και της μετάδοσης των δημοκρατικών αξιών⁵³⁰. Παρουσιάζεται και μία δεύτερη εκδοχή της σύνδεσης της σκηνης με τους Περσικούς πολέμους⁵³¹. Το 493/2 π.Χ., όταν στην Αθήνα επώνυμος άρχων ήταν ο Θεμιστοκλής και πριν πραγματοποιηθεί η εκστρατεία, στο θέατρο του Διονύσου παίχτηκε η παράσταση *Μιλήτου άλωσης* του Φρυνίχου και το 476 π. Χ. οι *Φόνισσες* του ίδιου, για την οποία παράσταση χορηγός ήταν ο Θεμιστοκλής⁵³². Το 472 π.Χ. ο Αισχύλος ανέβασε τους *Πέρσες* με χορηγό τον Περικλή⁵³³. Εξαιτίας, λοιπόν, του γεγονότος ότι και οι τρεις τραγωδίες είχαν το ίδιο θέμα οδηγήθηκαν στο συμπέρασμα ότι η σκηνή του Ξέρξη χρησιμοποιήθηκε για να γίνει πιο ρεαλιστικό το σκηνικό⁵³⁴.

Η παρουσία του θεάτρου μαζί με το Ωδείο του Περικλή οφείλεται στο γεγονός ότι και τα δύο ικανοποιούσαν ίδιες απαιτήσεις με πρώτο δραματικούς αγώνες και δεύτερο μουσικούς αγώνες⁵³⁵. Ωστόσο, η σύνδεση των δυο αυτών οικοδομημάτων είναι λοξή και αυτό οφείλεται στους δρόμους, που οδηγούσαν στη νότια πλαγιά της Ακρόπολης, που δεν ήταν παράλληλοι, αλλά ανηφορικοί⁵³⁶.

Το θέατρο του Διονύσου συνδεόταν και με τη λατρεία του Ασκληπιού, καθώς επηρέασε και την απόφαση για την εγκατάσταση του ιερού του Ασκληπιού κοντά στο

⁵²⁶ Μαστραπάς, 1999, 76 ·Baldry, 2008, 51.

⁵²⁷ Μαστραπάς, 1999, 76.

⁵²⁸ Muller-Wiener, 1995, 172 ·Μαστραπάς, 1999, 76,77 ·Γώγος, 2008, 45 ·Baldry, 2008, 61 ·Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 17.

⁵²⁹ Μαστραπάς, 1999, 77 ·Σιακαβάρα – Ραυτοπούλου, 2016, 17 ·

⁵³⁰ Βαλαβάνης, 2009, 90 ·Για την αθηναϊκή δημοκρατία οι αξίες που κυριαρχούσαν στο μυαλό του πολίτη είναι η τιμή, το καθήκον, το θάρρος και η αγάπη. Βλ. Conelly, 2016, 342.

⁵³¹ Βαλαβάνης, 2009, 88.

⁵³² Βαλαβάνης, 2009, 88.

⁵³³ Βαλαβάνης, 2009, 88-89.

⁵³⁴ Βαλαβάνης, 2009, 89.

⁵³⁵ Βαλαβάνης, 2009, 97.

⁵³⁶ Βαλαβάνης, 2009, 97.

θέατρο⁵³⁷. Εκεί διδάσκονταν κωμωδίες, τραγωδίες και διθύραμβοι προς τιμή του Ασκληπιού⁵³⁸.

2. Θέατρο του Διονύσου

3.15 Το εν άστει Ασκληπιείο (εικ. 2.1)

Το 430 π.Χ. στην Αθήνα, ένα χρόνο αργότερα από την έναρξη του Πελοποννησιακού Πολέμου, παρουσιάστηκε μία τρομαχτική ασθένεια που προκάλεσε το θάνατο σε πολλούς Αθηναίους, ανάμεσα στους οποίους και τον Περικλή, και αποδυνάμωσε τον αθηναϊκό στρατό⁵³⁹. Η ασθένεια αυτή ήταν ο λοιμός και κράτησε περίπου για πέντε χρόνια⁵⁴⁰. Ο λοιμός εξόντωσε μέρος του αγροτικού πληθυσμού, που είχε καταφύγει μέσα στα Μακρά Τείχη, με αποτέλεσμα να πέσει το ηθικό τους και μέσα στην πόλη να κυριαρχήσει η ανομία και η αταξία⁵⁴¹. Επομένως, η σωματική ασθένεια οδήγησε σε ασθένεια του θρησκευτικού και πολιτικού πλαισίου⁵⁴², κλονίζοντας την πίστη των Αθηναίων προς τους θεούς⁵⁴³. Οι Αθηναίοι βρήκαν σωτηρία στον Ασκληπιό⁵⁴⁴. Ο Ασκληπιός ήταν ένας θεός, που αναδείχθηκε σε ήρωα, με χθόνια στοιχεία, αλλά κατείχε τη γνώση της ιατρικής και της θεραπείας με βότανα, τις οποίες διδάχθηκε από τον κένταυρο Χείρωνα⁵⁴⁵. Πίστευαν ότι ο θεός

⁵³⁷ Μικεδάκη, 2019, 372.

⁵³⁸ Μικεδάκη, 2019, 375.

⁵³⁹ Μικεδάκη, 2019, 360-361.

⁵⁴⁰ Μικεδάκη, 2019, 360.

⁵⁴¹ Μαστραπάς 1999, 78 · Μικεδάκη, 2019, 361.

⁵⁴² Μικεδάκη, 2019, 362.

⁵⁴³ Μικεδάκη, 2019, 378.

⁵⁴⁴ Μικεδάκη, 2019, 362.

⁵⁴⁵ Κουρούπη, 2002, 5 · Μικεδάκη, 2019, 362.

αυτός πρόσφερε παρηγοριά και ίαση τόσο σε σωματικές όσο και σε ψυχικές ασθένειες, που οι θνητοί ιατροί δεν μπορούσαν να θεραπεύσουν⁵⁴⁶. Αυτό αποτελούσε και την αιτία για τη γρήγορη εξάπλωση της λατρείας του⁵⁴⁷, γιατί οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν ότι λατρεία και ίαση ήταν έννοιες αλληλοεξαρτώμενες⁵⁴⁸. Ο ασθενής που πίστευε, γιατρευόταν κιόλας⁵⁴⁹. Για αυτό το λόγο καθιερώθηκε η λατρεία του στην Αθήνα το 420/419 π.Χ.⁵⁵⁰.

Ωστόσο, αρχαίες αναφορές αμφισβητούν ότι ο Ασκληπιός ήταν αυτός που θεράπευσε την πόλη των Αθηνών από το λοιμό⁵⁵¹. Τη θεραπεία της αρρώστιας την απέδωσαν στον Ηρακλή και τον Απόλλωνα⁵⁵². Ο Ασκληπιός, που ήταν γιος του Απόλλωνα και θεός - ιατρός, μπορούσε να θεραπεύσει τους ασθενείς μέσω της εγκοιμήσεως και όχι να γιατρέψει το πλήθος από μία θανατηφόρα ασθένεια⁵⁵³. Επομένως, η αιτία της εισόδου του στην Αθήνα ως λατρευτικός θεός δεν ήταν η θεραπεία από το λοιμό, αλλά οι ψυχικές και σωματικές συνέπειες που προκάλεσε αυτός στην υγεία των πολιτών⁵⁵⁴.

Για την εισαγωγή της λατρείας του ερευνητές υποστήριζαν ότι έγινε με ιδιωτική πρωτοβουλία μετά από την ίαση του ιδιώτη⁵⁵⁵. Ο ιδιώτης που πρότεινε τη λατρεία του Ασκληπιού πιθανόν να ήταν ο Τηλέμαχος από τις Αχαρνές⁵⁵⁶ ή κάποιος συγγενής του, δείχνοντας με αυτή τους την ενέργεια τη μεγάλη τους πίστη προς το θεό⁵⁵⁷. Αρχικά η λατρεία του Ασκληπιού στην Αθήνα γινόταν σε ιερό, που βρισκόταν σε ιδιωτικό χώρο, έχοντας ως ιερέα τον ιδρυτή του⁵⁵⁸. Ο πρώτος βωμός λατρείας του θεού ήταν ξύλινος και με το πέρασμα του χρόνου οικοδομήθηκαν μεγάλα λίθινα κτίρια για να υλοποιούν τη λατρεία του σε μεγάλη έκταση⁵⁵⁹. Επειδή, όμως, είχε ελεύθερη είσοδο και μπορούσε να εισέλθει όποιος ήθελε, το ιερό απέκτησε και δημόσιο χαρακτήρα⁵⁶⁰. Για να μπορεί να επικυρωθεί η εισαγωγή της λατρείας του θεού με ιδιωτική πρωτοβουλία, χρειαζόταν και η σύμφωνη γνώμη της Εκκλησίας του

⁵⁴⁶ Μικεδάκη, 2019, 362.

⁵⁴⁷ Μικεδάκη, 2019, 362.

⁵⁴⁸ Μικεδάκη, 2019, 377.

⁵⁴⁹ Μικεδάκη, 2019, 377.

⁵⁵⁰ Μαστραπάς, 1999, 78 · Τραυλός 2005, 61 · Μικεδάκη, 2019, 362 · Lawton, 2017, 37.

⁵⁵¹ Μικεδάκη, 2019, 362-363.

⁵⁵² Τους αποδόθηκε το επίθετο «αλεξίκακος». Βλ. Μικεδάκη, 2019, 363.

⁵⁵³ Μικεδάκη, 2019, 363.

⁵⁵⁴ Μικεδάκη, 2019, 363.

⁵⁵⁵ Μικεδάκη, 2019, 364.

⁵⁵⁶ Βαλαβάνης, 2015, 14 · Βλασσοπούλου, 2017, 102 · Μικεδάκη, 2019, 364.

⁵⁵⁷ Τραυλός, 2005, 61 · Μικεδάκη, 2019, 364.

⁵⁵⁸ Μικεδάκη, 2019, 364.

⁵⁵⁹ Παπαθανασόπουλος, 1993, 1.

⁵⁶⁰ Μικεδάκη, 2019, 364.

Δήμου και της Βουλής⁵⁶¹. Στον έλεγχο της Αθήνας πέρασε μεταξύ του 360 και 340 π.Χ. και τότε καθιερώθηκε να πληρώνουν οι πολίτες ‘*μια δραχμή για τον Ασκληπιό*’, για να μπορέσει το κράτος να συγκεντρώσει χρήματα προκειμένου να διατηρήσει τη λατρεία του θεού Ασκληπιού⁵⁶².

Σε μια επιγραφή πάνω σε μαρμάρινη στήλη τη χρονιά του 400 π.Χ., στη νότια κλιτύ της Ακρόπολης, αποκαλύπτεται και η χρονιά ίδρυσης του ιερού του εν άσκει Ασκληπιείου⁵⁶³, δηλαδή το 420-419 π. Χ. με επώνυμο άρχοντα τον Αστύφιλο⁵⁶⁴. Στον Τηλέμαχο παραχωρήθηκε από την πόλη ένας δημόσιος χώρος σε μια τοποθεσία που την θεωρούσαν ιερή, καθώς εκεί λατρεύονταν ήρωες και θεοί, προκειμένου να οικοδομήσει το ιερό του θεού Ασκληπιού⁵⁶⁵. Βρισκόταν στα δυτικά του θεάτρου του Διονύσου και εκτεινόταν κατά μήκος 80 μ., μεταξύ του δρόμου του Περιπάτου και του Βράχου της Ακρόπολης⁵⁶⁶, σε ένα τμήμα του βράχου της όπου ανάβλυζε ιαματικό νερό⁵⁶⁷. Το Ασκληπιείο αποτελούσε ένα είδος θεραπευτηρίου, συνδυάζοντας ιατρική με θρησκεία⁵⁶⁸. Ουσιαστικά το ιερό του Ασκληπιού περιελάμβανε τέσσερα κτίρια: 1) *τον ίδιο το ναό της λατρείας του θεού*, 2) *την Ιερή Κρήνη*, 3) *το Τελετουργικό Εστιατόριο* και 4) *το μετέπειτα οικοδομημένο Άβατον ή Εγκοιμητήριον*⁵⁶⁹.

Η στοά είχε μήκος 49,75 μ. και πλάτος 9,75 μ. και είχε άμεση επαφή με την Ιερή Κρήνη⁵⁷⁰. Το ισόγειο της στοάς εξωτερικά αποτελούνταν από 17 δωρικούς κίονες και εσωτερικά από ιωνικούς κίονες⁵⁷¹. Από την Ιερή Κρήνη, η οποία βρισκόταν μέσα σε ένα θολωτό σπήλαιο στα βόρεια του Άβατου, έτρεχε ιαματικό νερό, με το οποίο έπλεναν τους ασθενείς πριν τη διαδικασία της εγκοιμήσεως⁵⁷². Η εγκοιμήση ήταν μια διαδικασία ύπνου, αφού προηγούνταν οι θυσίες στο θεό και ο εξαγνισμός των ασθενών⁵⁷³, κατά την οποία οι ασθενείς θεραπεύονταν από τον ίδιο

⁵⁶¹ Muller-Wiener, 1995, 30 · Μικεδάκη, 2019, 364, 379.

⁵⁶² Μικεδάκη, 2019, 364.

⁵⁶³ Μικεδάκη, 2019, 365.

⁵⁶⁴ Conelly, 2016, 71 · Μικεδάκη, 2019, 368.

⁵⁶⁵ Μικεδάκη, 2019, 368. Ο Βράχος της Ακρόπολης θεωρούταν ιερός και αποτελούσε το κέντρο της θρησκευτικής ζωής των Αθηναίων. Βλ. Μικεδάκη, 2019, 378.

⁵⁶⁶ Μικεδάκη, 2019, 368.

⁵⁶⁷ Βαλαβάνης, 2015, 14 · Βλασσοπούλου, 2017, 126.

⁵⁶⁸ Παπαθανασόπουλος, 1993,1.

⁵⁶⁹ Παπαθανασόπουλος, 1993,1 · Camp, 2009, 324 · Μικεδάκη, 2019, 369.

⁵⁷⁰ Παπαθανασόπουλος, 1993,1.

⁵⁷¹ Παπαθανασόπουλος, 1993,1 · Μαστραπάς, 1999, 78

⁵⁷² Μικεδάκη, 2019, 369 · Βλασσοπούλου, 2017, 126.

⁵⁷³ Παπαθανασόπουλος, 1993,1.

το θεό μέσω των θεραπευτικών ονείρων⁵⁷⁴. Ακόμα και αν δε θεραπεύονταν αμέσως, ο θεός μέσα από το όνειρο τους καθοδηγούσε για να φτάσουν στην ίαση⁵⁷⁵. Η διαδικασία αυτή πραγματοποιούνταν μέσα στο Άβατο ή Εγκοιμητήριο, το οποίο ήταν μια διώροφη στοά σε δωρικό ρυθμό και βρισκόταν στα βόρεια του ναού του Ασκληπιού και της Υγείας⁵⁷⁶. Στο δεύτερο όροφο της στοάς, στα δυτικά της, βρισκόταν ο *Ιερός Βόθρος*⁵⁷⁷. Στο χώρο αυτό τελούνταν τα Ηρώα, κατά τα οποία γινόταν εορτή λατρείας του Ασκληπιού ως ήρωα και όχι ως θεού⁵⁷⁸. Στα πιο αξιοσημείωτα αφιερώματα των ασθενών, που εναπόθεταν προς το θεό, συμπεριλαμβάνονταν κατά κύριο λόγο αντίγραφα ματιών, καθώς και μικρά αντίγραφα των μελών που έχουν θεραπευτεί⁵⁷⁹.

Στη δυτική πλευρά του Άβατου βρισκόταν η Ιωνική Στοά⁵⁸⁰ και αποτελούνταν από ένα όροφο⁵⁸¹. Διέθετε τέσσερα δωμάτια σε σχήμα τετραγώνου με πλευρές 6μ.⁵⁸², τα οποία είχαν διπλή χρήση: από τη μία ήταν καταγώγιο (χώρος ανάπαυσης) για το ιερατείο και τους προσκυνητές, και από την άλλη ένα τελετουργικό εστιατόριο, στο οποίο γίνονταν τα κοινά τελετουργικά δείπνα, γνωστά και ως *τραπεζώματα ή ξένια ή θεοξένια*⁵⁸³ με τον Ασκληπιό. Στα δείπνα αυτά προσφέρονταν τα ιερά σφαγία που θυσιάζονταν προς τιμή του θεού⁵⁸⁴. Τα σφαγία αυτά κατά τη θυσία μετενσαρκώνονταν μαγικά σε υποκατάστατο του θεού και τρώγοντας το κρέας του λάμβαναν τη θεία σάρκα, η οποία θεωρούταν απαραίτητη για την ανάπτυξη της καλής υγείας⁵⁸⁵.

Στα οικοδομήματα αυτά μπορούσαν να μπου οι επισκέπτες μέσα από ένα πρόπυλο, που κατασκευάστηκε λόγω της αυξημένης κίνησης κατά την περίοδο της εορτής του θεού⁵⁸⁶. Κατά την είσοδο τους στο ιερό οι επισκέπτες συναντούσαν στα

⁵⁷⁴ Παπαθανασόπουλος, 1993,1 ·Μικεδάκη, 2019, 369

⁵⁷⁵ Βλασσοπούλου, 2017, 127.

⁵⁷⁶ Μαστραπάς, 1999, 78 · Βλασσοπούλου, 2017, 127. ·Μικεδάκη, 2019, 369. Η Υγεία ήταν η κόρη του Ασκληπιού, με την οποία ο Ασκληπιός μπόηκε στην Αθήνα κατά τη διάρκεια της εορτής των Ελευσίνιων Μυστηρίων. Βλ. Μικεδάκη, 2019, 366-367.

⁵⁷⁷ Ο Ιερός Βόθρος ήταν ένα βαθύ όρυγμα σε σχήμα κύκλου και με πολυγωνική τοιχοδομία, το οποίο ονομάστηκε *ηρώων* του Ασκληπιού. Βλ. Μαστραπάς, 1999, 78 ·Μικεδάκη, 2019,371.

⁵⁷⁸ Μικεδάκη, 2019, 371.

⁵⁷⁹ Βαλαβάνης, 2015, 14.

⁵⁸⁰ Μικεδάκη, 2019, 371.

⁵⁸¹ Παπαθανασόπουλος, 1993,1.

⁵⁸² Παπαθανασόπουλος, 1993,1 ·Μικεδάκη, 2019, 371.

⁵⁸³ Muller-Wiener, 1995, 166 ·Μικεδάκη, 2019, 371.

⁵⁸⁴ Μικεδάκη, 2019, 371.

⁵⁸⁵ Μικεδάκη, 2019, 371.

⁵⁸⁶ Μικεδάκη, 2019, 371.

νότια και δυτικά του το ιερό περίβολο⁵⁸⁷. Περιελάμβανε τα κτίρια και ένα ιερό άλσος, γεμάτο ελιές από το 413/412 π.Χ., όταν άρχων ήταν ο Κλεόκριτος⁵⁸⁸. Τα Ασκληπιεία απαιτούσαν την ύπαρξη ιερών άλσων και πηγών και γι' αυτό τοποθετούνταν κοντά σε υγιεινά μέρη και καθαρά και σε αρκετό ύψος, ώστε να βρίσκονται πιο κοντά στη φύση και μακριά από το αστικό περιβάλλον⁵⁸⁹. Γιατί η θεραπεία του ασθενή θα είχε θετική εξέλιξη, όταν ο ασθενής βρισκόταν κοντά στη φύση, αφού θα αποκτούσε σωματική και ψυχική υγεία⁵⁹⁰. Στην αντίληψη των αρχαίων Ελλήνων επικρατούσε η πεποίθηση ότι σώμα και ψυχή αλληλεπιδρούν⁵⁹¹. Η καλή, λοιπόν, ψυχολογία των ασθενών συντελούσε και στην ίαση των ασθενειών τους μέσω της ολιστικής θεραπείας, που ακολουθούσαν τα Ασκληπιεία⁵⁹².

Ένας άλλος λόγος, που συνετέλεσε στην επιλογή ίδρυσης του εν άστει Ασκληπιείου στη συγκεκριμένη θέση, ήταν και το θέατρο του Διονύσου⁵⁹³. Στο θέατρο διδάσκονταν μικρής διάρκειας παραστάσεις, κατάλληλες ώστε να μπορούν να τα παρακολουθήσουν μόνο οι ασθενείς ως μέρος της θεραπείας τους⁵⁹⁴. Αυτού του είδους οι παραστάσεις προετοίμαζαν τους ασθενείς για τη διαδικασία της εγκοιμήσεως, ώστε να δεχθούν ευκολότερα όσα πρόκειται να συμβούν κατά την εγκοιμήση τους⁵⁹⁵. Με αυτόν τον τρόπο ενίσχυαν την αυθυποβολή, ώστε οι ασθενείς να δουν συγκεκριμένα όνειρα και να οδηγηθούν στην αυτοϊαση⁵⁹⁶. Επομένως, οι Αθηναίοι κατανόησαν από νωρίς την αναγκαιότητα το εν άστει Ασκληπιείο να βρίσκεται κοντά στο θέατρο του Διονύσου, καθώς όλες οι παραστάσεις και οι μουσικοί αγώνες μπορούσαν να οδηγήσουν στη θεραπεία των ασθενών και κατ' επέκταση και στη θεραπεία της πόλης⁵⁹⁷.

⁵⁸⁷ Μικεδάκη, 2019, 371.

⁵⁸⁸ Μικεδάκη, 2019, 371-372.

⁵⁸⁹ Κουρούπη, 2002, 5 · Μικεδάκη, 2019, 372.

⁵⁹⁰ Μικεδάκη, 2019, 372.

⁵⁹¹ Μικεδάκη, 2019, 372.

⁵⁹² Κουρούπη, 2002, 5 · Μικεδάκη, 2019, 372 ·

⁵⁹³ Μικεδάκη, 2019, 372, 379.

⁵⁹⁴ Μικεδάκη, 2019, 377-378.

⁵⁹⁵ Μικεδάκη, 2019, 378.

⁵⁹⁶ Μικεδάκη, 2019, 378.

⁵⁹⁷ Μικεδάκη, 2019, 379.

2.1 Εν άστει Ασκληπιείο

3.16 Ακρόπολη

Η Ακρόπολη χαρακτηριζόταν ως ο πυρήνας της πόλης των Αθηνών⁵⁹⁸ και βρισκόταν στο πιο ψηλό σημείο της πόλης, τον Ιερό Βράχο⁵⁹⁹ γύρω από τον οποίο είχε δημιουργηθεί το αστικό της περιβάλλον⁶⁰⁰. Λόγω της υψηλής της τοποθεσίας του ο Ιερός Βράχος έδινε την εντύπωση ότι βρισκόταν πιο κοντά στον ουρανό και για αυτό αποτελεί ένα λατρευτικός χώρο και ιδίως της θεάς Αθηνάς που προστάτευε την πόλη, όχι μόνο στο χώρο που βρίσκονται τα κτίρια στην Ακρόπολη, αλλά και στη βόρεια πλευρά του, καθώς εκεί υπάρχουν σπηλιές που χρησιμοποιούνταν ως ιερά⁶⁰¹. Ήταν το πιο ψηλό σημείο της πόλης με ύψος γύρω στα 150 μ. πάνω από τη θάλασσα και ο επάνω χώρος του είχε επιφάνεια μήκους 300 τ.μ. και πλάτους 150 μ.⁶⁰². Βρισκόταν σε αρκετά ευνοϊκή θέση, στο μέσο σχεδόν της πόλης, αλλά και κοντά στα πολυσύχναστα λιμάνια, που την έφερναν σε επαφή και με άλλες πόλεις⁶⁰³. Υπήρξε η κατοικία των βασιλιάδων της προϊστορικής Αθήνας⁶⁰⁴. Ωστόσο, η Ακρόπολη αποτελούσε τον κύριο θρησκευτικό χώρο, αποτελώντας επίσης και τον πολιτικό συνδετικό κρίκο των κατοίκων της Αθήνας⁶⁰⁵, αλλά και χώρο άμυνας, καθώς ήταν απρόσιτος από όλες τις μεριές του εκτός από τη δυτική του πλευρά και με αρκετό

⁵⁹⁸ Μαστραπάς, 1999, 35 · Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 10.

⁵⁹⁹ Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 14.

⁶⁰⁰ Muller-Wiener, 1995, 199 · Hoepfner, 1999, 30.

⁶⁰¹ ·Ratte, 2003, 42 ·Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 14.

⁶⁰² Μαστραπάς, 1999, 42 ·Βαλαβάνης, 2015, 16 ·Βλασσοπούλου, 2017, 9.

⁶⁰³ Conelly, 2016, 58.

⁶⁰⁴ Ratte, 2003, 42.

⁶⁰⁵ Ratte, 2003, 41 ·Βαλαβάνης, 2015, 16

νερό μέσα από τις υπόγειες πηγές που υπήρχαν μέσα στο Βράχο⁶⁰⁶. Το φυσικό οχυρό με την ομαλή της κορυφή, λοιπόν, δημιούργησε τα κίνητρα για την εγκατάσταση του πλήθους στο συγκεκριμένο σημείο και σε περίπτωση κινδύνου μπορούσαν να καταφύγουν σε αυτό για να προστατευτούν⁶⁰⁷. Ήταν ένας τόπος που έφερνε στη μνήμη όλων των Αθηναίων τους πολέμους εναντίον των εχθρών και τους μεγάλους θριάμβους τους⁶⁰⁸.

Γύρω από τη βορειοδυτική πλαγιά του λόφου υπήρχαν άφθονα νερά, που χρησίμευαν τόσο όταν η πόλη βρισκόταν σε ειρηνική περίοδο όσο και σε εμπόλεμη⁶⁰⁹. Κατά το 470-460 π.Χ. ο Κίμων κατασκεύασε στην ίδια πλαγιά μία κρήνη μέσα σε μια σπηλιά, την Κλεψύδρα, προκειμένου να εκμεταλλευτεί τα ύδατα που ανάβλυζαν από το εσωτερικό της γης, διατηρώντας ωστόσο και αναλλοίωτη τη μορφολογία του βραχώδους λόφου⁶¹⁰. Η ίδρυση της Κλεψύδρας μετέτρεψε την βόρεια πλαγιά της Ακρόπολης σε ένα προσβάσιμο τόπο από όλους και με λατρευτικό χαρακτήρα, αφού η πηγή αυτή είναι συνδεδεμένη με τη Νύμφη Εμπεδώ⁶¹¹.

Γενικά οι πλαγιές του Ιερού Βράχου αποτελούνταν από δώδεκα σπηλιές, από τις οποίες οι μισές θεωρούνταν ιερές⁶¹². Στα ανατολικά της βορειοδυτικής πλαγιάς του Βράχου, μέσα σε μια σπηλιά, υπήρχε το ιερό του Πάνα⁶¹³. Το ιερό αυτό αφιερώθηκε στο θεό ως ευγνωμοσύνη των Αθηναίων για τη βοήθεια που τους πρόσφερε ο θεός στη μάχη του Μαραθώνα⁶¹⁴. Μετά τη βόρεια πλαγιά του Βράχου στον δρόμο του Περιπάτου υπάρχει μέσα σε σπηλιά το ιερό της Αφροδίτης και του Έρωτα⁶¹⁵. Στο ιερό αυτό κατέληγαν οι αρρηφόρες με τα άρρητα, μυστικά τελετουργικά αντικείμενα, κατά τη διάρκεια των μυστικών τελετών στη γιορτή των Αρρηφορίων⁶¹⁶. Ακριβώς πάνω από αυτό το ιερό είχαν φυλαχθεί κατάλοιπα από τον Προπαρθενώνα μετά την καταστροφή του από τους Πέρσες⁶¹⁷. Στην ανατολική

⁶⁰⁶ Μαστραπάς, 1999, 42 · Hurwit, 2004, 10-11 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 13 · Connelly, 2016, 58 · Βλασσοπούλου, 2017, 9.

⁶⁰⁷ Βλασσοπούλου, 2017, 9.

⁶⁰⁸ Connelly, 2016, 111.

⁶⁰⁹ Connelly, 2016, 58.

⁶¹⁰ Camp, 2009, 101 · Connelly, 2016, 62 · Βλασσοπούλου, 2017, 9.

⁶¹¹ Το όνομα Εμπεδώ σημαίνει «μέσα στο έδαφος», παρουσιάζοντας με αυτό τον τρόπο ότι η κρήνη αντλούσε νερό από βάθος 6 μέτρων. Βλ. Camp, 2009, 101-102 · Connelly, 2016, 62-63 · Βλασσοπούλου, 2017, 136.

⁶¹² Connelly, 2016, 63.

⁶¹³ Connelly, 2016, 66.

⁶¹⁴ Connelly, 2016, 66 - 67.

⁶¹⁵ Connelly, 2016, 67 - 68.

⁶¹⁶ Connelly, 2016, 68.

⁶¹⁷ Connelly, 2016, 68.

πλαγιά του Βράχου υπήρχε το ιερό της Αγλαύρου, κόρης του βασιλιά Κέκροπα⁶¹⁸. Σύμφωνα με το μύθο η Άγλαυρος έπεσε από την ανατολική πλαγιά της Ακρόπολης, θυσιάζοντας τον εαυτό της για τη σωτηρία της πόλης από τον εχθρό⁶¹⁹. Άλλος μύθος αναφέρει ότι από σημείο αυτό έπεσε η κόρη του βασιλιά Ερεχθέα για τον ίδιο σκοπό⁶²⁰. Η μεγάλη σημασία που αποδιδόταν στο ιερό αυτό έγκειτο στο ότι ορκίζονταν με όρκο οι έφηβοι την αφοσίωση τους στην πόλη των Αθηνών⁶²¹. Με την ιερότητα των σπηλιών οι Αθηναίοι αποκτούσαν την εμπειρία της ιερότητας μέσα σε ένα αγροτικό περιβάλλον⁶²². Προέβαλλαν με αυτόν τον τρόπο την εικόνα του βαθιά θρησκευόμενου λαού και της στενής σχέσης τους με τους προγόνους τους⁶²³.

Τα κτίρια, που είχαν χτιστεί στο χώρο της Ακροπόλεως, ήταν σχεδιασμένα από το Φειδία, ο οποίος είχε ως στόχο να είναι ορατά ακόμα και από μακριά⁶²⁴, αλλά και από οποιοδήποτε σημείο της πόλης⁶²⁵ έχοντας ως αρχιτέκτονες τον Ικτίνο και τον Καλλικράτη⁶²⁶. Χρησίμευαν ως ναοί αφιερωμένοι στη θεά Αθηνά και η κατασκευή τους στο ψηλότερο σημείο της πόλης έκανε πιο έντονη την παρουσία τους μέσα στο χώρο⁶²⁷. Ήταν φτιαγμένα από μάρμαρο και αποτελούσαν αφιερώματα στους θεούς⁶²⁸. Ο Φειδίας ακολουθούσε τους κανόνες της αισθητικής και γι αυτό η επιλογή της τοποθέτησης και του μεγέθους του κτιρίου δημιουργούσε μια σκηνογραφία⁶²⁹. Τα κτίρια διέθεταν μια μεγαλοπρέπεια και τελειότητα, στοιχεία απαραίτητα για να αναδείξουν την πόλη, και έρχονταν σε αντίθεση με τις ιδιωτικές κατοικίες, που όφειλαν να είναι πιο απλές στην αρχιτεκτονική τους⁶³⁰. Ήταν κομμάτι μιας τέλει οργανωμένης ομάδας κτιρίων με καθαρότητα και συμμετρία⁶³¹. Παρόλο που είχε οχυρωματικά τείχη, στα Κλασικά Χρόνια, όταν έστρεφαν το βλέμμα τους οι πολίτες σε αυτά, συνδέαν τον ιερό χώρο της Ακρόπολης με την καρδιά της πόλης⁶³². Οι Αθηναίοι, ξεκινώντας από την αρχαϊκή εποχή, γέμισαν το χώρο ανάμεσα στα κτίρια

⁶¹⁸ Conelly, 2016, 69.

⁶¹⁹ Conelly, 2016, 69.

⁶²⁰ Conelly, 2016, 70.

⁶²¹ Conelly, 2016, 69.

⁶²² Conelly, 2016, 63.

⁶²³ Conelly, 2016, 63.

⁶²⁴ Hoepfner, 1999, 30 · Καμπούρης, 2014, 56.

⁶²⁵ Conelly, 2016, 58.

⁶²⁶ Hoepfner, 1999, 30 · Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 15.

⁶²⁷ Μαστραπάς, 1999, 17.

⁶²⁸ Camp, 2009, 104 · Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 10.

⁶²⁹ Hoepfner, 1999, 30.

⁶³⁰ Ο Περικλής δεν επιδοκίμαζε την πολυτέλεια στις ιδιωτικές οικίες, καθώς το πολυτελές και το τέλει άνηκε σε όλη την πόλη. Βλ. Hoepfner, 1999, 31 · Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 14, 18.

⁶³¹ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 338.

⁶³² Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 346.

της Ακρόπολης με αγάλματα που απεικόνιζαν κόρες, με σκοπό να τιμήσουν τη θεά και αποζητώντας της την προστασία της⁶³³. Ωστόσο, πριν ξεκινήσει το οικοδομικό πρόγραμμα του Περικλή οι Αθηναίοι διατήρησαν τα ερείπια στην Ακρόπολη, που άφησαν πίσω τους οι Πέρσες, για να έρχεται στη μνήμη τους η καταστροφή τους κάθε φορά που θα τα κοίταζαν⁶³⁴. Παρόλα αυτά το οικοδομικό πρόγραμμα του Περικλή αποσκοπούσε να προσφέρει εργασία σε όλους τους Αθηναίους αλλά και να μείνει στην ιστορία ο αθηναϊκός λαός⁶³⁵.

Τα κτίρια που σχεδίασε ο Φειδίας προκάλεσαν το δέος και το θαυμασμό όλων μόλις τα αντίκρισαν⁶³⁶. Αντανακλούσαν την τελειότητα και τη μεγαλοπρέπεια της ελληνικής αρχιτεκτονικής και οι εργάτες προσπάθησαν με κάθε τρόπο να αναδείξουν την ομορφιά τους μέσω της κατασκευής τους⁶³⁷. Αυτό, όμως, που προκαλεί τον εντυπωσιασμό και το θαυμασμό είναι το γεγονός ότι αυτά τα αξιοθαύμαστα κτίρια της Ακρόπολης κατασκευάστηκαν κατά τη διάρκεια της εξουσίας ενός ανθρώπου, του Περικλή, και σε σύντομο χρονικό διάστημα⁶³⁸. Αποτελούν τα έργα μιας κορυφαίας δημιουργικής έκφρασης ενός αρχιτεκτονικού προγράμματος, που συνδυάζουν το αρχαίο με το νεωτερικό και διατηρούν την αιωνιότητα τους χωρίς να επιδρά πάνω τους το πέρασμα του χρόνου και να χρησιμεύουν ως πρότυπο για τους μεταγενέστερους πολιτισμούς⁶³⁹. Το οικοδομικό πρόγραμμα του Περικλή είχε ως σκοπό να ικανοποιήσει τρεις στόχους:

1. Να εκφράσει τη ευσέβεια και την ευγνωμοσύνη του αθηναϊκού λαού απέναντι στη θεά Αθηνά και σε όλους τους θεούς που βοήθησαν στις νίκες των Αθηναίων στους πολέμους που έκαναν και από στεριά και από θάλασσα εναντίον των Περσών.
2. Να ξανακάνει την πόλη θρησκευτικό κέντρο, μετά την καταστροφή της από τους Πέρσες.
3. Μέσα από τη δημιουργία αυτών των σημαντικών κτιρίων και μνημείων, με την αρχιτεκτονική, τα γλυπτά και τη διακόσμηση τους, να προβληθεί η εικόνα της Αθήνας ως μια ηγεμονική πόλη στην αρχαιότητα⁶⁴⁰.

⁶³³ Πατσιάδου, 2015, 18.

⁶³⁴ Ratte, 2003, 45 ·Camp, 2009, 88 ·Καμπούρης, 2014, 55 ·Πατσιάδου, 2015, 18 ·Conelly, 2016, 118 ·Ober, 2015, 191.

⁶³⁵ Ratte, 2003, 46.

⁶³⁶ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 340 ·Conelly 2016, 85.

⁶³⁷ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos 2012, 340 ·Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 13.

⁶³⁸ Ratte, 2003, 46 ·Camp, 2005, 88 ·Camp, 2009, 106 ·Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 340.

⁶³⁹ Camp, 2009, 106 ·Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 340 ·Βαλαβάνης, 2015, 24.

⁶⁴⁰ Βαλαβάνης, 2015, 25.

Κατά την είσοδο από τα Προπύλαια ο επισκέπτης το πρώτο πράγμα που έβλεπε ήταν το τεράστιο άγαλμα της Πρόμαχου Αθηνάς⁶⁴¹. Το άγαλμα χρειάστηκε εννιά χρόνια για να κατασκευαστεί, δηλαδή μεταξύ του 465 και 546 π.Χ. και ήταν δημιούργημα του Φειδία⁶⁴². Το ύψος του κυμαινόταν ανάμεσα στα 9 με 11 μέτρα⁶⁴³. Το σίγουρο, όμως, ήταν ότι, λόγω του μεγάλου ύψους του, η κορυφή του κράνους του φαινόταν σαν να έβγαινε από τη θάλασσα του Σουνίου⁶⁴⁴. Το άγαλμα συμβόλιζε τη νίκη του Μαραθώνα, ωστόσο, το βλέμμα του ήταν στραμμένο σε μία άλλη μεγάλη νίκη, τη ναυμαχία της Σαλαμίνας⁶⁴⁵.

2.2 Ακρόπολη

3.17 Προπύλαια

Το αρχικό οικοδόμημα που συναντά κανείς μόλις ανέβει το λόφο, στα δυτικά του, είναι τα Προπύλαια⁶⁴⁶. Τα Προπύλαια αποτελούσαν τμήμα του οικοδομικού προγράμματος του Περικλή και μία μνημειακή τελετουργία, που προετοίμαζε τον επισκέπτη για αυτό που επρόκειτο να δει εισερχόμενος στον χώρο και για να προκαλέσει τον εντυπωσιασμό⁶⁴⁷. Θεωρούνταν σαν τη μοναδική επίσημη είσοδος, επειδή ο Βράχος ήταν απότομος, σε κάτι μεγαλοπρεπές, αλλά και μέρος για

⁶⁴¹ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 345.

⁶⁴² Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 346.

⁶⁴³ Μαστραπάς, 1999, 69 · Βαλαβάνης, 2015, 23 · Connelly, 2016, 125, 274 · Βλασσοπούλου, 2017, 59.

⁶⁴⁴ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 345.

⁶⁴⁵ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 346.

⁶⁴⁶ Μαστραπάς, 1999, 49 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 335-336.

⁶⁴⁷ Μαστραπάς, 1999, 22, 49-50 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 337 · Βλασσοπούλου, 2017, 43.

ανάπαυση για αυτούς που ήθελαν να επισκεφτούν το χώρο της Ακρόπολης⁶⁴⁸. Ο Μνησικλής ήταν ο σχεδιαστής τους και οικοδομήθηκαν κατά το 437-432 π.Χ.⁶⁴⁹. Θεωρούσαν ότι ο Μνησικλής μαθήτευσε κοντά στον Ικτίνο και μεγάλο του επίτευγμα ήταν να προσδώσει στο κτίριο εισόδου τη μεγαλοπρέπεια ενός ναού⁶⁵⁰. Ήταν κατασκευασμένα από πεντελικό μάρμαρο⁶⁵¹, όπως και ο Παρθενώνας, και σκουρόχρωμο ελευσινιακό λίθο⁶⁵². Ο ελευσινιακός λίθος χρησιμοποιήθηκε για να κατασκευαστούν ο στυλοβάτης και τα σκαλοπάτια των Προπυλαίων, που κατέληγαν στο ανατολικό τμήμα, γιατί οδηγούσαν σε ένα καλύτερο αισθητικό αποτέλεσμα⁶⁵³.

Ονομάζονταν «πύλες» στον πληθυντικό, εξού και το όνομα Προπύλαια, γιατί διέθεταν πέντε πόρτες διαφορετικού μεγέθους, και από αυτές εισέρχονταν στο χώρο της Ακρόπολης⁶⁵⁴. Είχαν σχήμα Π, που αποτελούσε πρωτοτυπία της εποχής, διαμορφώνοντας μια αγκαλιά και ένα χώρο για ξεκούραση σε αυτούς που επιθυμούσαν να επισκεφτούν τον χώρο του Παρθενώνα⁶⁵⁵. Εκτός από είσοδο της Ακρόπολης, τα Προπύλαια χρησίμευαν και ως το κορυφαίο σημείο τερματισμού της Οδού των Παναθηναίων και αποτελούσε το τελετουργικό πέρασμα για τον Παρθενώνα⁶⁵⁶. Όπως όλα τα κτίρια της αρχαιότητας υποκρύπτουν μηνύματα, το ίδιο συμβαίνει και για τα Προπύλαια, που δυστυχώς σήμερα μας είναι εντελώς άγνωστα⁶⁵⁷. Ο Αισχύνης θέλοντας να υπενθυμίσει στους Αθηναίους πολίτες για τα επιτεύγματα και τα κατορθώματα των προγόνων τους κάνει αναφορά στα Προπύλαια και δεν αναφέρεται καθόλου στον Παρθενώνα⁶⁵⁸.

Τα Προπύλαια με τον Παρθενώνα είχαν άμεση σχέση καθώς είχαν και το ίδιο εύρος και μήκος, σχεδόν τις ίδιες αναλογίες (τα Προπύλαια είχαν αναλογίες 3: 7 και ο Παρθενώνας 4: 9) και παρόλο που δε βρίσκονταν στον ίδιο άξονα, είχαν τον ίδιο προσανατολισμό⁶⁵⁹. Ωστόσο, παρουσίαζαν και αρκετές διαφορές, καθώς το μέτωπο

⁶⁴⁸ Μαστραπάς 1999, 22 · Camp, 2009, 117 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 340, 342.

⁶⁴⁹ Muller-Wiener, 1995, 158, 167 · Μαστραπάς, 1999, 45, 50 · Γώγος, 2008, 64 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 337 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 13.

⁶⁵⁰ Βαλαβάνης, 2015, 26.

⁶⁵¹ Το λευκό πεντελικό μάρμαρο αποτελούσε ως κύριο υλικό που χρησιμοποιούσαν στην αρχιτεκτονική του 5^{ου} αιώνα π.Χ.. Βλ. Τραυλός, 2005, 14.

⁶⁵² Μαστραπάς, 1999, 50 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 337 · Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 15.

⁶⁵³ Μαστραπάς, 1999, 50.

⁶⁵⁴ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 337 · Βαλαβάνης, 2015, 26.

⁶⁵⁵ Παλαιοκρασσά-Κοπίτσα, 2010, 83 · Βαλαβάνης, 2015, 26.

⁶⁵⁶ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 337.

⁶⁵⁷ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 340

⁶⁵⁸ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 340.

⁶⁵⁹ Camp, 2005, 87 · Camp, 2009, 125 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 338

των Προπυλαίων ήταν προς τα δυτικά, ενώ του Παρθενώνα προς τα ανατολικά και οι αναλογίες τους δεν ήταν απόλυτα ταυτόσημες⁶⁶⁰. Αυτό, όμως, που τα έκαναν να μοιάζουν το ένα με το άλλο ήταν ότι οι εργάτες, που έχτισαν τον Παρθενώνα, έχτισαν και τα Προπύλαια ακολουθώντας τον ίδιο τρόπο οικοδόμησης και αρχιτεκτονικής⁶⁶¹, σύμφωνα με τα σχέδια του Ικτίνου, δημιουργώντας την εντύπωση ότι αποτελούν μία ενότητα⁶⁶². Η αρχιτεκτονική τους σκοπό είχε να εξασφαλίσει τη μνήμη και τη διαχρονικότητα⁶⁶³. Το πλάτος τους καταλάμβανε ολόκληρη τη δυτική πλευρά της Ακρόπολης και έφτανε τα 74 μ.⁶⁶⁴ και συνδύαζε με απόλυτη αρμονία το δωρικό με τον ιωνικό ρυθμό⁶⁶⁵.

Τα Προπύλαια αποτελούταν από ένα κεντρικό κτίριο με δύο πτέρυγες⁶⁶⁶. Το κεντρικό κτίριο στην κάτοψή του είχε σχήμα ορθογωνίου με άξονα στα δυτικά-ανατολικά⁶⁶⁷. Η δυτική μεριά τους θεωρούνταν η πρόσοψη τους και αποτελούνταν από έξι κίονες δωρικού ρυθμού με ίσες αποστάσεις μεταξύ τους, ενώ οι μεσαίοι κίονες είχαν μεγαλύτερη απόσταση μεταξύ τους, για να εξυπηρετήσουν το πέρασμα των επισκεπτών και των σφαγίων⁶⁶⁸. Η στέγη τους ήταν κατασκευασμένη από λευκό μάρμαρο που προσέδιδε το μεγαλείο και την ομορφιά στο χώρο και στηριζόταν από δύο κιονοστοιχίες, όπου η καθεμία αποτελούταν από τρεις κίονες ιωνικού ρυθμού⁶⁶⁹. Η οροφή τους είχε χρώμα μπλε, που τη φάτνωσή της ο Μνησικλής κατάφερε να κάνει πιο έντονο το χρώμα, και με διακόσμηση από χρυσά ή επιχρυσωμένα αστέρια⁶⁷⁰. Όταν ο επισκέπτης βγαίνει από τα Προπύλαια το μάτι του πέφτει ακόμα πιο μακριά⁶⁷¹. Βλέπει μπροστά του τη Σαλαμίνα, όπου στη βόρεια πλευρά της Χερσονήσου Κυνοσούρα της Σαλαμίνας άραζε ο στόλος των Αθηναίων, τη βόρεια πλευρά του λιμανιού του Πειραιά και την Ψυττάλεια, όπου εκεί άραζαν τα στρατεύματα τους οι Πέρσες⁶⁷². Αυτή την εντύπωση και την αίσθηση που δημιουργεί

⁶⁶⁰ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 338.

⁶⁶¹ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 338, 340 · Βαλαβάνης, 2015, 26.

⁶⁶² Stevens, 1940, 7.

⁶⁶³ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 346.

⁶⁶⁴ Μαστραπάς, 1999, 50.

⁶⁶⁵ Βλασσοπούλου, 2017, 43.

⁶⁶⁶ Μαστραπάς, 1999, 50 · Camp, 2009, 118.

⁶⁶⁷ Μαστραπάς, 1999, 50.

⁶⁶⁸ Muller-Wiener W. 1995, 167 · Μαστραπάς, 1999, 50 · Camp, 2009, 120 · Βλασσοπούλου, 2017, 46.

⁶⁶⁹ Μαστραπάς, 1999, 50 · Camp, 2009, 120 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 340.

⁶⁷⁰ Camp, 2009, 120 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 340 · Βλασσοπούλου, 2017, 46.

⁶⁷¹ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 345.

⁶⁷² Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 345.

η εικόνα ενός τέτοιου τοπίου δεν μπορεί να αναπαραχθεί με κανένα άλλο τρόπο παρά μόνο μέσα στο μυαλό του επισκέπτη⁶⁷³.

Στα βόρεια του κεντρικού οικοδομήματος υπήρχε μία πτέρυγα, της οποίας η πρόσοψη διέθετε τρεις κίονες δωρικού ρυθμού μεταξύ των παραστάδων⁶⁷⁴. Οι κίονες αυτοί είχαν μικρότερη διάμετρο από τους κίονες της πρόσοψης του κεντρικού κτιρίου, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί μία πρόσταση με πρόδρομο και αίθουσα τετράγωνου σχήματος⁶⁷⁵. Η πτέρυγα αυτή χρησίμευε ως Πινακοθήκη, αποτελούσε δηλαδή χώρο όπου τοποθετούνταν ξύλινοι πίνακες για να διακοσμήσουν το χώρο και να ψυχαγωγήσουν τους επίσημους επισκέπτες τους⁶⁷⁶. Στα νοτιοδυτικά του κεντρικού κτιρίου οικοδομήθηκε μία άλλη πτέρυγα, χωρίς σημαντική χρησιμότητα, αλλά για να υπάρχει αρμονία στο γενικό σύνολο των Προπυλαίων⁶⁷⁷. Η πρόσοψη της νότιας πτέρυγας διέθετε μεταξύ των παραστάδων τρεις κίονες δωρικού ρυθμού με αποτέλεσμα να δημιουργείται μία πρόσταση ίδιας εικόνας με αυτή της βόρειας πτέρυγας⁶⁷⁸.

Τα Προπύλαια πίστευαν ότι δημιουργήθηκαν με την εύνοια της θεάς Αθηνάς καθώς ένα συγκλονιστικό γεγονός σημάδεψε την ιστορία της κατασκευής τους. Κατά τη διάρκεια των εργασιών ένα εργάτης, που χαρακτηρίστηκε ο πιο δραστήριος από όλους, τραυματίστηκε σοβαρά χωρίς να είναι δυνατή η θεραπεία του. Μέσα στη λύπη του ο Περικλής είδε στον ύπνο τη θεά να του υποδεικνύει τη θεραπεία και με αυτό τον τρόπο κατάφερε να σωθεί ο εργάτης. Προς τιμήν αυτού του γεγονότος έστησαν το άγαλμα της Αθηνάς Υγείας πλησίον του βωμού της⁶⁷⁹.

⁶⁷³ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 345.

⁶⁷⁴ Μαστραπός, 1999, 51 · Camp, 2009, 119.

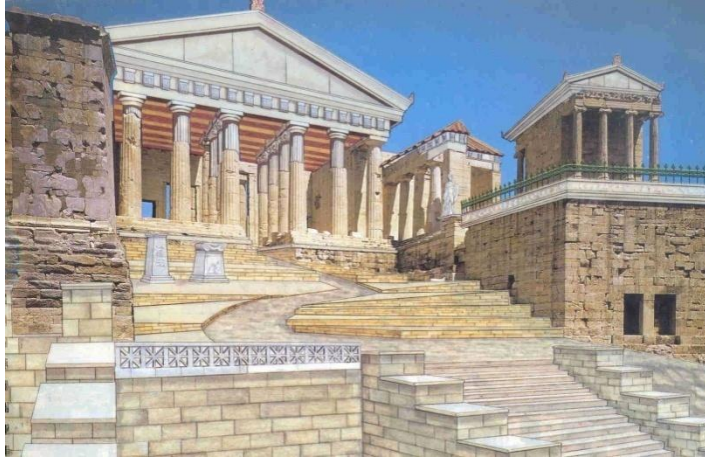
⁶⁷⁵ Μαστραπός, 1999, 51.

⁶⁷⁶ Μαστραπός, 1999, 51 · Βαλαβάνης, 2010, 50 · Βαλαβάνης, 2015, 26 · Βλασσοπούλου, 2017, 46-47.

⁶⁷⁷ Μαστραπός, 1999, 51.

⁶⁷⁸ Μαστραπός, 1999, 51.

⁶⁷⁹ Camp, 2009, 124.

2.3 Προπύλαια

3.18 Ναός της Αθηνάς Νίκης

Ο ναός της Αθηνάς Νίκης αποτελούσε ένα μικρό ναό, ιωνικού ρυθμού, στη δεξιά είσοδο των Προπυλαίων και πριν την είσοδο στο μεγάλο ναό, τον Παρθενώνα⁶⁸⁰. Προετοίμαζε τον επισκέπτη για αυτό που θα αντίκριζε μέσα στον ιερό χώρο⁶⁸¹. Βρίσκεται σε μια καίρια αμυντική θέση, θεωρώντας το ως ιερό πύλης όπου οι πιστοί άφηναν τις προσφορές του προς τη θεά Αθηνά που προστάτευε τον Ιερό Βράχο⁶⁸². Σχεδιάστηκε από τον Καλλικράτη και χτίστηκε γύρω στο 421/420 π.Χ. ύστερα από ανάθεση του από τη Βουλή⁶⁸³. Σύμφωνα με τον Ηλιόδωρο, εκεί φυλάσσονταν το παλαιότερο ξόανο της θεάς Αθηνάς, που παρουσίαζε τη θεά να κρατά με το δεξί της χέρι ένα ρόδι και με το αριστερό το κράνος⁶⁸⁴. Ήταν αμφιπρόστυλος ναός, όπου η κάθε στενή πλευρά του διέθετε τέσσερις μονολιθικούς κίονες⁶⁸⁵. Εξωτερικά αποτελούνταν από μονολιθικούς κίονες, ιωνικού ρυθμού, που

⁶⁸⁰ Μαστραπάς, 1999, 52 · Camp, 2009, 126 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 346 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 11,13.

⁶⁸¹ Conelly, 2016, 270-271.

⁶⁸² Λεμπιδάκη, 2013, 370.

⁶⁸³ Muller-Wiener, 1995, 22 · Μαστραπάς, 1999, 53 · Βαλαβάνης, 2015, 27 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 13

⁶⁸⁴ Camp, 2009, 127 · Βλασσοπούλου, 2017, 50.

⁶⁸⁵ Μαστραπάς, 1999, 53 · Camp, 2009, 126 · Σιακαβάρα – Ραυτοπούλου, 2016, 12 · Βλασσοπούλου, 2017, 50.

στήριζαν το επιστύλιο και τη ζωφόρο⁶⁸⁶. Δε διέθετε πρόναο παρά μόνο ένα μικρό σηκό, ο οποίος με τα τοιχία του να καταλήγουν σε παραστάδες και πεσσούς ανάμεσα τους, τα οποία ενώνονταν μεταξύ τους με κάγκελα, έμοιαζε με πρόναο⁶⁸⁷. Παρόλα αυτά, ο βωμός του βρισκόταν στο μπροστινό εξωτερικό μέρος του ναού, στα ανατολικά⁶⁸⁸. Γενικά η εικόνα του ναού αυτού ταίριαζε απόλυτα με την αυστηρή λιτότητα και τη σεμνή μεγαλοπρέπεια των υπόλοιπων οικοδομημάτων της Ακρόπολης⁶⁸⁹.

Ο ναός ήταν τοποθετημένος πάνω σε ένα πυργοειδή προμαχώνα, του οποίου η επικίνδυνη πλευρά του καλυπτόταν από ένα στηθαίο, από μάρμαρο, για να προστατευτούν οι επισκέπτες του ναού, το «θωράκιο», το οποίο κατασκευάστηκε γύρω στο 410 π.Χ.⁶⁹⁰. Το θωράκιο αποτελούνταν από πλάκες, οι οποίες έφεραν πάνω τους εικόνες με φτερωτές Νίκες να οδηγούν αγελάδες ή ταύρους προς θυσία, καθώς και τη θεά Αθηνά να παρακολουθεί καθισμένη την πομπή⁶⁹¹. Σε μία από τις πλάκες απεικονιζόταν η Νίκη να λύνει το σανδάλι της προκειμένου να περπατήσει ξυπόλητη προς το βωμό⁶⁹². Μέσα από αυτή την καθημερινή κίνηση ο γλύπτης κατόρθωσε με τη δημιουργικότητα του να αναπαραστήσει τις σωματικές της αρετές⁶⁹³. Στο βάθρο, που ήταν τοποθετημένος πάνω ο ναός, υπήρχαν εγκοπές, στις οποίες τοποθετούσαν τις ασπίδες που έπαιρναν οι Αθηναίοι ως λάφυρα από τις θριαμβευτικές τους νίκες⁶⁹⁴. Στη δεξιά πλευρά του ναού μπορούσαν οι πολεμιστές να υπερασπιστούν την Ακρόπολη σε περιπτώσεις επιθέσεων, καθώς θεωρούνταν το πιο ευάλωτο σημείο⁶⁹⁵.

Είχε μια πλούσια εξωτερική διακόσμηση⁶⁹⁶ από μάρμαρο Πεντέλης, όπου τα διακοσμητικά ανάγλυφα που κοσμούσαν τις βάσεις των κιόνων, τα κιονόκρανα και τη ζωφόρο, δημιουργούσαν την εντύπωση ότι ο ναός έμοιαζε με κοσμηματοθήκη⁶⁹⁷. Το αέτωμα διέθετε ανάγλυφες μορφές, όπου στην ανατολική του πλευρά απεικόνιζε τη Γιγαντομαχία, μια μάχη μεταξύ ουράνιων και γήινων πρωτόγονων δυνάμεων⁶⁹⁸,

⁶⁸⁶ Μαστραπάς, 1999, 53.

⁶⁸⁷ Μαστραπάς, 1999, 53 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 12

⁶⁸⁸ Μαστραπάς, 1999, 53 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 12

⁶⁸⁹ Μαστραπάς, 1999, 53.

⁶⁹⁰ Μαστραπάς, 1999, 46 53 · Βαλαβάνης, 2015, 28 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 11

⁶⁹¹ Μαστραπάς, 1999, 54 · Camp, 2009, 128 · Connelly, 2016, 272 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 11-12

⁶⁹² Βαλαβάνης, 2015, 28 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 11 · Βλασσοπούλου, 2017, 54.

⁶⁹³ Βαλαβάνης, 2015, 28.

⁶⁹⁴ Camp, 2009, 128 · Connelly, 2016, 271.

⁶⁹⁵ Connelly, 2016, 271.

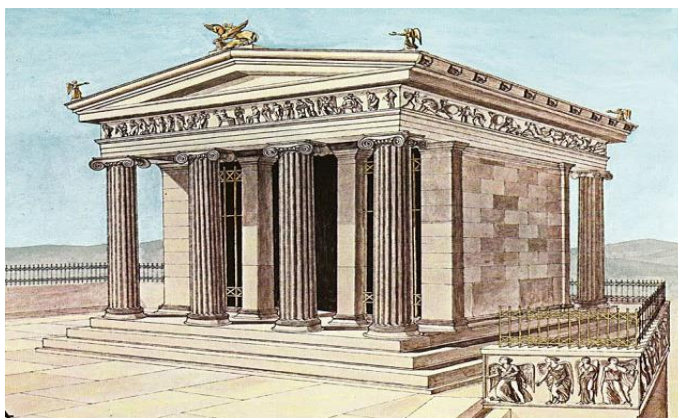
⁶⁹⁶ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 346.

⁶⁹⁷ Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 11.

⁶⁹⁸ Λεμπιδάκη, 2013, 379.

ενώ στη δυτική του πλευρά την Αμαζονομαχία⁶⁹⁹. Το θέμα της Γιγαντομαχίας αποτελούσε και το θέμα που ύφαιναν πάνω στο πέπλο που αφιέρωναν στη θεά⁷⁰⁰. Με αυτό τον τρόπο γίνεται κατανοητό ότι ο ένας ναός, που υπάρχει στην Ακρόπολη, ήταν αλληλένδετος με τον άλλο, αφού όλοι περιελάμβαναν ιδιότητες που συγκλίνουν σε ένα πρόσωπο, τη θεά Αθηνά⁷⁰¹.

Η ζωφόρος, που βρισκόταν πάνω σε επιστύλιο και είχε φιλοτεχνηθεί από τον Αγοράκριτο, στη βόρεια και δυτική της πλευρά παρουσίαζε μάχες Ελλήνων, στα ανατολικά τη συγκέντρωση των θεών να παρακολουθούν τις μάχες αυτές, ενώ στα δυτικά τη μάχη του Μαραθώνα μεταξύ Αθηναίων και Περσών⁷⁰². Οι μορφές που στόλιζαν τόσο το θωράκιο όσο και τη ζωφόρο δημιουργούσαν την αίσθηση μιας τρίτης διάστασης και μιας έκστασης, καθώς με τη στάση τους και τις κινήσεις τους έδιναν την εντύπωση ότι τα ρούχα τους ανέμιζαν ή κάλυπταν όλο τους το σώμα⁷⁰³. Γενικά όλος ο χώρος του ναού, με τις εικόνες και τις διακοσμήσεις που έφερε, συμβόλιζε τις νίκες των Αθηναίων στους πολέμους⁷⁰⁴.

2.4 Ναός Αθηνάς Νίκης

⁶⁹⁹ Μαστραπάς, 1999, 53 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 346 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 12.

⁷⁰⁰ Λεμπιδάκη, 2013, 379.

⁷⁰¹ Λεμπιδάκη, 2013, 379.

⁷⁰² Μαστραπάς, 1999, 53 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 346 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 12.

⁷⁰³ Μαστραπάς, 1999, 54 · Βαλαβάνης, 2015, 28.

⁷⁰⁴ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 346 · Βαλαβάνης, 2015, 27 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 11

3.19 Παρθενώνας

Ο Παρθενώνας αποτέλεσε το αρτιότερο και τελειότερο οικοδόμημα όλων των εποχών και το πρότυπο παράδειγμα για την αρχιτεκτονική τέχνη⁷⁰⁵. Εξάλλου, η αρχιτεκτονική της Αθηναϊκής πολιτείας των Κλασικών χρόνων αποτέλεσε το ουσιαστικό παράδειγμα ακόμα και της αρχιτεκτονικής του σήμερα⁷⁰⁶. Αποτέλεσε ένα εθνικό μνημείο που αντιπροσωπεύει ένα ολόκληρο λαό και προβάλλει τα εθνικά ή καλλιτεχνικά ιδεώδη, την ύπαρξη σπουδαίων ηγετών και δημιουργών⁷⁰⁷. Κατά τον 6^ο αιώνα π.Χ άρχισε η κατασκευή ενός «εκατόμπεδου» ναού, που καταστράφηκε από του Πέρσες το 480 π.Χ.⁷⁰⁸. Στη θέση του ναού αυτού ξεκίνησε η οικοδόμηση ενός Προπαρθενώνα, με εντολή του Κίμωνα που είχε αναλάβει τη διακυβέρνηση της πόλης, ο οποίος δυστυχώς δεν ολοκληρώθηκε εξαιτίας του θανάτου του εντολέα⁷⁰⁹. Με το ναό αυτό οι Αθηναίοι ήθελαν να αποτιμήσουν τις τιμές τους για να δείξουν την ευγνωμοσύνη τους προς τη θεά για τη νίκη τους στο Μαραθώνα⁷¹⁰.

Μετά τον Κίμωνα, την κυβέρνηση της πόλης ανέλαβε ο Περικλής, ο οποίος ξεκίνησε ένα μεγαλεπήβολο οικοδομικό πρόγραμμα, με αρχικό του δημιούργημα τον Παρθενώνα⁷¹¹. Ο Παρθενώνας δεν έγινε με απόφαση ενός ηγέτη, αλλά με κοινή απόφαση του αθηναϊκού λαού, που συμμετείχε και στην οικοδόμηση του⁷¹². Ο ναός, που ήταν αφιερωμένος στην Παρθένο Αθηνά αντικαθιστώντας την Παλλάδα Αθηνά⁷¹³, ήταν κτισμένος στον πιο ψηλό βράχο της πόλης⁷¹⁴, για να δημιουργήσει μία εικόνα επιβλητικότητας στα μάτια όλων και να είναι ορατός από κάθε σημείο της πόλης⁷¹⁵. Το όνομα του σήμαινε τον οίκο της Παρθένου Αθηνάς⁷¹⁶ και το μεγάλο μέγεθος του υποδήλωνε τη μεγάλη ευγνωμοσύνη που είχαν οι Αθηναίοι προς τη θεά, καθώς και τη μεγάλη εύνοια που έδειχνε η θεά προς την πόλη της Αθήνας⁷¹⁷. Αυτό

⁷⁰⁵ Τουρνικιώτης, 1994, 202 ·Μαστραπάς, 1999, 55 · Camp, 2009, 106-107 ·Ober, 2015, 205 ·Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 10.

⁷⁰⁶ Τουρνικιώτης, 1994, 205.

⁷⁰⁷ Τουρνικιώτης, 1994, 206 ·Βαλαβάνης, 2015, 34.

⁷⁰⁸ Μαστραπάς, 1999, 44 ·Βαλαβάνης 2010, 45 · Βλασσοπούλου, 2017, 18.

⁷⁰⁹ Μαστραπάς, 1999, 44.

⁷¹⁰ Conelly, 2016, 107.

⁷¹¹ Μαστραπάς, 1999, 45,56 ·Goldhill, 2008, 23-24.

⁷¹² Βαλαβάνης, 2010, 49 ·Βαλαβάνης, 2015, 36 ·Conelly, 2016, 121.

⁷¹³ Η Παλλάς Αθηνά θεωρούταν μια ουράνια θεά με πανοπλία, η οποία προστάτευε την πόλη από τους εχθρούς και πρόσφερε τη νίκη στους πολέμους. Βλ. Μαστραπάς, 1999, 45.

⁷¹⁴ Τουρνικιώτης, 1994, 206 ·Hoepfner, 1999, 30.

⁷¹⁵ Pollitt, 1999, 288 ·Τραυλός, 2005,60.

⁷¹⁶ Μαστραπάς, 1999, 56.

⁷¹⁷ Ratte, 2003, 48 ·Conelly, 2016, 86, 121.

που καθιστούσε το ναό ως χώρο κατοικίας της θεάς ήταν ότι χτίστηκε σε χώρο ιερό, για την οικοδόμηση του χρησιμοποιήθηκαν τα καλύτερα υλικά και ότι αποτέλεσε χώρος με το μεγαλειώδες κύρος και με αυτό τον τρόπο δημιουργούνταν μία σχέση μεταξύ του τοπίου και της κουλτούρας, του χώρου και της κοινωνίας⁷¹⁸. Ωστόσο άλλοι πίστευαν ότι ο ναός αποτελούσε τον τάφο των παρθένων κοριτσιών του βασιλιά Ερεχθέα, που πρόσφεραν τη ζωή τους για τη σωτηρία της πόλης⁷¹⁹. Η οικοδόμηση του αποτέλεσε το τελειότερο επίτευγμα της αρχιτεκτονικής του αρχαίου κόσμου και εξέφραζε την κορυφαία στιγμή της θεμελίωσης της Δημοκρατίας στην Αθήνα⁷²⁰. Εξέφραζε τα πολιτικά και κοινωνικά ιδεώδη του Περικλή για μια ισχυρή Αθήνα, αναδείκνυε την πολιτική και οικονομική αίγλη της πόλης των Αθηνών του 5^{ου} αιώνα⁷²¹ και αποτέλεσε ένα σπουδαίο κτίριο που θα θυμίζει σε όλους τη νίκη της Αθήνας εναντίον των Περσών⁷²². Η επιθυμία του Περικλή μέσα από τον Παρθενώνα ήταν να παρακινήσει τους Αθηναίους να πιστέψουν στην ηγεμονία τους⁷²³. Το μνημείο αντιπροσώπευε την πολιτική ιδεολογία της αθηναϊκής πολιτείας⁷²⁴. Η δημοκρατική πολιτεία της Αθήνας περιελάμβανε τη θρησκεία, τις αξίες, τις τελετουργίες και όλη την ιδεολογία του γενικού καλού και όλα αυτά αντανακλώνται στο μνημειώδες οικοδόμημα του Παρθενώνα⁷²⁵.

Το σχέδιο του κτιρίου ανατέθηκε στον Ικτίνο, τον Καλλικράτη και τον Καρπίωνα, ενώ το σχέδιο της διακόσμησης του στο Φειδία⁷²⁶. Αποτελεί έναν σημαντικό δωρικό ναό, που η δημιουργία του υπαγορεύτηκε από τις συνθήκες που επικρατούσαν στη συγκεκριμένη τοποθεσία κατασκευής του και διαθέτει πλούσια και μοναδικά αρχιτεκτονικά σχέδια⁷²⁷. Ακόμα και η τέλεια μορφή του στηρίχθηκε στη λογική μέθοδο που διέπει τις αρχές της κατασκευής του⁷²⁸. Ανήκει στην εποχή του και στο περιβάλλον της Αθήνας της Κλασικής περιόδου⁷²⁹. Οικοδομήθηκε ανάμεσα στο 447 με 432 π.Χ., με την ολοκλήρωση του γλυπτού διακόσμου του, και περιείχε

⁷¹⁸ Ratte, 2003, 49.

⁷¹⁹ Conelly, 2016, 279.

⁷²⁰ Τουρνικιώτης, 1994, 204 ·Γώγος, 2008, 64 ·Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 15

⁷²¹ Μαστραπάς, 1999, 55-56 ·Ratte, 2003, 43 ·Γώγος, 2008, 64.

⁷²² Τουρνικιώτης, 1994, 206 ·Kousser, 2009, 263.

⁷²³ Conelly, 2016, 22.

⁷²⁴ Conelly, 2016, 26.

⁷²⁵ Conelly, 2016, 26.

⁷²⁶ Μαστραπάς, 1999, 56 ·Γώγος, 2008, 64 ·Camp, 2009, 106, 110 ·Ο Καλλικράτης, εκτός από αρχιτέκτονα του Παρθενώνα, υπήρξε και κατασκευαστής μηχανισμών ασφαλείας των πυλών της Ακρόπολης. Βλ. Muller-Wiener, 1995, 22.

⁷²⁷ Τουρνικιώτης, 1994, 220 ·Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 10.

⁷²⁸ Τουρνικιώτης, 1994, 220.

⁷²⁹ Τουρνικιώτης, 1994, 221.

ένα κράμα από δωρικά και ιωνικά χαρακτηριστικά⁷³⁰. Ήταν ένας περίστυλος ναός και διαθέτει ένα οπίσθιο, μία πρόσταση στη δυτική και ανατολική του πλευρά και ένα πτερό, όπου οι μακρές πλευρές του περιελάμβαναν δεκαεπτά κίονες και οι στενές του πλευρές οχτώ κίονες⁷³¹. Σκοπός του Ικτίνου με τους πολλούς κίονες στα πλαϊνά ήταν να προβάλλει την επιβλητικότητα του ναού από την πρώτη στιγμή που θα τον αντικρίσει ο επισκέπτης, αλλά και με την απόσταση των 45° μεταξύ τους να μπορεί να έχει μια συνολική εικόνα άμεσα χωρίς να γυρίσει καθόλου το κεφάλι του⁷³². Το μήκος του φτάνει στα 69,50μ. και το πλάτος του στα 30,88μ.⁷³³. Διαθέτει εντυπωσιακά χαρακτηριστικά που προκαλούν το θαυμασμό και το δέος στους επισκέπτες. Έχει ευμετρία, καθώς υπάρχει ισορροπία ανάμεσα στις τρεις διαστάσεις του⁷³⁴. Επίσης, περιελάμβανε λεπτές και αδιόρατες αποκλίσεις, εκλεπτύνσεις, με καμπυλώσεις στις οριζόντιες επιφάνειες και κλίσεις στα κατακόρυφα μέλη, με αποτέλεσμα τίποτα να μη βρίσκεται σε ευθεία και καμία επιφάνεια να είναι επίπεδη και να το θεωρούν ως ξεχωριστό και μοναδικό οικοδόμημα από όλα τα υπόλοιπα κτίρια⁷³⁵. Οι αποκλίσεις και οι καμπυλώσεις γίνονται ορατές στο στυλοβάτη του ναού, στους δωρικούς κίονες, που δεν είναι απόλυτα κυλινδρικοί και τοποθετημένοι κάθετα στο στυλοβάτη, αλλά με ελαφριά κλίση προς τα εσωτερικά, ενώ οι κίονες που βρίσκονται στις γωνίες έχουν τη διπλάσια κλίση από τους υπόλοιπους⁷³⁶. Ακόμα και οι κίονες μεταξύ τους δεν έχουν ίση απόσταση μεταξύ τους, γιατί οι κεντρικοί είναι πιο αραιοί και οι γωνιακοί πιο πυκνοί, σε «βηματισμό», γεγονός που προσδίδει στο ναό ζωή, κίνηση και μια εσωτερική αρμονία⁷³⁷. Ο αρχιτέκτονας είχε ως στόχο να δημιουργήσει την ψευδαίσθηση στον επισκέπτη ότι ο ναός είναι πιο μεγαλοπρεπής και μεγαλύτερος από αυτό που ήταν στην πραγματικότητα⁷³⁸. Ωστόσο, όλος ο ναός κόβει την ανάσα κάθε φορά που κάποιος τον επισκέπτεται με την ευφυή επιτήδευση των αρχιτεκτόνων στο σχεδιασμό του και το ιδιαίτερο ευχάριστο και εκλεπτυσμένο οπτικό αποτέλεσμα⁷³⁹. Το μάρμαρο που χρησιμοποιήθηκε αποκλειστικά για την

⁷³⁰ Muller-Wiener, 1995, 158 · Μαστραπάς, 1999, 45,56 · Camp, 2009, 106 · Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 15.

⁷³¹ Muller-Wiener, 1995, 158 · Μαστραπάς, 1999, 56 · Camp, 2009, 106 · Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 15 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 10.

⁷³² Stevens, 1975, 4-5 · Camp, 2009, 108.

⁷³³ Βαλαβάνης, 2015, 37.

⁷³⁴ Βαλαβάνης, 2015, 37.

⁷³⁵ Camp, 2009, 107-108 · Βαλαβάνης, 2015, 37-38 · Conelly, 2016, 130 · Βλασσοπούλου, 2017, 61.

⁷³⁶ Camp, 2009, 109 · Βαλαβάνης, 2015, 38 · Conelly, 2016, 130-131 · Βλασσοπούλου, 2017, 61, 63.

⁷³⁷ Camp, 2009, 108 · Βαλαβάνης, 2015, 38 · Conelly, 2016, 131-132.

⁷³⁸ Camp, 2009, 109.

⁷³⁹ Conelly, 2016, 131.

κατασκευή του προήλθε από την Πεντέλη, γεγονός που οδήγησε στο συμπέρασμα ότι ο Παρθενώνας αποτέλεσε γέννημα της ίδιας της Αττικής γης⁷⁴⁰.

Ο σηκός του, τον οποίο συναντούσε στα ανατολικά ο επισκέπτης, όταν έμπαινε στο ναό, ήταν μοιρασμένος σε δύο άνισα μέρη⁷⁴¹. Το ανατολικό του τμήμα διέθετε έξι στήλες δωρικού ρυθμού σε σχήμα Π και η οροφή του κρατιόταν από τέσσερις κίονες ιωνικού ρυθμού⁷⁴². Εκεί βρισκόταν το χρυσελεφάντινο άγαλμα της θεάς Αθηνάς, που έφερε πανοπλία και στο δεξί της χέρι κρατούσε τη Νίκη, ως προσφορά της προς τους Αθηναίους⁷⁴³. Το πλάτος του χώρου έφτανε τα 20 μ., αρκετά μεγάλο για την εποχή, για να προβληθεί η μεγαλοπρέπεια του αγάλματος⁷⁴⁴. Το άγαλμα φιλοτεχνήθηκε και αυτό από το Φειδιά και η κατασκευή του ολοκληρώθηκε το 438 π.Χ., την ίδια χρονιά με τα εγκαίνια του Παρθενώνα, και παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στη γιορτή των Παναθηναίων⁷⁴⁵. Κατασκευάστηκε από χρυσάφι και ελεφαντόδοντο⁷⁴⁶ και δήλωνε ότι δεν ήταν ένα απλό ομοίωμα της θεάς, αλλά η ίδια η θεά⁷⁴⁷. Ειδικά για το ελεφαντόδοντο είχαν κατασκευάσει στη βάση του αγάλματος ένα κομμάτι με εσοχή, από το οποίο περνούσε νερό⁷⁴⁸. Το νερό εμπότιζε το ελεφαντόδοντο για να αποφευχθούν οι ρωγμές και να φωτίζεται καλύτερα το άγαλμα από τις πρώτες ακτίνες του ήλιου⁷⁴⁹. Απεικονίζόταν η θεά Αθηνά να στέκεται όρθια, να αγγίζει με το αριστερό της χέρι την ασπίδα της, που ακουμπούσε στη γη και το ιερό φίδι της Ακρόπολης να σέρνεται πάνω της, το δόρυ της να βρίσκεται ανάμεσα στο άγαλμα και την ασπίδα και στο δεξί της χέρι, που ήταν τεντωμένο, κρατούσε το άγαλμα της Νίκης⁷⁵⁰. Ανάγλυφες μορφές διακοσμούσαν το κράνος και την ασπίδα της θεάς⁷⁵¹. Ένα δωρικό πέπλο κάλυπτε όλο το σώμα του αγάλματος και άφηνε ακάλυπτα μόνο της άκρες των ποδιών του⁷⁵². Το ύψος του αγάλματος έφτανε στα 12μ. και ήταν τοποθετημένο πάνω σε ένα βάθρο, που ήταν διακοσμημένο με το μύθο

⁷⁴⁰ Camp, 2009, 107 · Connelly, 2016, 398 · Βλασσοπούλου, 2017, 60.

⁷⁴¹ Μαστραπάς, 1999, 56 · Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 15 · Βαλαβάνης 2015, 37 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 10.

⁷⁴² Μαστραπάς, 1999, 56 · Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 15 · Βαλαβάνης, 2015, 37 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 10.

⁷⁴³ Βαλαβάνης, 2015, 37 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 10 · Βλασσοπούλου, 2017, 66.

⁷⁴⁴ Βαλαβάνης, 2015, 37.

⁷⁴⁵ Μαστραπάς, 1999, 59 · Connelly, 2016, 124 · Βλασσοπούλου, 2017, 65.

⁷⁴⁶ Μαστραπάς, 1999, 59 · Βαλαβάνης, 2015, 37.

⁷⁴⁷ Connelly, 2016, 209.

⁷⁴⁸ Connelly, 2016, 129.

⁷⁴⁹ Connelly, 2016, 129.

⁷⁵⁰ Μαστραπάς, 1999, 59, 60 · Camp, 2009, 113 · Βλασσοπούλου, 2017, 66.

⁷⁵¹ Μαστραπάς, 1999, 60.

⁷⁵² Μαστραπάς, 1999, 60.

της γέννησης της Πανδώρας⁷⁵³. Τον εντυπωσιασμό και το δέος προκαλούσε και το φως που έπεφτε πάνω στο άγαλμα μέσα από δύο παράθυρα που βρίσκονταν στις δύο πλευρές της εισόδου κάνοντας το να φαίνεται πιο επιβλητικό⁷⁵⁴. Γύρω από το άγαλμα είχε τοποθετηθεί διώροφη δωρική κιονοστοιχία για τη στήριξη της στέγης, η οποία δημιουργούσε την εντύπωση ότι το άγαλμα ήταν ψηλότερο από την πραγματικότητα και το δωμάτιο αποκτούσε ένα μυστηριώδες ύφος⁷⁵⁵.

Στα δυτικά του ναού βρισκόταν ένα μικρότερο δωμάτιο αποτελούμενο από τέσσερις ιωνικούς κίονες, το οποίο χρησίμευε ως το θησαυροφυλάκιο της πόλης και θεωρούσαν ότι είχε φυλαχτεί εκεί και ο θρόνος από τον οποίο ο Ξέρξης έβλεπε τη μάχη της Σαλαμίνας⁷⁵⁶. Εκεί φύλασσαν τις εισφορές των συμμάχων αλλά και τις προσφορές των πιστών⁷⁵⁷. Η σκεπή του ναού καλυπτόταν με κεραμίδια από μάρμαρο, ενώ οι άκρες των μακριών πλευρών της αποτελούταν από μαρμάρινα ακροκέραμα σχεδιασμένα ως ανθέμιο και οι τέσσερις γωνίες της κατέληγαν σε μαρμάρινες ψευδοϋδρορροές σχεδιασμένες ως λεοντοκεφαλές, δίνοντας με αυτό τον τρόπο κίνηση και ενέργεια σε όλο το οικοδόμημα⁷⁵⁸. Στις τέσσερις άκρες της σκεπής υπήρχαν οι μορφές των Νικών που δήλωναν ότι ο ναός ήταν αφιερωμένος στη μεγάλη δόξα της Αθήνας⁷⁵⁹.

Το υλικό που χρησιμοποιήθηκε για την ανοικοδόμηση του ήταν το μάρμαρο Πεντέλης, καθαρά αθηναϊκό υλικό⁷⁶⁰, και υπάρχει αρμονία στις αναλογίες του και γεωμετρία στον τρόπο που έγιναν οι χαραξίσεις⁷⁶¹. Η γλυπτική που διακοσμούσε τα αετώματα, τις μετόπες και τη ζωφόρο του αποτελούσε το τελειότερο κατόρθωμα της γλυπτικής τέχνης, από τα χέρια του ίδιου του Φειδία⁷⁶². Συνδύαζε το θρησκευτικό αίσθημα, απεικονίζοντας με τις ανάγλυφες μορφές τη ζωή και τα κατορθώματα της θεάς προκειμένου να ενισχυθεί η πίστη των πολιτών και με τη διακόσμηση αναδεικνυόταν η αισθητική ομορφιά του ναού και ο ιδεολογικό-πολιτικός χαρακτήρας μέσα από τον παραλληλισμό των μαχών που απεικονίζονταν στον

⁷⁵³ Μαστραπάς, 1999, 59 · Connelly, 2016, 326,327 · Βλασσοπούλου, 2017, 65-66.

⁷⁵⁴ Camp, 2009, 114 · Βαλαβάνης, 2015, 37 · Connelly, 2016, 27.

⁷⁵⁵ Connelly, 2016, 129.

⁷⁵⁶ Μαστραπάς 1999, 57 · Ratte, 2003, 48 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 10 · Connelly, 2016, 129 · Βλασσοπούλου, 2017, 65.

⁷⁵⁷ Connelly, 2016, 122.

⁷⁵⁸ Muller-Wiener, 1995, 54 · Μαστραπάς, 1999, 58 · Connelly, 2016, 135 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 10

⁷⁵⁹ Connelly, 2016, 281.

⁷⁶⁰ Connelly, 2016, 124.

⁷⁶¹ Μαστραπάς, 1999, 57 · Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 15.

⁷⁶² Muller-Wiener, 1995, 158 · Μαστραπάς, 1999, 58 · Camp, 2009, 110 · Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 15.

Παρθενώνα με τις μάχες των Αθηναίων⁷⁶³. Συγκεκριμένα, στις μετόπες, που στο σύνολο τους ήταν 92 και βρίσκονταν πάνω από το επιστύλιο της εξωτερικής κιονοστοιχίας και κάτω από το γείσο, απεικονίζονταν οι μάχες θεών εναντίον των Γιγάντων στα ανατολικά τους, των Αμαζόνων εναντίον των Αθηναίων στα δυτικά τους, των Κενταύρων εναντίον των Λαπιθών στα νότια και ο Τρωικός Πόλεμος στα βόρεια⁷⁶⁴. Οι εικόνες των μαχών αντιπροσωπεύουν την πρόσφατη μεγάλη και σπουδαία μάχη των Αθηναίων εναντίον των Περσών και εξαιτίας του γεγονότος ότι δεν επιτρεπόταν να παρουσιάσουν ιστορικά γεγονότα πάνω σε δημόσια κτίρια, το κατάφεραν μέσω μυθολογικών σκηνών⁷⁶⁵. Η νίκη του καλού εναντίον του κακού, του ωραίου εναντίον του άσχημου, του δίκαιου εναντίον του άδικου, του φωτός εναντίον του σκοταδιού αποδίδει μεγαλύτερη αίγλη στις μάχες τους εναντίον του εχθρού⁷⁶⁶.

Η ζωφόρος, που συνδύαζε τον δωρικό με τον ιωνικό ρυθμό, βρισκόταν στο πάνω μέρος του σηκού και των προστάσεων, εσωτερικά του Παρθενώνα και παρουσίαζε εικόνες από την πομπή των Παναθηναίων, το σπουδαιότερο εορτασμό των Αθηναίων προς τιμή της θεάς⁷⁶⁷ και ιδιαίτερα τα πρώτα Παναθήνια πάνω στα οποία στηρίχθηκε όλη η τελετουργία και αποτελούσε ύμνος για τους πολίτες των Αθηνών⁷⁶⁸. Είχε μήκος 160 μ. και διέθετε 360 μορφές ανθρώπων και πληθώρα ζώων που συμμετείχαν στη πομπή⁷⁶⁹. Ο σημερινός επισκέπτης της Ακρόπολης για να κατανοήσει καλύτερα τη ζωφόρο του Παρθενώνα έπρεπε να τη δει από τα ανατολικά προς τα δυτικά, παρόλο που έμπαινε στο χώρο από τα δυτικά⁷⁷⁰. Γιατί η κατασκευή της δεν αποσκοπούσε στο να τη δει ο απλός άνθρωπος, αλλά η ίδια η θεά και γι αυτό οι αναπαραστάσεις της ξεκινούσαν ανατολικά⁷⁷¹. Ωστόσο οι επισκέπτες του Παρθενώνα των κλασικών χρόνων έμπαιναν από τα Προπύλαια δυτικά και προχωρούσαν προς τα ανατολικά⁷⁷². Η πομπή απεικονιζόταν σε τρία στάδια⁷⁷³. Στα

⁷⁶³ Βαλαβάνης, 2015, 39.

⁷⁶⁴ Μαστραπάς, 1999, 57,58 · Camp, 2009, 111-112 · Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 15 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 10 · Conelly, 2016, 134.

⁷⁶⁵ Μαστραπάς, 1999, 59 · Camp, 2009, 111 · Βαλαβάνης, 2015, 42 · Conelly, 2016, 140 · Βλασσοπούλου, 2017, 67 · Οι Πέρσες εμφανίζονται στα ανάγλυφα των αετωμάτων με τις μορφές των Κενταύρων και των Αμαζόνων και παρουσιάζονται ως αδύναμοι πολεμιστές, απολίτιστοι και δειλοί με αποτέλεσμα να ηττηθούν από τους Αθηναίους. Βλ. Συρόπουλος, 2018, 132,133.

⁷⁶⁶ Μαστραπάς, 1999, 59 · Camp, 2009, 112 · Βαλαβάνης, 2015, 42 · Conelly, 2016, 136,140.

⁷⁶⁷ Muller-Wiener, 1995, 158 · Μαστραπάς, 1999, 58 · Βαλαβάνης, 2015, 44,52 · Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 15 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 10.

⁷⁶⁸ Camp, 2009, 112 · Conelly, 2016, 229 · Βλασσοπούλου, 2017, 77-78.

⁷⁶⁹ Μαστραπάς, 1999, 58 · Βαλαβάνης, 2015, 44 · Conelly, 2016, 194.

⁷⁷⁰ Conelly, 2016, 209.

⁷⁷¹ Conelly, 2016, 209.

⁷⁷² Conelly, 2016, 209.

δυτικά αναπαρίσταται η προετοιμασία και η σύνταξη της πομπής με το ιππικό να παίρνει θέση και στα βόρεια και νότια την ανάπτυξη της πομπής με τους ιππείς και τα άρματα⁷⁷⁴. Ενδιάμεσα στους ιππείς προβάλλονται ανδρικές μορφές με ρούχα, οι τελετάρχες, που συντόνιζαν με το ρυθμό της πομπής με τα χέρια τους και βρίσκονταν σε αντίθετη φορά με τη ροή της⁷⁷⁵. Στη μέση της βόρειας και νότιας πλευράς της ζωφόρου η πομπή διακόπτεται από το τοπικό άθλημα της Αθήνας, που προσδίδει και την ταυτότητα της, τον αποβάτη δρόμο⁷⁷⁶. Στα ανατολικά της ζωφόρου απεικονίζεται η αποκορύφωση της πομπής με την παράδοση του πέπλου με την παρουσία των θεών του Ολύμπου⁷⁷⁷, ως προσφορά των Αθηναίων προς τη θεά⁷⁷⁸. Απεικονίζονται οι μορφές του Ερεχθέα και της οικογένειάς του να προετοιμάζουν την προσφορά του πέπλου ως πράξη αυτοθυσίας για την πόλη με ανιδιοτελή αγάπη, η οποία αποτελούσε και βασική αξία της δημοκρατίας της Κλασικής Αθήνας⁷⁷⁹. Η παρουσία των τριών κοριτσιών δηλώνει την επικράτηση του γυναικείου στοιχείου για να υπάρχει σύνδεση της παρθένου θεάς με τις παρθένες κόρες του βασιλιά της προστατευμένης πόλης⁷⁸⁰. Με την απεικόνιση της πομπής στη ζωφόρο διαφαίνεται ο σεβασμός των πολιτών της Αθήνας απέναντι στην προστάτιδα θεά τους⁷⁸¹. Άλλο ένα σημαντικό στοιχείο που συνέβαλλε στη ζωντάνια της ζωφόρου είναι το έντονο χρώμα των μορφών. Το φόντο της είχε χρώμα βαθύ μπλε, το δέρμα των ανδρών ήταν καφέ κοκκινωπό, ενώ των γυναικών λευκό, τα ρούχα των ιππέων είχαν χρώμα ανοικτό πράσινο και κόκκινο και η επιχρύσωση κάποιες από τις μορφές έδινε φως στα μαλλιά τους⁷⁸². Από την άλλη το χρώμα στα άλογα παρουσίαζε μια ποικιλία, καθώς κάποια είχαν χρώμα καφέ, άλλα χρώμα λευκό και άλλα χρώμα μαύρο, ενώ τα εξαρτήματα και τα λουριά σανδαλιών ήταν επιχρυσωμένα, τα χαλινάρια μπρούτζινα και όλα αυτά ήταν στερεωμένα σε οπές⁷⁸³. Οι σκηνές αυτές της ζωφόρου δεν ήταν μόνο για τα μάτια των απλών θνητών,

⁷⁷³ Βαλαβάνης, 2015, 44.

⁷⁷⁴ Βαλαβάνης, 2015, 45 · Βλασσοπούλου, 2017, 78-79.

⁷⁷⁵ Βαλαβάνης, 2015, 45.

⁷⁷⁶ Ο αποβάτης δρόμου στην Αθήνα αποτελεί ένα άθλημα όπου ο αποβάτης, μέλος μόνο των αθηναϊκών φυλών, φορώντας κράνος και ασπίδα, ανεβοκατέβαινε από το άρμα που βρίσκεται σε κίνηση. Βλ. Βαλαβάνης, 2015, 45 · Conelly, 2016, 240 · Βλασσοπούλου, 2017, 79.

⁷⁷⁷ Η παρουσία των θεών στην πομπή συμβολίζει την παρουσία των θεών στην πόλη. Βλ. Βαλαβάνης, 2015, 55.

⁷⁷⁸ Βαλαβάνης, 2015, 51 · Βλασσοπούλου, 2017, 82.

⁷⁷⁹ Conelly, 2016, 207 · Βλασσοπούλου, 2017, 75.

⁷⁸⁰ Conelly, 2016, 208.

⁷⁸¹ Μαστραπάς, 1999, 59.

⁷⁸² Conelly, 2016, 194.

⁷⁸³ Conelly, 2016, 194.

αλλά και για τα μάτια των θεών με απώτερο σκοπό την τέρψη τους⁷⁸⁴. Οι γλυπτές μορφές έπρεπε απαραίτητα να ήταν τέλειες στη διαμόρφωση τους, αφού θα τις έβλεπαν οι θεοί, για να αποφευχθεί η προσβολή τους⁷⁸⁵. Ωστόσο και ο απλός θεατής με το που έβλεπε αυτό το μεγαλειώδες και τέλειο δημιούργημα καταλαμβάνονταν από μια έκσταση και ένα δέος, που προκαλούσαν μία αδυναμία στο σώμα και έφερναν δάκρυα στα μάτια⁷⁸⁶.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο που γίνεται φανερό μέσα από τις αναπαραστάσεις είναι η μνεία προς το πολίτευμα της Αθήνας, τη δημοκρατία, αλλά και την αξία του να είναι κανείς πολίτης της Αθήνας⁷⁸⁷. Στη βόρεια πλευρά το σύνολο των ιπέων είναι μοιρασμένο σε τετράδες ή δωδεκάδες, που συμβόλιζαν τις τέσσερις φυλές στην εποχή του Σόλωνα ή τις δώδεκα φατρίες πριν από τη διακυβέρνηση του Κλεισθένη, ενώ στη νότια πλευρά το σύνολο είναι μοιρασμένο σε δεκάδες, που συμβολίζουν τις δέκα φυλές που διαμορφώθηκαν την περίοδο διακυβέρνησης του Κλεισθένη και αποτέλεσε την αρχή του δημοκρατικού πολιτεύματος⁷⁸⁸. Στη ζωφόρο, λοιπόν, συνυπάρχουν το παρελθόν και το παρόν της Αθήνας και η έναρξη του δημοκρατικού πολιτεύματος⁷⁸⁹.

Σημαντική παρουσία στις ανάγλυφες μορφές της ζωφόρου διαδραματίζουν και τα ζώα⁷⁹⁰. Ο αριθμός τους ήταν ίσος με τον αριθμό των ανθρώπων⁷⁹¹. Η πομπή περιελάμβανε τα άλογα των ιπέων, τα βόδια και τα κριάρια που προορίζονταν για τη θυσία προς τη θεά⁷⁹². Το μήνυμα που προβάλλεται είναι ότι η Αθήνα αποτελούσε μια αγροτική και κτηνοτροφική κοινωνία και τα ζώα της αποτελούσαν ένα από τα σημαντικότερα μέσα διαβίωσης της⁷⁹³. Οι κινήσεις των ανθρώπων πάνω στα ζώα δείχνουν την κυριαρχία τους πάνω σε αυτά, όταν αυτά αντιδρούσαν, αλλά και τις σχέσεις αγάπης και τρυφερότητας με τα χάρδια και τις ήρεμες χειρονομίες⁷⁹⁴.

Από την άλλη τα γλυπτά που διακοσμούν τα αετώματα του Παρθενώνα παρουσιάζουν ανάγλυφες εικόνες από τη ζωή της θεάς Αθηνάς, φιλοτεχνημένες από

⁷⁸⁴ Conelly, 2016, 194.

⁷⁸⁵ Conelly, 2016, 195.

⁷⁸⁶ Conelly, 2016, 198.

⁷⁸⁷ Βαλαβάνης, 2015, 54 · Conelly, 2016, 29 · Βλασσοπούλου, 2017, 84.

⁷⁸⁸ Βαλαβάνης, 2015, 54 · Conelly, 2016, 232 · Βλασσοπούλου, 2017, 84.

⁷⁸⁹ Βαλαβάνης, 2015, 54.

⁷⁹⁰ Βαλαβάνης, 2015, 49.

⁷⁹¹ Βαλαβάνης, 2015, 49.

⁷⁹² Βαλαβάνης, 2015, 49.

⁷⁹³ Βαλαβάνης, 2015, 49.

⁷⁹⁴ Βαλαβάνης, 2015, 49.

τον ίδιο το Φειδία⁷⁹⁵. Κατασκευάστηκαν το 437 π.Χ. έως το 432 π.Χ. και στο σύνολο τους ήταν 48 ολόγλυφα αγάλματα⁷⁹⁶. Ανατολικά παρουσιάζεται η γέννηση της Αθηνάς από το κεφάλι του Δία ενώπιον όλων των θεών και στα δυτικά η αντιπαράθεση της Αθηνάς με τον Ποσειδώνα για τη διεκδίκηση της πόλης των Αθηνών, που και αυτή έγινε μπροστά σε θεούς, βασιλείς και ήρωες⁷⁹⁷. Στην αναπαράσταση της μάχης της Αθηνάς με τον Ποσειδώνα η εμφάνιση των ποτάμιων θεών στις γωνίες του δυτικού αετώματος, Κηφισού, Ιλισού και Ηριδανού τονίζει τη δικαιοδοσία που έχουν οι Αθηναίοι στην Αττική γη ως απόγονοι του Κηφισού ποταμού, την ιδιότητα τους ως αυτόχθονες και την καταγωγή τους από τους σημαντικότερους υδάτινους πόρους της Αθήνας⁷⁹⁸. Ενώ στη βόρεια πλευρά του δυτικού αετώματος συναντάει κανείς τον Κέκροπα γονατιστό και να τον αγκαλιάζει η Πάνδροσος, η κόρη του Ερεχθέα⁷⁹⁹.

Οι κίονες της δυτικής πλευράς του ναού και γενικά ολόκληρη η πλευρά του, ήταν τα πρώτα πράγματα έβλεπε ο επισκέπτης μόλις περνούσε τα Προπύλαια, όπου υπήρχαν εικοσιπέντε μορφές τεραστίου μεγέθους παρουσιάζοντας την υπεροχή των Αθηναίων μέσα από το γενεαλογικό τους δέντρο⁸⁰⁰. Οι μορφές αυτές δίνουν την εντύπωση ότι αρχίζει για την πόλη των Αθηνών μια καινούργια εποχή⁸⁰¹. Η θεά Αθηνά έχει κυρίαρχο ρόλο σε όλο το αέτωμα και με αυτό τον τρόπο οι Αθηναίοι επιδίωκαν να παρουσιάσουν σε όλο τον κόσμο ότι η θεά ήταν μόνο δική τους⁸⁰². Η παρουσία και των άλλων θεών δείχνει ότι νοιάζονται και αγαπούν την πόλη και παράλληλα συμβολίζει ότι η Αθήνα αποτελούσε το κέντρο του κόσμου⁸⁰³. Ουσιαστικά το κύριο μήνυμα που προβάλλει ο ναός του Παρθενώνα είναι η διαφύλαξη της πόλης από τους βάρβαρους εχθρούς και ότι ανήκει στους ίδιους τους Αθηναίους, την αυτόχθονη φυλή της Αττικής, και το γενικό καλό της πόλης αποτελεί τη βασική αξία του δημοκρατικού τους πολιτεύματος⁸⁰⁴.

⁷⁹⁵ Μαστραπός, 1999, 58 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 10.

⁷⁹⁶ Βαλαβάνης, 2015, 56.

⁷⁹⁷ Μαστραπός, 1999, 58 · Camp, 2009, 110-111 · Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 15 · Conelly, 2016, 133, 193 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 10

⁷⁹⁸ Conelly, 2016, 149-150.

⁷⁹⁹ Conelly, 2016, 149-151.

⁸⁰⁰ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 335-336 · Conelly, 2016, 145.

⁸⁰¹ Μαστραπός, 1999, 59.

⁸⁰² Hurwitt, 2004, 12 · Βαλαβάνης, 2015, 58 ·

⁸⁰³ Βαλαβάνης, 2015, 58-59.

⁸⁰⁴ Conelly, 2016, 247.

Η εικόνα που προβάλλεται, δείχνει μια μοναδική μοναχικότητα του Παρθενώνα από τα υπόλοιπα κτίσματα που το περιτριγυρίζουν⁸⁰⁵. Η επιλογή του πιο ψηλού βράχου για την οικοδόμηση του ιερού ναού είχε ως σκοπό να μπορούν να τον δουν και από μακριά και από την πόλη, ώστε να μπορέσουν να προσευχηθούν και αυτοί που τον βλέπουν χωρίς να ανέβουν στην Ακρόπολη⁸⁰⁶. Επίσης, έπρεπε το μέρος να ήταν δυσπρόσιτο⁸⁰⁷. Εκτός αυτού η επιλογή της τοποθεσίας γινόταν και για θρησκευτικούς λόγους⁸⁰⁸. Ο ιερός βράχος των Αθηνών αποτελούσε ιερός χώρος πριν την οικοδόμηση των ναών⁸⁰⁹. Η διακόσμηση τους αποτελούσε μία μορφή «βιτρίνας» για τον πολιτισμό που επικρατούσε εκείνη την εποχή, προβάλλοντας την καταγωγή και την αξία των Αθηναίων πολιτών⁸¹⁰. Σκοπός επίσης αυτών των μοναδικών γλυπτών είναι να διαπαιδαγωγήσουν και να διδάξουν στους νέους όλες τις αξίες που πρέσβευε η Αθήνα εκείνης της εποχής, αλλά και την ταυτότητα και την ιστορία της⁸¹¹. Ωστόσο, ο σεβασμός που έδειχναν στους ιερούς τους χώρους αποτελούσε κινητήριο δύναμη για τους αρχιτέκτονες στον σχεδιασμό των κτιρίων⁸¹². Έτσι η μορφή του Παρθενώνα άσκησε επίδραση και στο σχεδιασμό των άλλων κτιρίων ή μνημείων, που τον περιτριγύριζαν, όπως τα Προπύλαια⁸¹³, και αποτέλεσε την κορυφαία στιγμή δημιουργίας του οικοδομικού προγράμματος του Περικλή⁸¹⁴.

Ο Παρθενώνας στο σύνολο του παρουσίαζε την εικόνα της Αθήνας ως ηγεμονική πόλη έναντι των άλλων πόλεων-κρατών ή των άλλων εθνών⁸¹⁵. Περιελάμβανε πολιτικά μηνύματα όπως ότι η Αθήνα αποτελούσε την αγαπημένη πόλη των θεών, ότι οι κάτοικοι της ήταν αυτόχθονες και αναδείκνυε τη δύναμη της πόλης στις μάχες εναντίον των εχθρών⁸¹⁶. Ο διάκοσμος του απεικονίζει τη συνύπαρξη θεού και ανθρώπου, καθώς κυριαρχούσαν τόσο οι ανθρώπινες ανάγλυφες μορφές όσο και οι θεϊκές⁸¹⁷. Επίσης, οι μορφές αυτές εξιστορούσαν ιστορίες από το μυθικό παρελθόν της πόλης, γιατί στο μυαλό του Αθηναίου πολίτη μύθος και ιστορία ήταν

⁸⁰⁵ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 335.

⁸⁰⁶ Hoepfner, 1999, 30 · Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 15.

⁸⁰⁷ Hoepfner, 1999, 30 · Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 15.

⁸⁰⁸ Pollitt, 1999, 288.

⁸⁰⁹ Pollitt, 1999, 288.

⁸¹⁰ Pollitt, 1999,288 · Conelly 2016, 133.

⁸¹¹ Conelly, 2016, 252,254.

⁸¹² Pollitt, 1999, 288.

⁸¹³ Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 15.

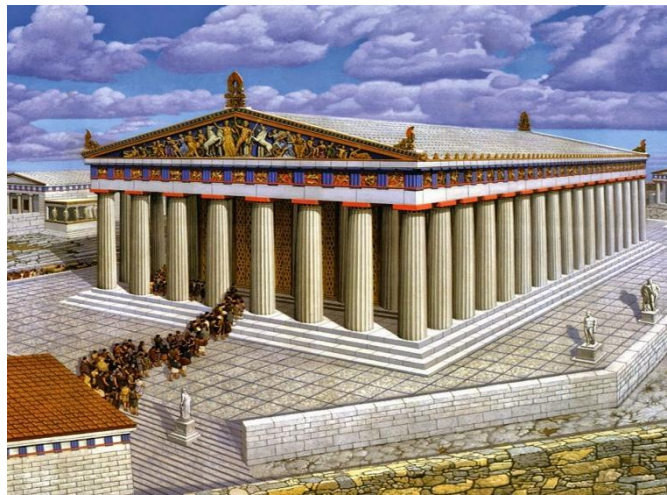
⁸¹⁴ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 340.

⁸¹⁵ Camp, 2009, 114 · Βαλαβάνης, 2015, 61 · Conelly, 2016, 122.

⁸¹⁶ Βαλαβάνης, 2015, 61.

⁸¹⁷ Βαλαβάνης, 2015, 62.

αλληλένδετα⁸¹⁸. Αυτό όμως που δημιουργεί τη μεγαλύτερη εντύπωση ήταν ότι αποτέλεσε, μαζί με όλα τα οικοδομήματα της Ακρόπολης, το σπουδαιότερο οικοδόμημα πνευματικής και καλλιτεχνικής δημιουργίας⁸¹⁹. Γενικά, ο Παρθενώνας με την αρμονία στις αναλογίες του, με τον πλούσιο διάκοσμο του και τη εξαιρετική ποιότητα στις εργασίες κατασκευής του αποτέλεσε ένα αξιοθαύμαστο και ανυπέρβλητο κτίριο και ένα πρότυπο της δημοκρατίας⁸²⁰. Η απaráμιλλη ομορφιά του και η ανυπέρβλητη επιβλητικότητα του προκαλούσε το βλέμμα του παρατηρητή να γυρίσει για να το θαυμάσει και να αποτυπωθεί στο μυαλό του ως ένα μνημείο με άυρα διαχρονική και άξιο θαυμασμού και λατρείας από τους υπόλοιπους πολιτισμούς⁸²¹. Επιθυμία των Αθηναίων της Κλασικής εποχής ήταν να αφήσουν στις επόμενες γενεές ένα εντυπωσιακό και μεγαλοπρεπές μνημείο⁸²² και να αποτελέσει ένα μνημείο νίκης των Αθηναίων⁸²³.

2.6 Παρθενώνας

3.20 Ερεχθείο

Ο θάνατος του Περικλή το 429 π.Χ. οδήγησε στην παύση του οικοδομικού του προγράμματος⁸²⁴. Ωστόσο, η υπογραφή της Νικείας Ειρήνης για την παύση του

⁸¹⁸ Conelly, 2016, 37.

⁸¹⁹ Βαλαβάνης, 2015, 63.

⁸²⁰ Βαλαβάνης, 2010, 50.

⁸²¹ Conelly, 2016, 23.

⁸²² Conelly, 2016, 121.

⁸²³ Ratte, 2003, 48 · Camp, 2009, 112.

⁸²⁴ Μαστραπός, 1999, 45.

Πελοποννησιακού πολέμου οδήγησε στην έναρξη των οικοδομικών εργασιών στην Ακρόπολη⁸²⁵. Έτσι ξεκίνησε και η οικοδόμηση του Ερεχθείου, που βρισκόταν στη βόρεια πλευρά της Ακρόπολης και του Παρθενώνα⁸²⁶, και η κατασκευή του άρχισε το 421 π.Χ. και η αποπεράτωση του διήρκησε από το 409 έως το 405 π.Χ.⁸²⁷. Η ανατολική του πλευρά ήταν αφιερωμένη στην Πολιάδα Αθηνά και η δυτική του στη λατρεία του Ερεχθέα, ώστε όλος ο ναός αποτελεί μια ενότητα⁸²⁸. Εξαιτίας της άμεσης σύνδεσης μύθου και λατρείας της θεάς και του βασιλιά, Ερεχθείο ονομάστηκε ολόκληρο το οικοδόμημα σε σχέση με το παρελθόν, που μόνο ένα κομμάτι του έφερε το όνομα αυτό⁸²⁹. Υπήρξε ο πιο ιερός χώρος λατρείας πάνω στην Ακρόπολη, ακόμα και από τον Παρθενώνα, και εκεί φυλασσόταν το ξύλινο ξόανο της θεάς Αθήνας, που θεωρείται ότι στάλθηκε από τον ουρανό⁸³⁰. Στο Ερέχθειο, που θεωρείται ο τάφος του αρχέγονου βασιλιά Ερεχθέα⁸³¹, συστεγάζονταν οι λατρείες της Αθηνάς, του Ποσειδώνα και του Ερεχθέα⁸³².

Ο Ερεχθέας υπήρξε ο αρχέγονος βασιλιάς της Αθηνάς, αναθρεμμένος από την ίδια τη ίδια τη θεά Αθηνά, ο οποίος παντρεύτηκε σύμφωνα με το μύθο την κόρη ή, σύμφωνα με άλλες αναφορές, την εγγονή του Κηφισού, την Πραξιθέα⁸³³. Γι αυτό οι Αθηναίοι θεώρησαν ότι ήταν ευνοημένοι για την παροχή νερού και την καρποφορία που ευνοείται από την υγρασία της περιοχής, προσφέροντας ευμάρεια στην πόλη τους⁸³⁴. Ωστόσο, για την προστασία και την ασφάλεια της πόλης από τους εχθρούς ο Ερεχθέας βρέθηκε στη δύσκολη θέση να θυσιάσει μία από τις κόρες του⁸³⁵. Η πράξη αυτή αντιπροσωπεύει την πεποίθηση που πρεσβεύει την δημοκρατική ιδεολογία των Αθηναίων, την υπέρτατη θυσία για το καλό της πόλης προσφέροντας και την ίδια τη ζωή τους⁸³⁶. Αυτή την πεποίθηση επιδίωξε να απεικονίσει ο Περικλής στο οικοδομικό

⁸²⁵ Μαστραπάς, 1999, 45 · Βουτυρά – Γουλάκη- Βουτυρά, 2011, 3 · Conelly, 2016, 172 · Βλασσοπούλου, 2017, 102.

⁸²⁶ Μαστραπάς, 1999, 63 · Σιακαβάρα Ραυτοπούλου, 2016, 10 · Conelly, 2016, 172.

⁸²⁷ Muller-Wiener, 1995, 24, 158 · Corso, 1997, 385 · Μαστραπάς, 1999, 45, 63 · Παλαιοκρασσά-Κοπίτσα, 2010, 83.

⁸²⁸ Μαστραπάς, 1999, 64 · Ratte, 2003, 43 · Camp, 2009, 129 · Σημαντώνη- Μπουρνιά, 2012, 2, 5.

⁸²⁹ Σημαντώνη- Μπουρνιά, 2012, 3.

⁸³⁰ Ratte, 2003, 43 · Camp, 2005, 87 · Camp, 2009, 129.

⁸³¹ Conelly, 2016, 181.

⁸³² Conelly, 2016, 104 · Βλασσοπούλου, 2017, 103.

⁸³³ Conelly, 2016, 55, 173 · Conelly, 2016, 175.

⁸³⁴ Conelly, 2016, 55.

⁸³⁵ Conelly, 2016, 161.

⁸³⁶ Conelly, 2016, 165,176,182.

του πρόγραμμα στο χώρο της Ακρόπολης⁸³⁷. Κατά την εποχή του Ερεχθέα καθιερώθηκε και η λατρεία της θεάς Αθηνάς⁸³⁸.

Για την κατασκευή του Ερεχθείου χρησιμοποιήθηκε μάρμαρο από την Πεντέλη, για τα θεμέλια του πειραϊκός ακτίτης και για τη ζωφόρο γκρίζα πέτρα από την Ελευσίνα⁸³⁹. Η πρόσοψη του ναού στα ανατολικά περιείχε μια στοά, που χρησίμευε ως την είσοδο του, στηριζόταν σε έξι κίονες ιωνικού ρυθμού και διέθετε δύο παράθυρα και στις δύο πλευρές της⁸⁴⁰. Η δυτική πλευρά του ναού βρισκόταν σε χαμηλότερο επίπεδο και διέθετε ένα πρόπυλο σε σχήμα Π, το οποίο αποτελούσε και αυτό είσοδο στο ναό και οδηγούσε στο ιερό του Πανδρόσου, ένα υπαίθριο ιερό⁸⁴¹. Στο Πανδρόσειον φυλασσόταν η ελιά της Αθηνάς, η οποία αποτελούσε ένα σεβάσμιο λείψανο από το παρελθόν της Αθήνας καθώς πίστευαν ότι μεγάλωνε πάνω από τάφους ηρώων⁸⁴². Για να καλύψουν την υψομετρική διαφορά με το υπόλοιπο οικοδόμημα η πλευρά αυτή διέθετε δύο επίπεδα, στα οποία είχαν τοποθετήσει τέσσερις κίονες ιωνικού ρυθμού, που η ένωση τους γινόταν μέσω κιγκλιδωμάτων και ενός χαμηλού τοιχείου, και στηρίζονταν πάνω σε ένα στυλοβάτη⁸⁴³. Το δάπεδο του πρόπυλου ήταν στρωμένο με πλάκες και πιθανόν από κάτω του να βρίσκεται η τρίαινα του Ποσειδώνα, με την οποία, σύμφωνα με τον μύθο, τρύπησε τη γη και βγήκε αλμυρό νερό⁸⁴⁴. Στα ανατολικά του ναού υπήρχε μία πρόσταση, της οποίας η πρόσοψη καλυπτόταν από έξι κίονες δωρικού ρυθμού⁸⁴⁵.

Στη βόρεια πλευρά του ναού υπήρχε μία πρόσταση σε σχήμα Π, που χρησίμευε ως στοά και διέθετε τέσσερις κίονες στην πρόσοψη και δύο κίονες στα πλαϊνά, ιωνικού ρυθμού και οι έξι⁸⁴⁶. Στα νότια του ναού υπήρχε μία άλλη είσοδο με σκάλα που οδηγούσε σε μία άλλη στοά, στην πρόσταση των Καρυάτιδων⁸⁴⁷. Άλλοι πίστευαν ότι τα αγάλματα αυτά κατασκευάστηκαν από το γλύπτη Αλκαμένη και άλλοι από το

⁸³⁷ Conelly, 2016, 165.

⁸³⁸ Τραυλός, 2005, 18.

⁸³⁹ Σιακαβάρα Μ.- Ραυτοπούλου, 2016, 10.

⁸⁴⁰ Corso, 1997, 385 · Μαστραπάς, 1999, 64 · Camp, 2009, 131 · Βαλαβάνης, 2015, 70 · Σιακαβάρα Μ.- Ραυτοπούλου, 2016, 10

⁸⁴¹ Corso, 1997, 385 · Βαλαβάνης, 2015, 30 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 10, 11.

⁸⁴² Σημαντώνη- Μπουρνιά, 2012, 4 · Βαλαβάνης, 2015, 30 · Conelly, 2016, 146.

⁸⁴³ Μαστραπάς, 1999, 64 · Camp, 2009, 132 · Σημαντώνη- Μπουρνιά, 2012, 5 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 11.

⁸⁴⁴ Camp, 2009, 129 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 11 · Conelly, 2016, 147.

⁸⁴⁵ Μαστραπάς, 1999, 64.

⁸⁴⁶ Μαστραπάς, 1999, 64-65.

⁸⁴⁷ Η ονομασία Καρυάτιδες δόθηκε αργότερα, γιατί τις προσομοίαζαν με τις κοπέλες από τις Καρυές της Λακωνίας, οι οποίες χόρευαν ένα χορό προς τιμή της θεάς Αρτέμιδος. Βλ. Μαστραπάς, 1999, 65 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 11 · Βλασσοπούλου, 2017, 111.

γλύπτη Καλλιμάχο⁸⁴⁸. Η στοά αυτή είχε σχήμα Π, της οποίας η κιονοστοιχία ήταν τα έξι αγάλματα των Καρυάτιδων παίρνοντας τη θέση των κίωνων, οι οποίες δεν ξεκινούσαν από το έδαφος αλλά ήταν τοποθετημένες πάνω σε ένα στηθαίο, ύψους 1,80 μ. και το κεφάλι τους στήριζε την οροφή της στοάς⁸⁴⁹. Η παρουσία των αγαλμάτων των Καρυάτιδων στη νότια πρόσταση του ναού είχε συμβολικό χαρακτήρα⁸⁵⁰. Εκεί βρισκόταν και ο τάφος του Κέκροπα και η παρουσία των Κορών προσέδιδε ζωή στο ταφικό μνημείο⁸⁵¹. Ακόμα και με την κίνηση του ενός ποδιού τους δημιουργούσαν την εντύπωση ότι περπατούν με τελετουργικό τρόπο σαν να βρίσκονται σε πομπή, αντιπροσωπεύοντας με αυτό τον τρόπο την ευσέβεια των Αθηναίων προς τους προγόνους τους⁸⁵² και με την ενδυμασία τους παρομοιάζονταν ως Χοηφόροι που πρόσφεραν σπονδές στο νεκρό βασιλιά της πόλης⁸⁵³.

Η ζωφόρος του ναού κάλυπτε τις τρεις πλευρές εκτός της δυτικής δίνοντας την εικόνα της ενότητας και είχε μήκος 60μ.⁸⁵⁴. Ήταν κατασκευασμένη από σκουρόχρωμο ελευσινιακό λίθο με τις ανάγλυφες μορφές του να είναι φτιαγμένες από λευκό μάρμαρο της Πεντέλης και καρφωμένες πάνω του⁸⁵⁵. Γενικά θεωρούσαν ότι ολόκληρο το κτίριο αποτελούσε τη διακόσμηση μιας ζωφόρου και παρουσίαζε εικόνες από μυθικούς βασιλείς και ήρωες της Αθήνας, με στόχο να περάσουν στο μυαλό του επισκέπτη ότι η Αθήνα ήταν αυτόχθονη και με τις πολλές νίκες της στους πολέμους δίκαια ήταν η ηγεμονίδα πόλη⁸⁵⁶.

Στο εσωτερικό του ναού υπήρχε ένας πρόδρομος, «ο προστομιαίος», και δύο δωμάτια που επικοινωνούσαν μόνο μέσω αυτού του πρόδρομου⁸⁵⁷. Εσωτερικά είχαν τοποθετήσει και το ξύλινο άγαλμα της Αθηνάς, από ελιά, πάνω στο οποίο τοποθετούσαν το πέπλο οι Αρρηφόροι στη γιορτή των Παναθηναίων⁸⁵⁸. Οι Αρρηφόροι ήταν νεαρές γυναίκες ευγενικής καταγωγής, που μετέφεραν και αφιέρωναν το πέπλο στη θεά κατά τη διάρκεια των Παναθηναίων και συμμετείχαν σε μυστηριακές τελετές, έμεναν σε ένα κτίριο βορειοδυτικά του Ερεχθείου, το

⁸⁴⁸ Βαλαβάνης, 2015, 31-32 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 11.

⁸⁴⁹ Μαστραπάς, 1999, 65 · Camp, 2009, 131-132,136 · Σημαντώνη-Μπουρνιά, 2012, 2, 8 · Βαλαβάνης, 2015, 31 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 11 · Βλασσοπούλου, 2017, 108.

⁸⁵⁰ Βαλαβάνης, 2015, 32..

⁸⁵¹ Σημαντώνη- Μπουρνιά, 2012, 7, 8 · Βαλαβάνης, 2015, 32 · Βλασσοπούλου, 2017, 103.

⁸⁵² Βαλαβάνης, 2015, 32.

⁸⁵³ Βλασσοπούλου, 2017, 112.

⁸⁵⁴ Βαλαβάνης, 2015, 32.

⁸⁵⁵ Μαστραπάς, 1999, 66 · Camp, 2009, 136 · Βαλαβάνης, 2015, 32.

⁸⁵⁶ Βαλαβάνης, 2010, 50,54 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 11.

⁸⁵⁷ Μαστραπάς, 1999, 64.

⁸⁵⁸ Σημαντώνη- Μπουρνιά, 2012, 3 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 10 · Βλασσοπούλου, 2017, 103.

Αρρηφόριο⁸⁵⁹. Μαζί με το άγαλμα υπήρχε και η άσβεστος χρυσή λυχνία, δημιούργημα του Καλλίμαχου, και θεωρούνταν και χώρος στον οποίο κατοικούσε το φίδι που προστάτευε το χώρο της Ακρόπολης, ο οικουρός όφις⁸⁶⁰. Το δάπεδο του ναού ήταν ντυμένο από μάρμαρο και, σύμφωνα με τους μύθους, από κάτω του βρισκόταν η «Ερεχθίς θάλασσα», στην οποία κατέληγε το αλμυρό νερό της πηγής που άνοιξε ο Ποσειδώνας⁸⁶¹.

Ο ναός χτίστηκε στα βόρεια της Ακρόπολης, ώστε να υπάρχει αρκετός διαθέσιμος χώρος στο κέντρο του Βράχου προκειμένου οι ευσεβείς επισκέπτες να μπορούν να παρακολουθήσουν τις θυσίες, που γίνονταν στην τελική φάση της πομπής των Παναθηναίων⁸⁶². Εκεί, επίσης, λατρεύονταν όλες οι Ολύμπιες θεότητες που είχαν σχέση με την θεϊκή ύπαρξη στο συγκεκριμένο σημείο και τα «ιερά μαρτύρια» που φυλάσσονταν στο χώρο, δηλαδή την ελιά, το νερό και την τρίαίνα, τα οποία ήταν η μαρτυρία ότι το θείο προστάτευε την πόλη⁸⁶³. Στα δυτικά του ναού λατρεύονταν και παλαιότερες λατρείες που σχετίζονταν με τη δημιουργία της ίδιας της πόλης⁸⁶⁴. Εκτός από τη λατρεία των θεών ο ναός χρησίμευε και ως ταφικό οικοδόμημα για τους βασιλείς, τους αρχηγούς και τους ήρωες που αποτελούσαν σημαντικό κομμάτι του ιστορικού παρελθόντος της πόλης, όπως ο Ερεχθέας και ο Κέκροπας⁸⁶⁵. Με αυτό τον τρόπο ήθελαν να δείξουν σε όλους και ιδιαίτερα στους Σπαρτιάτες ότι οι Αθηναίοι ήταν αυτόχθονες από τα αρχαία χρόνια και η προστασία τους από τους θεούς αποτελούσε γόητρο για την ηγεμονική τους εικόνα⁸⁶⁶. Επίσης, ο αρχιτέκτονας του οικοδομήματος κατάφερε με ευφυή τρόπο να συνενώσει τις λατρείες της θεάς Αθηνάς και του βασιλιά Ερεχθέα⁸⁶⁷.

⁸⁵⁹ Μαστραπάς, 1999, 46 · Conelly, 2016, 214 · Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 13-14 · Βλασσοπούλου, 2017, 114.

⁸⁶⁰ Camp, 2009, 129-130 · Βλασσοπούλου, 2017, 104.

⁸⁶¹ Σιακαβάρα - Ραυτοπούλου, 2016, 11 · Βλασσοπούλου, 2017, 103.

⁸⁶² Βαλαβάνης, 2010, 50 · Παλαιοκρασσά-Κοπίτσα, 2010,83 · Βαλαβάνης, 2015, 29.

⁸⁶³ Σημαντώνη- Μπουρνιά, 2012, 4 · Βαλαβάνης, 2015, 29.

⁸⁶⁴ Σημαντώνη- Μπουρνιά, 2012, 9.

⁸⁶⁵ Παλαιοκρασσά-Κοπίτσα, 2010,83 · Βαλαβάνης, 2015, 29-30 · Βλασσοπούλου, 2017, 103.

⁸⁶⁶ Βαλαβάνης, 2015, 30.

⁸⁶⁷ Σημαντώνη- Μπουρνιά, 2012, 9.

2.7 Ερεχθείο

2.8 Χάλκινο Άγαλμα της θεάς Αθηνάς Προμάχου

Μπαίνοντας στην Ακρόπολη μέσα από τα Προπύλαια και ανάμεσα με το Ερεχθείο ο επισκέπτης συναντούσε το επιβλητικό χάλκινο άγαλμα της θεάς Αθηνάς Προμάχου⁸⁶⁸. Προκαλούσε μεγάλη εντύπωση εξαιτίας του μεγέθους του, αφού έφτανε τα 9μ. και τοποθετημένο πάνω σε βάθρο έφτανε τα 11 μ.⁸⁶⁹. Μπορούσε κανείς να το δει από μακριά, αφού υπάρχουν αναφορές ότι όποιος έμπαινε στο λιμάνι του Πειραιά από το Σούνιο μπορούσε να δει την αιχμή του δόρατος και το λοφίου του κράνους του αγάλματος⁸⁷⁰. Τοποθετήθηκε γύρω στα 460 π.Χ. και αποτελούσε έργο του Φειδία, ως δημόσιο έργο με ανάθεση στον γλύπτη από το αθηναϊκό κράτος⁸⁷¹. Τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή του ήταν τα λάφυρα της μάχης στον Ευρυμέδοντα το 467 π.Χ.⁸⁷². Το άγαλμα παρουσίαζε τη θεά Αθηνά να στέκεται όρθια κρατώντας στο αριστερό της χέρι την ασπίδα της και στο δεξί χέρι το δόρυ⁸⁷³. Ήταν αφιερωμένο στη θεά Αθηνά ως προσφορά για τις νίκες των Αθηναίων εναντίον των εχθρών⁸⁷⁴ και συγκεκριμένα της νίκης που έκαναν οι Αθηναίοι στη μάχη του Μαραθώνα⁸⁷⁵. Το άγαλμα ήταν τοποθετημένο με τέτοιο τρόπο ώστε το βλέμμα της θεάς να βλέπει προς τη Σαλαμίνα, όπου οι Αθηναίοι κατάφεραν να νικήσουν και να καταστρέψουν τους Πέρσες⁸⁷⁶.

⁸⁶⁸ Μαστραπάς, 1999, 69 ·Τραυλός, 2005, 60 ·Βαλαβάνης, 2015, 23 ·Βλασσοπούλου, 2017, 59.

⁸⁶⁹ Μαστραπάς, 1999, 69 ·Βαλαβάνης, 2015, 23 ·Conelly, 2016, 125, 274 · Βλασσοπούλου, 2017, 59.

⁸⁷⁰ Μαστραπάς, 1999, 69 ·Βαλαβάνης, 2015, 23 ·Conelly, 2016, 125, 274.

⁸⁷¹ Μαστραπάς, 1999, 69 · Βαλαβάνης, 2015, 23.

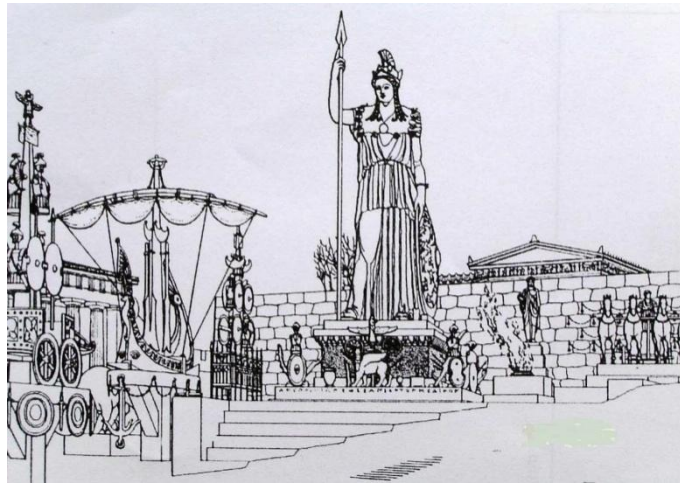
⁸⁷² Λεμπιδάκη Ε. 2013, 373 ·Βαλαβάνης, 2015, 23

⁸⁷³ Μαστραπάς, 1999, 69.

⁸⁷⁴ Μαστραπάς, 1999, 69.

⁸⁷⁵ Βαλαβάνης, 2015, 23.

⁸⁷⁶ Conelly, 2016, 273.

2.7 Χάλκινο άγαλμα θεάς Αθηνάς Προμάχου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η επίδραση του τοπίου και της αρχιτεκτονικής στην ψυχολογία του πλήθους στην Κλασική Αθήνα

Στην αρχαία Ελλάδα ο άνθρωπος αντιμετώπιζε το τοπίο με φόβο θεωρώντας το ως κάτι το ιερό και το αντιμετώπιζε με σεβασμό για την επίτευξη της ευδαιμονίας⁸⁷⁷. Μέσα από την παρατήρηση του τοπίου έδινε απαντήσεις σε σημαντικές αναζητήσεις των φιλοσόφων για την κατανόηση του κόσμου γύρω τους⁸⁷⁸. Το τοπίο της Αττικής με τις πεδιάδες της έδινε μία αίσθηση ελευθερίας και με τα βουνά της παρουσίαζε μια φυσική οχύρωση και ασφάλεια αλλά και ορισμένους περιορισμούς⁸⁷⁹. Αποτελούσε και μέσο παροχής φυσικών πόρων και πρώτων υλών ώστε να παρέμβουν σε αυτό και να δημιουργήσουν την κοινωνία των Αθηνών, χωρίς όμως να προβούν στη χρήση τους αλόγιστα θεωρώντας το ως ένα σημαντικό κομμάτι της ζωής τους⁸⁸⁰. Μέσα από την παρέμβαση στο φυσικό τοπίο κατόρθωσε να δημιουργήσει ένα αστικό τοπίο με σκοπό να καλύψει τις ανάγκες του για κατοικία και το μεταβάλλει για να νοιώσει άνετα μέσα σε αυτό το χώρο⁸⁸¹. Εξάλλου το ίδιο το τοπίο αποτελούσε πηγή έμπνευσης και επιδρούσε σημαντικά και στον τρόπο που θα σχεδιάσουν και θα οικοδομήσουν στην Αθήνα οι αρχιτέκτονες τα κτίρια, καθώς ήθελαν να τα εντάξουν αρμονικά μέσα στα πλαίσια του και να αποτελέσουν τη φυσική συνέχεια του⁸⁸².

Στην Αττική η έκταση των πόλεων ήταν περιορισμένη με αποτέλεσμα οι άνθρωποι να γνωρίζονται μεταξύ τους και να έχουν κοινές πεποιθήσεις⁸⁸³. Το τοπίο της παρουσίαζε μια ειδυλλιακή εικόνα με την ομορφιά της⁸⁸⁴. Με τις πεδιάδες, τους λόφους και τα ψηλά βουνά δημιουργούσε μια μαγευτική εικόνα και έναν ελεύθερο ορίζοντα⁸⁸⁵. Ατενίζοντας κανείς τον ελεύθερο ορίζοντα μπορούσε να διακρίνει την καταγάλανη θάλασσα με τα λιμάνια και τους φυσικούς όρμους⁸⁸⁶. Η εικόνα αυτή της Αττικής ανέδνε μια ενεργειακή δύναμη που καταλάμβανε και επηρέαζε την

⁸⁷⁷ Σκάναβη & Σακελλάρη, 2010, 5 · Μαρουκιάν, 2017, 29-30.

⁸⁷⁸ Μαρουκιάν, 2017, 29-30.

⁸⁷⁹ Χατζηπέτρου, 2015, 20, 133.

⁸⁸⁰ Χατζόπουλος, 2010, 39 · Χατζηπέτρου, 2015, 133.

⁸⁸¹ Troshkina, 2015, 156 · Μαρουκιάν, 2017, 12.

⁸⁸² Μαστραπάς, 1999, 13 · Βοζάνη, 2004, 63 · Χατζηπέτρου, 2015, 140 · Μαρουκιάν, 2017, 30.

⁸⁸³ Hoerpfner, 1999, 25 · Καμπούρης, 2014, 53 · Μονιούδη- Γαβαλά, 2015, 8.

⁸⁸⁴ Τραυλός, 2005, 5 · Conelly, 2016, 36.

⁸⁸⁵ Τραυλός, 2005, 5-6 · Conelly, 2016, 39-40.

⁸⁸⁶ Τραυλός, 2005, 5 · Conelly, 2016, 40.

ψυχολογία του Αθηναίου, καθώς περιέκλειε τη μνήμη, το μύθο και την ιερότητα⁸⁸⁷. Εκτός από τη μαγευτική εικόνα, το τοπίο της Αττικής προσέφερε στους Αθηναίους και τις πρώτες ύλες, όπως κιμιλιά, ασβεστόλιθο, λίθο, λευκό και κυανότεφρο μάρμαρο, άργιλο, σίδηρο και μόλυβδο, για να κατασκευάσουν τα οικοδομήματα τους⁸⁸⁸. Το αστικό περιβάλλον των Αθηνών δημιουργήθηκε γύρω από την Ακρόπολη, που αποτέλεσε το σημαντικότερο κέντρο ζωής των Αθηναίων⁸⁸⁹. Αποτέλεσε ένα περιβάλλον που ένωνε τους πολίτες της μέσα από την κοινωνική μνήμη και το κοινό παρελθόν, που εκφράστηκε μέσα από την αρχιτεκτονική των δημόσιων κτιρίων της πόλης και των μνημείων της Ακρόπολης⁸⁹⁰. Στο χώρο, λοιπόν, που διαμορφώθηκε γύρω από τη Ακρόπολη άρχισαν να κατασκευάζουν σπουδαία κτίρια, πολιτικού, οικονομικού και θρησκευτικού περιεχομένου, ναούς, βωμούς και τις οικείες⁸⁹¹. Στόχος της δημιουργίας αυτού του αστικού περιβάλλοντος ήταν οι Αθηναίοι να προβάλλουν στους άλλους την εικόνα της αυτοδυναμίας και της αυτονομίας⁸⁹².

Εκτός από το φυσικό τοπίο μεγάλο ρόλο επίδρασης πάνω στο πλήθος συνέβαλε και το ίδιο το αστικό περιβάλλον. Σπουδαία γεγονότα και σημαντικές νίκες των Αθηναίων συνετέλεσαν στη δημιουργία χώρων μεγάλης σημασίας, κατάλληλων για δημόσιες συγκεντρώσεις και λήψης αποφάσεων⁸⁹³. Στην Αθήνα δημιουργήθηκε η Αγορά για να εξυπηρετήσει τους πολίτες στις δημόσιες συγκεντρώσεις τους και για τη λειτουργία της ίδιας της πόλης⁸⁹⁴. Από την άλλη η Αθήνα των Κλασικών χρόνων περιελάμβανε σπουδαία μνημεία και ιερούς χώρους, όπως ο χώρος της Ακρόπολης, το Ωδείο του Περικλή και το Θέατρο του Διονύσου, τα οποία με τη σειρά τους αναδείκνυαν την εικόνα της Αθήνας ως μια πόλη-κράτος με ισχυρή δύναμη, δημοκρατικό πολίτευμα και μεγάλο πλούτο⁸⁹⁵. Τα οικοδομήματα της Αθήνας ανάδειξαν και τον «πρώτο ανθρωπιστικό πολιτισμό της αρχαιότητας», με τον οποίο ταυτίστηκαν οι επόμενες γενιές και συναισθηματικά και διανοητικά⁸⁹⁶.

⁸⁸⁷ Conelly, 2016, 36.

⁸⁸⁸ Τραυλός, 2005, 13-16.

⁸⁸⁹ Καμπούρης, 2014, 22.

⁸⁹⁰ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 354.

⁸⁹¹ Μονιούδη- Γαβαλά, 2015, 6.

⁸⁹² Καμπούρης, 2014, 39.

⁸⁹³ Καμπούρης, 2014, 79 · Μονιούδη- Γαβαλά, 2015, 7.

⁸⁹⁴ Καμπούρης, 2014, 22.

⁸⁹⁵ Baldry, 2008, 29 · Σιακάβαρα-Ραυτοπούλου, 2016, 6.

⁸⁹⁶ Μονιούδη- Γαβαλά, 2015, 12.

Η πόλη των Αθηνών, παρά την ύπαρξη των κυκλώπειων τειχών, υπήρξε απροστάτευτη μέχρι το 479 π.Χ. που κατασκευάστηκε, με παρότρυνση του Θεμιστοκλή, το Θεμιστόκλειο τείχος⁸⁹⁷. Ο Θεμιστοκλής κατάφερε να πείσει τους Αθηναίους για την κατασκευή του τείχους με σκοπό την ασφάλεια και την προστασία τους από όλους τους εχθρούς, στοχεύοντας ιδιαίτερα τους Λακεδαιμονίους⁸⁹⁸, με αποτέλεσμα να μεγαλώσει και σε έκταση η πόλη προς τα βόρεια και βορειοανατολικά⁸⁹⁹. Εντός των τειχών δημιουργήθηκε από τους τυράννους η Αγορά για να υπάρχει ο χώρος προκειμένου να τελεστούν κάθε είδους δραστηριότητες της πόλης, όπως αθλητικές, εμπορικές, θεατρικές και στρατιωτικές⁹⁰⁰.

Η Αγορά αποτελούσε μαζί με την Ακρόπολη ένα από τα σημαντικότερα σημεία της πόλης των Αθηνών, αφού εκεί συγκεντρώνονταν καθημερινά οι πολίτες και περνούσαν το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας τους προκειμένου να συζητήσουν, να ανταλλάξουν πολιτικές απόψεις και να αναπτύξουν κάθε είδους δραστηριότητα είτε φιλοσοφικές συζητήσεις είτε εμπορικές δραστηριότητες, καλλιεργώντας και τις κοινωνικές τους σχέσεις⁹⁰¹. Με τη δυνατότητα των πολλαπλών επιλογών στις δραστηριότητες που διαδραματίζονται μέσα στην Αγορά, όπως είναι οι εμπορικές δραστηριότητες, οι διάφορες θρησκευτικές και θρησκευτικές εκδηλώσεις, συντελείται και η ψυχαγωγία του πλήθους⁹⁰². Εκεί πρωτοξεκίνησε και η εδραίωση του δημοκρατικού πολιτεύματος⁹⁰³.

Το έδαφος στα βορειοδυτικά της Ακρόπολης δημιούργησε τις κατάλληλες προϋποθέσεις προκειμένου στο σημείο αυτό να δημιουργηθεί η Αγορά, καθώς η επιφάνεια του ήταν επικλινή και με αυτό τον τρόπο απομακρύνονταν τα όμβρια νερά και αποφευγόταν η δημιουργία βάλτων⁹⁰⁴. Ωστόσο, το υγρό στοιχείο για τους Αθηναίους διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο, τόσο για να δροσιστούν κατά τους θερινούς μήνες από τις κρήνες και τα πηγάδια, όπου συνέρρεε το νερό της βροχής, όσο και στη γενετική σύνδεση τους με το παρελθόν τους⁹⁰⁵. Η σύνδεση αυτή διαμορφώνει τη συλλογική ταυτότητα, την αλληλεγγύη και την αίσθηση στους

⁸⁹⁷ Hansen & Nielsen, 2004, 634 · Martin-Mcauliffe, 2012, 342,344 · Καμπούρης, 2014, 55.

⁸⁹⁸ Hoepfner, 1999, 29 · Μαστραπάς, 1999, 39,70 · Τραύλος, 2005, 47 · Πατσιάδου, 2015, 18.

⁸⁹⁹ Hoepfner, 1999, 29 · Μαστραπάς, 1999, 39 · Τραύλος, 2005, 48.

⁹⁰⁰ Camp, 2005, 29 · Βαλαβάνης, 2009, 86 · Βαλαβάνης, 2010, 47 · Μονιούδη- Γαβαλά, 2015, 10, 15.

⁹⁰¹ Muller-Wiener, 1995, 175 · Συγκολιτού, 1997, 220 · Camp, 2005, 29 · Goldhill, 2008, 28 · Τζωρτζή, 2010, 88 · Βαλαβάνης, 2010, 47 · Καμπούρης, 2014, 53 · Dickenson, 2015, 85.

⁹⁰² Καντίεβα, 2020, 30.

⁹⁰³ Hansen & Nielsen, 2004, 629-631.

⁹⁰⁴ Μαστραπάς, 1999, 106.

⁹⁰⁵ Connelly, 2016, 49-50.

Αθηναίους ότι ανήκουν σε μια κοινότητα⁹⁰⁶. Η παρουσία και του νερού αποτελούσε ένα στοιχείο ιερότητας, αφού το είχαν συνδέσει με τη γονιμότητα, και πολλοί Αθηναίοι με παρεκκλίσεις στους ποταμούς ζητούσαν να αποκτήσουν απογόνους και με το υγρό τους κλίμα να συμβάλλουν στη σωστή ανατροφή τους⁹⁰⁷.

Παρόλο που ήταν άνυδρη η Αττική, ο Κίμων φρόντισε να ενισχύσει την Αγορά με πράσινο φυτεύοντας δέντρα, για να βελτιώσει και να ομορφύνει το περιβάλλον της, να προσφέρει δροσιά και ίσκιο στις ζεστές μέρες και οι πολίτες να αποκτήσουν έναν πιο ποιοτικό τρόπο ζωής, καλύτερη πνευματική και σωματική υγεία και ψυχολογικά να είναι πιο ήρεμοι και συνεργάσιμοι μεταξύ τους⁹⁰⁸. Στα δέντρα της κατέφευγαν διάφορα πουλιά, όπως τσαλαπετεινοί, κότσυφες, αηδόνια κ.α., τα οποία με το τραγούδι τους λειτουργούσαν ως ένα είδος ηχοεντοπισμού και προσανατολισμού μέσα στα όρια της πόλης⁹⁰⁹. Γενικά για τους Αθηναίους τα δέντρα θεωρούνταν ιερά, καθώς πίστευαν ότι οι θεοί διέθεταν ως ιερό σύμβολο ένα δέντρο, και η Αγορά με το πράσινο της αρχιτεκτονικά παρομοιαζόταν με τον αίθριο χώρο ενός σπιτιού⁹¹⁰.

Η Αγορά επηρέαζε σημαντικά τη ζωή των πολιτών αφού αποτελούσε το κέντρο του δημόσιου βίου τους και προέβαλε τη διαμόρφωση της κοινωνίας και του πολιτισμού τους⁹¹¹. Με τα οικοδομήματα της απεικόνιζε την κοινωνική δομή και την οικονομία της πόλης και υποστήριζε την καθημερινή ζωή του πλήθους, όταν αυτό βρισκόταν εντός των ορίων της, καθώς παρείχε σε αυτό προστασία και ασφάλεια από τις διάφορες καιρικές συνθήκες και δροσιά κατά τους θερινούς μήνες με τις στεγασμένες της στοές και τις κρήνες που βρίσκονταν γύρω της⁹¹². Ακόμα και τα ίδια τα αγάλματα ή άλλα μνημεία που είχαν τοποθετήσει μέσα σε αυτή επιδρούσαν σημαντικά στη μνήμη του πλήθους θυμίζοντας τις σπουδαίες και σημαντικές νίκες της πόλης και των προγόνων⁹¹³. Τα οικοδομήματα υποστήριζαν και το δημοκρατικό

⁹⁰⁶ Conelly, 2016, 49.

⁹⁰⁷ Σκάναβη & Σακελλάρη, 2010, 7 · Conelly, 2016, 51-52.

⁹⁰⁸ Τραύλος, 2005, 64 · Camp, 2005, 89 · Camp, 2009, 92-93 · Τζωρτζή, 2010, 91 · Σκάναβη & Σακελλάρη, 2010, 2 · Χατζόπουλος, 2010, 39 · Χατζηπέτρου, 2015, 24 · Conelly, 2016, 47, 114 · Καντίεβα, 2020, 31.

⁹⁰⁹ Conelly, 2016, 47, 48.

⁹¹⁰ Τζωρτζή, 2010, 88, 96 · Χατζηπέτρου, 2015, 16.

⁹¹¹ Hoerpfner, 1999, 25 · Μαστραπάς, 1999, 29 · Dickenson, 2015, 87

⁹¹² Μαστραπάς, 1999, 21 · Στεργιώτου, 2005, 6 · Camp, 2005, 29 · Camp, 2009, 327 · Fereshte-Omid, 2015, 49.

⁹¹³ Camp, 2009, 327.

πολίτευμα της Αθήνας αφού συγκέντρωναν τις τρεις εξουσίες του πολιτεύματος, νομοθετικό, δικαστικό, εκτελεστικό⁹¹⁴.

Η Αγορά κατά κύριο λόγο χρησίμευε ως χώρος για συζητήσεις, είτε δημόσιου είτε ψυχαγωγικού περιεχομένου είτε κουτσομπολιού⁹¹⁵, και για τη λήψη από όλους τους πολίτες σημαντικών αποφάσεων σε θέματα που αφορούσαν όλη την πόλη⁹¹⁶. Στο ίδιο χώρο πραγματοποιούνταν και το εμπόριο, όπου δημιουργήθηκαν χώροι για να τοποθετήσουν τα εμπορεύματα ανά είδος και σε τάξη, και συντελούνταν σημαντικά πολιτικά γεγονότα, όπως οστρακίσεις και πτώσεις πολιτευμάτων όπως η τυραννία⁹¹⁷. Ακόμα και η ζωή των πολιτών επηρεαζόταν από το χώρο της Αγοράς, αφού εκεί δε γίνονταν δεκτοί όσοι αποδείχτηκαν δειλοί στη μάχη, δε εξέτισαν τη στρατιωτική τους θητεία και δε σέβονταν τους γονείς τους⁹¹⁸. Αυτά, όμως, που επέδρασαν στο πλήθος ήταν τα οικοδομήματα που είχαν χτιστεί μέσα στην Αγορά και προέβαλαν τους θριάμβους των Αθηναίων και φιλοξενούσαν τους δημοκρατικούς θεσμούς⁹¹⁹. Τα οικοδομήματα αυτά ήταν οι στοές, στις οποίες είχαν ελεύθεροι πρόσβαση όλοι και μπορούσαν από τις ανοιχτές προσόψεις τους να βγάλουν δημόσιο λόγο και να μπορούν να παρακολουθήσουν ελεύθερα όλα τα δρώμενα που συντελούνται σε όλη την πλατεία και την Ακρόπολη⁹²⁰. Τα αγάλματα που στήθηκαν στις στοές προέβαλαν τη δύναμη που είχε η Αθήνα και επιδρούσε στη μνήμη των Αθηναίων, αφού με τις μορφές τους θύμιζαν τις μεγάλες τους νίκες⁹²¹. Η Αγορά ως χώρος επιδρά ακόμα και στην ψυχολογία του σημερινού πλήθους, αφού τον συνδέει με το ένδοξο του παρελθόν αλλά δημιουργεί και μια μυστηριακή ατμόσφαιρα με μεγάλες εκπλήξεις για αυτούς που τον επισκέπτονται⁹²².

Ένα από τα σημαντικότερα της κτίρια ήταν το Θησείο, το οποίο αποτελούσε το ναό όπου λατρεύονταν ταυτόχρονα ο Θησεάς, ως ο πατέρας της δημοκρατίας, ο θεός Ήφαιστος, ως ο προστάτης των μεταλλουργών, και η θεά Αθηνά, ως η προστάτιδα των κεραμέων και των οικοτεχνών⁹²³. Οι αρχιτέκτονες μέσα από το ναό επιθυμούσαν

⁹¹⁴ Camp, 2009, 327.

⁹¹⁵ Lang, 1978, 5, 10 · Μαστραπάς, 1999, 29 · Hoepfner, 1999, 25 · Στεργιώτου, 2005, 6.

⁹¹⁶ Καμπούρης, 2014, 79 · Μονιούδη-Γαβαλά, 2015, 7.

⁹¹⁷ Fleischman, 1993, 12 · Hoepfner, 1999, 30 · Hansen & Nielsen, 2004, 629 · Καμπούρης, 2014, 56 · Dickenson, 2015, 85, 89-90.

⁹¹⁸ Fleischman, 1993, 12.

⁹¹⁹ Camp, 2005, 32, 116.

⁹²⁰ Μονιούδη-Γαβαλά, 2015, 9 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 349.

⁹²¹ Camp II, 2004, 3 · Dickenson, 2015, 87.

⁹²² Fleischman, 1993, 13.

⁹²³ Fleischman, 1993, 13 · Hoepfner, 1999, 30 · Μαστραπάς, 1999, 90 · Camp II, 2004, 11 · Camp, 2009, 32, 95 · Σιακαβάρα-Ραυτοπούλου, 2016, 9.

να αναδείξουν τον πολιτισμό της Αθήνας και ότι ήταν επιθυμία των θεών να δημιουργηθεί στο συγκεκριμένο σημείο, αφού η παρουσία τους γίνεται έντονη μέσα από ένα ναό ή βωμό, και ήταν αυτοί που τους υπέδειξαν την οικοδόμηση του⁹²⁴. Μέσα από τη διακόσμηση του και τις ανάγλυφες μορφές στις μετόπες, στις ζωφόρους και στα αετώματα του ναού οι αρχιτέκτονες επιδίωξαν να κινήσουν τη φαντασία του επισκέπτη και να αναπαραστήσει στο μυαλό του τους άθλους του Ηρακλή και την υποδοχή του στον Όλυμπο, τους άθλους του Θησέα, την Κενταυρομαχία και τη γένεση της προστάτιδας της πόλης, της θεάς Αθηνάς⁹²⁵. Άλλο ένα ιερό οικοδόμημα που αποτελούσε σημαντικό στοιχείο μέσα στην Αγορά και συνέβαλε στην πεποίθηση ότι στο σημείο αυτό υπάρχει η θεϊκή παρουσία ήταν ο Βωμός των Δώδεκα Θεών⁹²⁶. Οικοδομήθηκε σε σταυροδρόμι με μεγάλη επισκεψιμότητα και είχε διττή σημασία καθώς εκεί κατέφευγαν οι ικέτες για να αποθέσουν τις θυσίες τους προς τέρψη των θεών και να επικοινωνήσουν με αυτούς αλλά χρησίμευε και ως αφετηρία οδικών μετρήσεων⁹²⁷. Λόγω των συχνών επισκεπτών έκριναν απαραίτητο και τη δημιουργία γύρω από το Βωμό ενός μικρού δάσους και την παροχή νερού από κρήνες, θέλοντας να κάνουν πιο έντονη την παρουσία του θεϊκού στοιχείου⁹²⁸.

Τα κτίρια που συνέβαλαν σημαντικά στη λειτουργία της Αγοράς και επέδρασαν σε μεγάλο βαθμό στη ψυχολογία του πλήθους ήταν οι στοές. Εκεί κατέλυαν οι πολίτες για συζήτηση δημόσιων θεμάτων και κουτσομπολιό⁹²⁹. Από τις πρώτες στοές που δημιουργήθηκαν ήταν η Βασίλειος Στοά, που ήταν η έδρα του Άρχοντα-Βασιλέα⁹³⁰. Η Στοά στο μυαλό των πολιτών ήταν συνδεδεμένη με τη νομοθεσία, τη θρησκεία και τη διοίκηση της πόλης, για εκεί φυλάσσονταν οι νόμοι της δημοκρατικής Αθήνας, στους οποίους είχαν πρόσβαση όλοι οι πολίτες, και η «Λίθος της Ύβρεως», μπροστά στην οποία έδιναν όρκο οι άρχοντες με θέα την Ακρόπολη ή τους νόμους, και από τον ίδιο χώρο μπορούσε να επιβλέψει ο Άρχων Βασιλέας τις θυσίες, τα Ελευσίνια Μυστήρια και όλα τα θέματα που αφορούσαν θρησκευτικές εκδηλώσεις⁹³¹. Εξάλλου, ήταν το πρώτο κτίριο που συναντούσαν όσοι έμπαιναν στην

⁹²⁴ Μαστραπάς, 1999, 13-14 · Scully, 2013, 89 · Perez-Gomez, 2013, 16.

⁹²⁵ Fleischman, 1993, 13 · Μαστραπάς, 1999, 91 · Camp II, 2004, 11 · Camp, 2009, 141 · Σιακαβάρα-Ραυτοπούλου, 2016, 9 · Connelly, 2016, 227 · Stewart, 2018, 686-687.

⁹²⁶ Μαστραπάς, 1999, 98 · Perez-Gomez, 2013, 16

⁹²⁷ Ratte, 2003, 41-42 · Camp II, 2004, 8 · Καμπούρης, 2014, 59.

⁹²⁸ Χατζηπέτρου, 2015, 16 · Connelly, 2016, 47.

⁹²⁹ Lang, 1978, 10 · Μαστραπάς, 1999, 29 · Hoerpfner, 1999, 25 · Στεργιώτου, 2005, 6.

⁹³⁰ Μαστραπάς, 1999, 92 · Στεργιώτου, 2005, 9, 12, 51 · Καμπούρης, 2014, 61.

⁹³¹ Μαστραπάς, 1999, 92 · Camp, 2005, 14, 129, 132 · Στεργιώτου, 2005, 14, 16, 18, 51 · Martin-Mcauliffe, 2012, 352

πόλη των Αθηνών από την οδό των Παναθηναίων και ότι η πόλη διέθετε νόμους για τη σωστή διοίκηση της⁹³².

Στα νότια της Βασιλείος Στοά οι επισκέπτες συναντούσαν τη Στοά του Διός Ελευθερίου, η οποία υπήρξε μία στοά αφιερωμένη στο Δία ελευθερωτή που συνέβαλε στη νίκη των Αθηναίων εναντίων των Περσών το 479 π.Χ. αλλά δε θεωρούνταν ναός⁹³³. Η οικοδόμηση της βοηθούσε τους πολίτες και όλους τους παρευρισκόμενους στην Αγορά να βρουν προφύλαξη από τις διάφορες καιρικές συνθήκες λόγω της στέγης που διέθετε, αλλά και να εξυπηρετήσουν δραστηριότητες θρησκείας, πολιτισμού και διοίκησης⁹³⁴. Το σημείο αυτό χρησίμευε ως χώρος συναντήσεων των πολιτών για την ανάπτυξη φιλοσοφικών και πολιτικών συζητήσεων⁹³⁵. Με τη χρήση μαρμάρου για την κατασκευή του οι αρχιτέκτονες ήθελαν να παρουσιάσουν στους παρατηρητές και τους επισκέπτες του οικοδομήματος τη μεγάλη οικονομική και πολιτική αίγλη της Αθήνας του 5^{ου} αιώνα π.Χ. και τη μεγάλη ιερότητα του κτιρίου⁹³⁶. Η αρχιτεκτονική του αποτέλεσε την εξέλιξη της αρχιτεκτονικής του 5^{ου} αιώνα π.Χ. και ακολούθησε την αρχιτεκτονική του οικοδομικού προγράμματος του Περικλή αποτελώντας μια μορφή παρασκηνίου⁹³⁷. Ήταν διακοσμημένο με πίνακες, των οποίων το περιεχόμενο τους περιελάμβανε θέματα που αφορούσαν τους Δώδεκα Θεούς, το Θησέα, τη Δημοκρατία και το Δήμο και τη Μάχη στη Μαντίνεια, και με τις ασπίδες αυτών που σκοτώθηκαν για να είναι η Αθήνα ελεύθερη, προκειμένου οι πολίτες να μην ξεχνούν το μυθικό και ιστορικό τους παρελθόν⁹³⁸.

Άλλη μία στοά που συνδέεται με το ιστορικό και μυθικό παρελθόν των Αθηνών είναι η Ποικίλη Στοά. Οικοδομήθηκε σε σημείο όπου υπήρχε μεγάλη κινητικότητα, στη βόρεια πλευρά της Αγορά, και όσοι το επισκέπτονταν μπορούσαν να έχουν θέα προς την Οδό των Παναθηναίων για να παρακολουθήσουν τους αθλητικούς και μουσικούς αγώνες και τις παρελάσεις αθλητών, ιερέων και των σφαγίων, που πραγματοποιούνταν στη μεγάλη πομπή των Μεγάλων Παναθηναίων κάθε τέσσερα χρόνια για να τιμήσουν την προστάτιδα της πόλης, και από την άλλη να θαυμάσουν

⁹³² Μαστραπάς, 1999, 92-93 · Στεργιώτου, 2005, 14-15, 51 · Camp, 2005, 132.

⁹³³ Lang, 1978, 13 · Μαστραπάς, 1999, 93 · Camp, 2005, 135 · Στεργιώτου, 2005, 23, 24, 52 · Καμπούρης, 2014, 61 · Σιακαβάρα-Ραυτοπούλου, 2016, 15.

⁹³⁴ Lang, 1978, 13 · Μαστραπάς, 1999, 21 · Στεργιώτου, 2005, 23.

⁹³⁵ Μαστραπάς, 1999, 93 · Camp, 2005, 136 · Στεργιώτου, 2005, 25.

⁹³⁶ Στεργιώτου, 2005, 52.

⁹³⁷ Στεργιώτου, 2005, 24, 52.

⁹³⁸ Μαστραπάς, 1999, 93 · Camp II, 2004, 9 · Camp, 2005, 134, 135 · Στεργιώτου, 2005, 21, 25 · Camp, 2009, 98.

τη θέα της Ακρόπολης⁹³⁹. Η γιορτή των Παναθηναίων αποτελούσε μια σημαντική εορτή για τη ζωή και την ψυχολογία των πολιτών αφού εκείνες τις ημέρες οι Αθηναίοι θυμόντουσαν τους ένδοξους προγόνους τους και με τη συμμετοχή όλων των πολιτών γινόταν η ενσωμάτωση τους με την αθηναϊκή πολιτεία, ώστε με αυτό τον τρόπο να νοιώσουν ότι ανήκουν σε έναν τόπο και μια κοινωνία και έχουν μια κοινή ταυτότητα⁹⁴⁰. Για να μπορούν, λοιπόν, να παρακολουθήσουν την πομπή των Παναθηναίων και για οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα, η Στοά πρόσφερε στους επισκέπτες της προστασία από τις διάφορες καιρικές συνθήκες, όπως ο δυνατός ήλιος και οι ψυχροί άνεμοι αλλά χρησίμευε και ως χώρος περίθαλψης για τους ασθενείς⁹⁴¹.

Η Στοά εκτός από χώρο συγκέντρωσης αποτέλεσε και μνημείο νίκης και μνήμης των μεγάλων θριάμβων των Αθηναίων⁹⁴². Τη μνήμη αυτή ενίσχυαν οι πίνακες, με τους οποίους ήταν διακοσμημένη η Στοά, και αναπαριστούσαν τις μάχες των Αθηναίων με τους Λακεδαιμονίους, του Θησέα με τις Αμαζόνες, την εικόνα της Τροίας μετά την πολιορκία της και τη μάχη του Μαραθώνα⁹⁴³. Τα θέματα των πινάκων ενισχύονταν και από τις ασπίδες, που ήταν λάφυρα των Αθηναίων από τους θριάμβους τους και αποτελούσαν αφιερώματα στη Στοά⁹⁴⁴. Εκτός από τη μνήμη μέσα από τη δημόσια προβολή οι Αθηναίοι ήθελαν να επιδείξουν τη μεγάλη ευγνωμοσύνη τους προς τους θεούς, που υπήρξαν αρωγοί στις μάχες τους, και να διδάξουν τους νεότερους το ένδοξο παρελθόν τους⁹⁴⁵. Γενικά η Ποικίλη Στοά αποτέλεσε ένα κοσμικό κτίριο που συνδύαζε το ευχάριστο περιβάλλον για συναντήσεις και συζητήσεις και το μέσο για τη διδασχή του ένδοξου παρελθόντος και της προβολής της υπεροχής της Κλασικής Αθήνας⁹⁴⁶.

Λόγω της συχνής κίνησης στο χώρο της Στοάς, το κτίριο χρησίμευε για δημόσιες λειτουργίες, όπως για δίκες και εμπορικές δραστηριότητες, και για την προσέλευση επαγγελματιών όπου η δραστηριότητα τους απαιτούσε την παρουσία πλήθους, όπως θαυματοποιοί και ταχυδακτυλουργοί⁹⁴⁷. Άλλη μια Στοά της Αγοράς

⁹³⁹ Fleischman, 1993,12 ·Hansen & Nielsen, 2004, 633 ·Camp, 2005, 92 ·Γώγος, 2008, 64 ·Βαλαβάνης, 2009, 86 ·Σιακαβάρα-Ραυτοπούλου, 2016, 15.

⁹⁴⁰ Βαλαβάνης, 2015, 44 ·Fereshte-Omid, 2015, 48 ·Conelly, 2016, 301,339.

⁹⁴¹ Camp, 2005, 92, 96 ·Στεργιώτου, 2005, 22 ·Camp, 2009, 100 ·Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 349.

⁹⁴² Fleischman, 1993,14 ·Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 351.

⁹⁴³ Στεργιώτου, 2005, 21 ·Camp, 2005, 92 ·Camp, 2009, 98.

⁹⁴⁴ Στεργιώτου, 2005, 21 ·Camp, 2005, 93, 95 ·Camp, 2009, 99.

⁹⁴⁵ Conelly, 2016, 263.

⁹⁴⁶ Στεργιώτου, 2005, 22 ·Camp, 2009, 100.

⁹⁴⁷ Μαστραπάς, 1999, 21-22 ·Στεργιώτου, 2005, 22 ·Camp, 2009, 100 ·Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 349.

που χρησίμευε ως χώρος για εμπορικές δραστηριότητες και συγκέντρωση πλήθους ήταν η Νότιος Στοά Ι. Στη Στοά αυτή οι έμποροι, που προσέρχονταν στην πόλη, μπορούσαν να έχουν ένα στεγασμένο χώρο ώστε να τοποθετήσουν τα εμπορεύματα τους που ήταν προς πώληση⁹⁴⁸.

Η νότια πλαγιά της Ακρόπολης αποτέλεσε μια σημαντική τοποθεσία στη ζωή των Αθηναίων και γενικά των Ελλήνων γιατί στο σημείο αυτό είχαν οικοδομηθεί το Ωδείο του Περικλή, το Θέατρο του Διονύσου και το Ασκληπιείο. Το Ωδείο του Περικλή αποτέλεσε ένα σημαντικό σύμβολο νίκης εναντίον των Περσών που αποτυπωνόταν στην αρχιτεκτονική της πόλης των Αθηνών του 5^{ου} αιώνα π.Χ. και αναδείκνυε τον σπουδαίο πολιτισμό της⁹⁴⁹. Για τους Αθηναίους αποτελούσε ένας χώρος ψυχαγωγίας, αφού διέθετε σκηνή και εκεί τελούνταν όχι μόνο συναυλίες και διαλέξεις, αλλά και οι μουσικοί αγώνες των Παναθηναίων και ο Προαγών των δραμάτων που θα διδάσκονταν κατά την εορτή των Μεγάλων Διονυσίων στο Θέατρο του Διονύσου⁹⁵⁰. Εκτός από χώρο ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων το Ωδείο χρησίμευε και ως αποθηκευτικός χώρος της πόλης, όπου φύλασσαν το καλαμπόκι, ως αίθουσα δικαστηρίου, αφού λόγω της χωρητικότητας του μπορούσε συγκεντρωθεί ένα μεγάλος αριθμός δικαστών, ως χώρος συγκέντρωσης των ιππέων και ως χώρος για φιλοσοφικές συζητήσεις⁹⁵¹.

Η νότια πλαγιά της Ακρόπολης διέθετε περισσότερο ήλιο με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί εκεί και το Θέατρο του Διονύσου, αφού τα δράματα διδάσκονταν μέρα και χρειαζόταν αρκετός χώρος για να χωρέσει ένα μεγάλο αριθμό θεατών, που κατέλυε εκεί για να ψυχαγωγηθούν την περίοδο των Μεγάλων Διονυσίων⁹⁵². Λόγω του γεγονότος ότι ήταν ένα ανοιχτό υπαίθριο θέατρο πίστευαν ότι είχε άμεση επικοινωνία με το φυσικό περιβάλλον, στο οποίο βρισκόταν⁹⁵³. Το φυσικό περιβάλλον, εξάλλου, το οποίο ήταν οικείο προς τους θεατές εξαιτίας της ανθρώπινης παρέμβασης πάνω του και όχι εξαιτίας της άγριας ομορφιάς του, αποτέλεσε και πηγή έμπνευσης για τους δραματουργούς, οι οποίοι στα έργα τους έπλαθαν μύθους και

⁹⁴⁸ Μαστραπάς, 1999, 102 · Στεργιώτου, 2005, 53.

⁹⁴⁹ Γώγος, 2008, 45,60, 65 · Beacham, 2011, 262.

⁹⁵⁰ Sear, 2006, 36-38 · Γώγος, 2005, 87 · Γώγος, 2008, 30, 31 · Baldry, 2008, 44 · Βαλαβάνης, 2009, 89 · Camp, 2009, 139 · Γώγος-Πετράκου, 2012, 419 · Μικεδάκη, 2019, 368 · Καντίεβα, 2020, 30.

⁹⁵¹ Hansen & Nielsen, 2004, 634 · Βοζάνη, 2004, 65 · Sear, 2006, 40 · Γώγος, 2008, 31 · Baldry, 2008, 46 · Camp, 2009, 139.

⁹⁵² Hansen & Nielsen, 2004, 635 · Baldry, 2008, 61 · Camp, 2009, 324 · Βαλαβάνης, 2009, 86, 87 · Καμπούρης, 2014, 36 · Καντίεβα, 2020, 30.

⁹⁵³ Βοζάνη, 2004, 63.

ιστορίες για να διευκολύνουν την πλοκή των δραμάτων τους⁹⁵⁴. Πίστευαν ότι ήταν ένας ιερός και αγιασμένος χώρος και κάθε δραστηριότητα που γινόταν στο χώρο του έπρεπε απαραίτητα να σχετίζεται με τη λατρεία του θεού Διονύσου, του θεού της έκστασης και του ενθουσιασμού, και γι αυτό κατασκευάστηκε κοντά στο ιερό του Διονύσου Ελευθερέως⁹⁵⁵. Ένας ακόμα λόγος που κρίθηκε απαραίτητα να κατασκευαστεί στη νότια κλιτύ της Ακρόπολης ήταν και η φυσική κλίση του Βράχου δίνοντας τη δυνατότητα στους θεατές να νοιώθουν ασφάλεια και να έχουν θέα προς το απέραντο, ανοιχτό και επίπεδο τοπίο⁹⁵⁶.

Η φυσικότητα του απόκρημνου λόφου της νότιας κλιτύς της Ακρόπολης καθοδήγησε τους αρχιτέκτονες να κατασκευάσουν κλιμακωτά το θέατρο ώστε οι θεατές να χωρέσουν στο χώρο και να έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν την παράσταση ανεμπόδιστα⁹⁵⁷. Αλλά και το ίδιο το τοπίο αποτελεί τη φυσική συνέχεια του θεάτρου, γεγονός που οδηγούσε τους Αθηναίους να αισθάνονται οικεία στο χώρο αφού ήταν συνηθισμένοι να διάγουν αρκετές ώρες της ημέρας τους στην ύπαιθρο, και να το θεωρούν αναπόσπαστο κομμάτι της θεατρικής δράσης⁹⁵⁸. Εξαιτίας της έλλειψης τεχνητής διακόσμησης του θεάτρου, το τοπίο ως κομμάτι της θεατρικής δράσης βοηθάει το θεατή να δημιουργήσει στη φαντασία του το σκηνικό τοπίο, όπου αναπαράγονται οι εικόνες των μύθων του δράματος, και να οδηγηθεί με τη συνεχή μεταβολή των συναισθημάτων του σε απαντήσεις των πολιτικών και ηθικών αναζητήσεων του και στην κατανόηση της ανθρώπινης ύπαρξης του⁹⁵⁹. Ακόμα και ο Βιτρούβιος υποστήριξε ότι οι αρχιτέκτονες σχεδίασαν το θέατρο του Διονύσου λαμβάνοντας υπόψη τη γεωμετρία του ουρανού με την απεικόνιση των δώδεκα συμβόλων του ζωδιακού κύκλου, ώστε να αποδοθεί στην αρχιτεκτονική η προσωρινή και χωροταξική τάξη, η σωματική και κοσμική τάξη και να καλλιεργηθεί η αίσθηση του να είναι κανείς άνθρωπος⁹⁶⁰. Η αρχιτεκτονική του θεάτρου, από την άλλη, συντελούσε και στην ανάδειξη της οικονομικής, πολιτικής και πολιτιστικής δύναμης της Αθήνας του 5^{ου} αιώνα π.Χ.⁹⁶¹. Κάθε κερκίδα του σχεδιάστηκε για να αναδείξει τις

⁹⁵⁴ Χατζηπέτρου, 2015, 26.

⁹⁵⁵ Muller-Wiener, 1995, 171 ·Μαστραπάς, 1999, 76 ·Γώγος, 2005, 31 ·Baldry, 2008, 36, 44 ·Βαλαβάνης, 2009, 85, 86-87 ·Beacham, 2011, 262 ·Rehm, 2011, 233 ·Μονιούδη- Γαβαλά, 2015, 16.

⁹⁵⁶ Γώγος, 2005, 36 ·Beacham, 2011, 259 · Καμπούρης, 2014, 37.

⁹⁵⁷ Μαστραπάς, 1999, 25, 76 ·Βοζάνη, 2004, 63 ·Baldry, 2008, 48 ·Βαλαβάνης, 2009, 87 ·Μονιούδη- Γαβαλά, 2015, 16.

⁹⁵⁸ Βοζάνη, 2004, 64 · Baldry, 2008, 74-75 ·Χατζηπέτρου, 2015, 26.

⁹⁵⁹ Perez-Gomez, 2013, 18

⁹⁶⁰ Baldry, 2008, 73 · Beacham, 2011, 261 ·Perez-Gomez, 2013, 18.

⁹⁶¹ Μονιούδη- Γαβαλά, 2015, 16.

δέκα φυλές των Αθηνών και συγκεκριμένα οι τρεις κεντρικές κερκίδες προορίζονταν για τους νέους που βρίσκονταν στη διαδικασία της στρατιωτικής τους εκπαίδευσης και μέρος της εκπαίδευσης τους ήταν και η παρακολούθηση θεατρικών παραστάσεων⁹⁶². Το ίδιο το θέατρο αποτέλεσε και το μέσο καλλιέργειας της παιδείας και μετάδοσης των δημοκρατικών αξιών, όπως η τιμή, το καθήκον, το θάρρος και η αγάπη για την πατρίδα⁹⁶³. Μεγάλη επίδραση στους Αθηναίους άσκησε και η σκηνή που τοποθετήθηκε στο θέατρο, αφού θεωρούνταν η σκηνή του Ξέρξη την οποία διεκδίκησε ως λάφυρο ο Θεμιστοκλής μετά τη νίκη των Αθηναίων στη Σαλαμίνα⁹⁶⁴. Στόχος του Θεμιστοκλή ήταν να θυμίζει συνέχεια στους επισκέπτες του θεάτρου την ιδιαίτερη σχέση του θεού Διονύσου με αυτόν, αφού τον εισάκουσε μετά από τη θυσία τριών αιχμαλώτων Περσών για την επιτυχία της μάχης⁹⁶⁵. Επιπλέον, η σκηνή του Ξέρξη χρησιμοποιήθηκε στις τραγωδίες *Μιλήτου Αλωσις* και *Φόνισσες* του Φρυνίχου και *Πέρσες* του Αισχύλου, οι οποίες είχαν το ίδιο θέμα, για να γίνει πιο ρεαλιστικό το θεατρικό σκηνικό⁹⁶⁶.

Γενικά, το θέατρο του Διονύσου μαζί με το Ωδείο του Περικλή αποτέλεσαν τα κέντρα όπου συντελούνται οι πολιτιστικές εκδηλώσεις της πόλης⁹⁶⁷. Εκτός από τα δράματα που διδάσκονταν κατά την περίοδο των Μεγάλων Διονυσίων, στο θέατρο του Διονύσου διδάσκονταν και δράματα που σχετίζονταν με τη λατρεία του Ασκληπιείου, για τη θεραπεία των ασθενών⁹⁶⁸. Το ξέσπασμα του λοιμού μετά τον Πελοποννησιακό πόλεμο, το 430 π.Χ., οδήγησε στο θάνατο μεγάλου μέρους του πληθυσμού της Αθήνας με αποτέλεσμα την εξασθένηση του θρησκευτικού και πολιτικού φρονήματος του καθώς και τον κλονισμό της πίστης του προς τους θεούς⁹⁶⁹. Πίστευαν ότι η σωτηρία τους επήλθε με την είσοδο της λατρείας του θεού Ασκληπιού, αφού θεώρησαν ότι μπορούσαν να βρουν παρηγοριά και θεραπεία με την πίστη τους προς το θεό τόσο από ψυχικές όσο και από σωματικές αρρώστιες⁹⁷⁰.

Η καθιέρωση της λατρείας του Ασκληπιού ξεκίνησε με ιδιωτική πρωτοβουλία με τη δημιουργία ενός ξύλινου βωμού σε ιδιωτικό χώρο, κατόπιν της σύμφωνης γνώμης της Εκκλησίας του Δήμου, και με το πέρασμα του χρόνου απέκτησε δημόσιο

⁹⁶² Μαστραπάς, 1999, 76 · Baldry, 2008, 51.

⁹⁶³ Βαλαβάνης, 2009, 90 · Conelly, 2016, 342.

⁹⁶⁴ Βαλαβάνης, 2009, 88.

⁹⁶⁵ Βαλαβάνης, 2009, 88 · Γεωργούδη, 2010, 153.

⁹⁶⁶ Βαλαβάνης, 2009, 89.

⁹⁶⁷ Βαλαβάνης, 2009, 89.

⁹⁶⁸ Μικεδάκη, 2019, 375, 377-378.

⁹⁶⁹ Μαστραπάς, 1999, 78 · Μικεδάκη, 2019, 360-361, 378.

⁹⁷⁰ Μικεδάκη, 2019, 362, 377.

χαρακτήρα με την κατασκευή λίθινων κτιρίων⁹⁷¹. Επειδή οι Αθηναίοι πίστευαν πολύ στην θεραπευτική δύναμη του Ασκληπιού, το ιερό του Ασκληπιού κατασκευάστηκε στα δυτικά του θεάτρου του Διονύσου, σε ένα χώρο του Βράχου της Ακρόπολης που θεωρούνταν ιερός από τους Αθηναίους γιατί λατρεύονταν θεοί και ήρωες, και ανάβλυζε ιαματικό νερό, με το οποίο καθάριζαν τους ασθενείς πριν τη διαδικασία τη εγκοιμήσεως⁹⁷². Για την καλύτερη ψυχική ηρεμία του ασθενή και τη σωματική του υγεία απαραίτητη προϋπόθεση ήταν να υπάρχει γύρω από το Ασκληπιείο και ένα ιερό άλσος γεμάτο ελιές και σε αρκετό ύψος, καθώς έφερνε τον ασθενή κοντά στη φύση⁹⁷³. Η καλή και θετική ψυχολογία επιδρούσε και στη θεραπεία του σώματος, όπως υποστήριζε η ολιστική θεραπεία που ακολουθούσαν τα Ασκληπιεία⁹⁷⁴.

Το σημαντικότερο σημείο που ασκεί μεγάλη επίδραση στο πλήθος των Αθηνών και των επισκεπτών γενικότερα είναι η Ακρόπολη με τα κτίρια της. Η Ακρόπολη αποτελούσε τον πυρήνα της πόλης, αφού γύρω της οικοδομήθηκε το αστικό περιβάλλον, και βρισκόταν στο ψηλότερο σημείο της πόλης, στον Ιερό Βράχο⁹⁷⁵. Εξαιτίας του υψόμετρου πίστευαν οι Αθηναίοι ότι ο Βράχος ήταν κοντά στον ουρανό και κατ' επέκταση στους θεούς και για το λόγο αυτό τον θεωρούσαν ιερό χώρο, αποτελούμενο από ιερές σπηλιές, και ιδιαίτερα τον λατρευτικό χώρο της προστάτιδας της πόλης, της θεάς Αθηνάς⁹⁷⁶. Βρίσκεται σε τέτοια θέση, που ευνοούσε την επαφή με τα πολυσύχναστα λιμάνια της Αττικής, την επικοινωνία με άλλους δήμους, συνετέλεσε ως φυσικός αμυντικός χώρος λόγω των απόκρημνων πλευρών της, της ομαλότητας της κορυφής της και της παροχής νερού από τις υπόγειες πηγές της, όπου μπορούσαν να καταφύγουν οι πολίτες σε περίοδο πολέμου⁹⁷⁷. Για τους Αθηναίους πολίτες η Ακρόπολη αποτελούσε τόπος μνήμης των νικηφόρων πολέμων τους⁹⁷⁸.

Την περίοδο διακυβέρνησης του ο Κίμων κατασκεύασε στη βορειοδυτική πλευρά του Βράχου την Κλεψύδρα, προκειμένου να εκμεταλλευτεί τα νερά που προέρχονταν από το εσωτερικό του, διατηρώντας τη φυσική ομορφιά του, μετατρέποντας το μέρος αυτό σε ιερή τοποθεσία με λατρευτικό χαρακτήρα αφού η

⁹⁷¹ Παπαθανασόπουλος, 1993, 1 · Muller- Wiener, 1995, 30 · Βαλαβάνης, 2015, 14 · Βλασσοπούλου, 2017, 102 · Μικεδάκη, 2019, 364, 379.

⁹⁷² Βαλαβάνης, 2015, 14 · Μικεδάκη, 2019, 368-369, 377 · Βλασσοπούλου, 2017, 126.

⁹⁷³ Κουρούπη, 2002, 5 · Μικεδάκη, 2019, 371-372.

⁹⁷⁴ Κουρούπη, 2002, 5 · Μικεδάκη, 2019, 372.

⁹⁷⁵ Muller- Wiener, 1995, 199 · Μαστραπιάς, 1999, 35 · Hoepfner, 1999, 30 · Μονιούδη-Γαβαλά, 2015, 10 · Σιακαβάρα-Ραυτοπούλου, 2016, 14.

⁹⁷⁶ Ratte', 2003, 42 · Σιακαβάρα-Ραυτοπούλου, 2016, 14 · Conelly, 2016, 63.

⁹⁷⁷ Μαστραπιάς, 1999, 42 · Hurwit, 2004, 10-11 · Conelly, 2016, 58 · Σιακαβάρα-Ραυτοπούλου, 2016, 14 · Βλασσοπούλου, 2017, 9, 126.

⁹⁷⁸ Conelly, 2016, 111.

πηγή είχε άμεση σχέση με τη νύμφη Εμπεδώ⁹⁷⁹. Την ιερότητα της πλευράς αυτής ενισχύει και η παρουσία του ιερού του Πάνα, το οποίο αφιέρωσαν οι Αθηναίοι στο θεό ως ένδειξη ευγνωμοσύνης για τη βοήθεια του στη μάχη του Μαραθώνα⁹⁸⁰. Στη βόρεια πλευρά του Βράχου υπήρχε το ιερό της Αφροδίτης και του Έρωτα, στο οποίο απόθεταν οι Αρρηφόρες τα τελετουργικά αντικείμενα των τελετών των Αρρηφορίων⁹⁸¹. Τέλος, στην ανατολική πλευρά υπήρχε το ιερό της Αγλαύρου ως σημείο μνήμης και ως παράδειγμα μίμησης της υπέρτατης θυσίας για τη σωτηρία της πόλης, αφού σύμφωνα με το μύθο η Άγλαυρος θυσίασε τον εαυτό της προς όφελος της Αθήνας, αλλά και αποτέλεσε ως ιερό όπου ορκίζονταν οι έφηβοι την αφοσίωση τους στην πόλη των Αθηνών⁹⁸². Η εικόνα του Βράχου δημιουργεί στο μυαλό αυτού που τον αντικρίζει την εικόνα ότι ο Αθηναϊκός λαός υπήρξε ένας βαθιά θρησκευόμενος λαός, που σέβεται και τιμά τους προγόνους του⁹⁸³.

Εκτός από το φυσικό τοπίο του Ιερού Βράχου σημαντική επίδραση άσκησαν και τα κτίρια που οικοδομήθηκαν στην επίπεδη κορυφή του. Υπήρξαν οικοδομήματα της πιο κορυφαίας δημιουργικής έκφρασης της αρχιτεκτονικής, συνδυάζοντας το αρχαίο με το νεωτερικό, διατηρώντας την αιωνιότητα τους και αποτελώντας παράδειγμα μίμησης για μεταγενέστερους πολιτισμούς⁹⁸⁴. Ο άνθρωπος που επιμελήθηκε το σχεδιασμό τους ήταν ο Φειδίας, ο οποίος είχε στόχο τα κτίρια αυτά να είναι ορατά και σε αυτούς που βρίσκονται μέσα στην Αγορά, όταν υψώσουν το βλέμμα τους, και σε αυτούς που έρχονται από μακριά και να τους δημιουργήσει τα συναισθήματα δέους και θαυμασμού⁹⁸⁵. Επίσης, η εγκατάστασή τους στο ψηλότερο σημείο της πόλης έκανε πιο έντονη την παρουσία τους μέσα στο αστικό περιβάλλον⁹⁸⁶. Οικοδομήθηκαν για να τιμήσουν τους θεούς και ο Φειδίας για να πετύχει την τελειότητα και τη μεγαλοπρέπεια τους ακολούθησε τους κανόνες της αισθητικής και της συμμετρίας⁹⁸⁷. Η ομορφιά τους ερχόταν μέσα από την αντίθεση της πολυτέλειας με την οποία οικοδομήθηκαν σε σχέση με τις οικίες του αστικού

⁹⁷⁹ Camp, 2009, 101-102 · Connelly, 2016, 62-63 · Βλασσοπούλου, 2017, 136.

⁹⁸⁰ Connelly, 2016, 66-67.

⁹⁸¹ Connelly, 2016, 68.

⁹⁸² Connelly, 2016, 69.

⁹⁸³ Connelly, 2016, 63.

⁹⁸⁴ Camp, 2009, 106 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 340 · Βαλαβάνης, 2015, 24.

⁹⁸⁵ Hoepfner, 1999, 30 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 340, 346 · Καμπούρης, 2014, 56 · Connelly, 2016, 58, 85.

⁹⁸⁶ Μαστραπός, 1999, 17.

⁹⁸⁷ Hoepfner, 1999, 30 · Camp, 2009, 104 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 338, 340 · Μονιούδη-Γαβαλά, 2015, 10 · Σιακαβάρα-Ραυτοπούλου, 2016, 13.

περιβάλλοντος, οι οποίες έπρεπε να λιγότερο πολυτελείς, διότι η πολυτέλεια όφειλε να είναι συλλογικό αγαθό και όχι ατομικό σύμφωνα με τον Περικλή⁹⁸⁸. Το πιο αξιοθαύμαστο που ακόμα και σήμερα προκαλεί εντυπωσιασμό σε όσους παρατηρούν την Ακρόπολη είναι ότι τα κτίρια της ολοκληρώθηκαν υπό την εξουσία ενός ανδρός και σε μικρό χρονικό διάστημα⁹⁸⁹.

Στο τέλος της ανάβασης του Βράχου ο επισκέπτης της Ακρόπολης συναντά τα Προπύλαια, τα οποία αποτελούσαν μια τελετουργία σύμφωνα με την οποία προετοιμαζόταν για όσα εντυπωσιακά θα συναντούσε μπροστά στα μάτια του⁹⁹⁰. Χαρακτηρίζεται ως την επίσημη είσοδο του μεγαλοπρεπούς χώρου της Ακρόπολης, το σημείο όπου κατέληγε η πομπή κατά τη διάρκεια των Παναθηναίων και παράλληλα αποτελούσε το χώρο ανάπαυσης των αναβατών⁹⁹¹. Αρχιτεκτονικά τα Προπύλαια είχαν ομοιότητες με τον Παρθενώνα για να δημιουργήσουν την αίσθηση στον επισκέπτη ότι ο χώρος της Ακρόπολης διακατέχεται από αρμονία και ενότητα⁹⁹². Ο Μνησικλής, ο οποίος υπήρξε ο αρχιτέκτονας των Προπυλαίων, στόχευε να διατηρήσει τη μνήμη και τη διαχρονικότητα μέσα από τον τρόπο που κατασκευάστηκαν⁹⁹³. Μπαίνοντας μέσα στα Προπύλαια ο επισκέπτης δεν μπορεί να μην προσέξει και να θαυμάσει την οροφή, η οποία ήταν σε χρώμα μπλε και μέσα από τη φάτνωση γινόταν πιο έντονο το χρώμα της, διακοσμημένη με χρυσά ή επιχρυσωμένα αστέρια⁹⁹⁴. Εκτός από είσοδο στο χώρο της Ακρόπολης, τα Προπύλαια αποτέλεσαν και χώρος αναψυχής και ξεκούρασης αφού διέθετε μια πτέρυγα, την οποία κοσμούσαν πίνακες, γνωστή ως Πινακοθήκη⁹⁹⁵.

Κατά την έξοδο τους από την Ακρόπολη από τα Προπύλαια η θέα που συναντά ο επισκέπτης επεκτείνεται σε βάθος, αποτυπώνοντας την εικόνα που συναντά μέσα στο μυαλό του, φτάνοντας το βλέμμα του μέχρι τη Σαλαμίνα, τη Χερσόνησο Κυνοσούρα της Σαλαμίνας, το λιμάνι του Πειραιά και την Ψυττάλεια, όπου κατέλυαν οι Πέρσες με το στρατό τους⁹⁹⁶. Οι Αθηναίοι πίστευαν ότι τα Προπύλαια

⁹⁸⁸ Hoepfner, 1999, 31 ·Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 340 ·Μονιούδη-Γαβαλά, 2015, 14, 18 ·Σιακαβάρα-Ραυτοπούλου, 2016, 13.

⁹⁸⁹ Ratte, 2003, 46 ·Camp, 2005, 88 · Camp, 2009, 106 ·Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 340.

⁹⁹⁰ Μαστραπάς, 1999, 22, 49-50 ·Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 335-336, 337 ·Βλασσοπούλου, 2017, 43.

⁹⁹¹ Μαστραπάς, 1999, 22 ·Camp, 2009, 117 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 340, 342.

⁹⁹² Stevens, 1940, 7 ·Camp, 2005, 87 · Camp, 2009, 125 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 338, 346.

⁹⁹³ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 346.

⁹⁹⁴ Camp, 2009, 120 ·Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 340 ·Βλασσοπούλου, 2017, 46.

⁹⁹⁵ Μαστραπάς, 1999, 51 · Βαλαβάνης, 2010, 50 · Βαλαβάνης, 2015, 26 · Βλασσοπούλου, 2017, 46-47.

⁹⁹⁶ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 345.

κατασκευάστηκαν με τις ευλογίες της θεάς Αθηνάς, ύστερα από ένα αξιοθαύμαστο γεγονός. Υπέδειξε στον Περικλή μέσα από όνειρο τη θεραπεία ενός εργάτη, μετά τον τραυματισμό κατά τη διάρκεια των εργασιών και τον οποίο δεν μπόρεσαν να θεραπεύσουν οι γιατροί⁹⁹⁷.

Μόλις ο επισκέπτης έμπαινε στο χώρο της Ακρόπολης από τα Προπύλαια, αντίκριζε και εντυπωσιαζόταν από το επιβλητικό άγαλμα της θεάς Αθηνάς της Προμάχου, το οποίο έφτανε τα 9 μ. και τοποθετημένο πάνω σε βάθρο τα 11μ.⁹⁹⁸. Ο Φειδίας κατασκεύασε το άγαλμα, κατόπιν κρατικής ανάθεσης, προκειμένου να αποτελέσει αφιέρωμα προς τη θεά για να δείξουν οι Αθηναίοι την ευγνωμοσύνη τους για τη βοήθεια που τους πρόσφερε η θεά κατά των εχθρών στη μάχη του Μαραθώνα⁹⁹⁹. Επιθυμία του Φειδία ήταν να δημιουργήσει το τεράστιο άγαλμα για να μπορούν να το διακρίνουν από το Σούνιο μόλις έμπαιναν στο λιμάνι του Πειραιά και συγκεκριμένα να έβλεπαν την αιχμή του δόρατος και το λοφίο του κράνους του και να τους δημιουργηθεί το δέος και ο σεβασμός προς την πόλη των Αθηνών, την πόλη που είχε υπό την προστασία της η θεά¹⁰⁰⁰. Ο επισκέπτης που αντικρίζει το άγαλμα θα εντυπωσιαστεί και από τον τρόπο που είχε τοποθετηθεί το άγαλμα, καθώς ήταν στημένο με τέτοιο τρόπο ώστε το βλέμμα του να είναι στραμμένο προς το Σαλαμίνα και δημιουργεί την εντύπωση ότι παρακολουθούσε και βοήθησε στη θριαμβευτική νίκη των Αθηναίων εναντίον των Περσών¹⁰⁰¹.

Δεξιά των Προπυλαίων συναντάει ο επισκέπτης το ναό της θεάς Αθηνάς Νίκης και αποτελούσε μια μικρογραφία για αυτό που θα συναντούσε παρακάτω¹⁰⁰². Για τους Αθηναίους αποτελούσε ένα αμυντικό κτίριο, από το οποίο θα μπορούν να υπερασπιστούν την Ακρόπολη επειδή αυτό το σημείο του Βράχου ήταν το πιο ευάλωτο, και αυτό το γεγονός οδήγησε τους πολίτες να εναποθέτουν στο ναό τις προσφορές για να κερδίσουν την εύνοια της θεάς και να προστατέψει τον Βράχο¹⁰⁰³. Για να προστατευτούν οι κέτες από την επικίνδυνη πλευρά του ναού τοποθέτησαν ένα θωράκιο, το οποίο εντυπωσίαζε τους επισκέπτες με τις ανάγλυφες μορφές του,

⁹⁹⁷ Camp, 2009, 124.

⁹⁹⁸ Μαστραπάς, 1999, 69 · Τραύλος, 2005, 60 · Βαλαβάνης, 2015, 23 · Conelly, 125, 274 · Βλασσοπούλου, 2017, 59.

⁹⁹⁹ Μαστραπάς, 1999, 69 · Βαλαβάνης, 2015, 23.

¹⁰⁰⁰ Hoerfner, 1999, 30 Μαστραπάς, 1999, 69 · Καμπούρης, 2014, 56 · Βαλαβάνης, 2015, 23 · Conelly, 125, 274.

¹⁰⁰¹ Μαστραπάς, 1999, 69 · Conelly, 125, 273.

¹⁰⁰² Μαστραπάς, 1999, 52 · Camp, 2009, 126 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 346 · Σιακαβάρα-Ραντοπούλου, 2016, 11, 13 · Conelly, 125, 270-271.

¹⁰⁰³ Λεμπιδάκη, 2013, 370 · Conelly, 125, 271.

που απεικόνιζαν φτερωτές Νίκες, των οποίων οι σωματικές αρετές αναδείχθηκαν με τη δημιουργικότητα του γλύπτη και ιδίως η μορφή της Νίκης, που λύνει το σανδάλι της για να πάει ξυπόλητη προς το βωμό¹⁰⁰⁴. Οι μορφές αυτές ανάδυσαν μια ζωντάνια στην κίνηση τους δίνοντας την εντύπωση ότι τα ρούχα τους ανέμιζαν και έτσι δημιουργούνταν η αίσθηση μιας έκστασης και μιας τρίτης διάστασης¹⁰⁰⁵.

Η διακόσμηση του ναού δημιουργούσε την εντύπωση ότι το κτίριο αποτελούσε μια κοσμηματοθήκη¹⁰⁰⁶. Τα αετώματα και η ζωφόρος του ναού ήταν διακοσμημένες με μορφές που απεικόνιζαν τη Γιγαντομαχία, την Αμαζονομαχία, τις μάχες των Ελλήνων εναντίον των Περσών και τους θεούς να παρακολουθούν αυτές τις μάχες¹⁰⁰⁷. Η ολική εικόνα του ναού της θεάς Αθηνάς Νίκης συντελούσε στη διαμόρφωση της εντύπωσης ότι απεικόνιζε όλους τους νικηφόρους αγώνες των Αθηναίων και με τα θέματα των αετωμάτων και της ζωφόρου της δημιουργούσε την αίσθηση ότι αποτελούσε μια φυσική συνέχεια με τα υπόλοιπα οικοδομήματα της Ακρόπολης, αφού όλα περιελάμβαναν θέματα που σχετίζονταν με τη θεά Αθηνά¹⁰⁰⁸.

Συνεχίζοντας μέσα στο χώρο ο επισκέπτης αντιλαμβάνεται την παρουσία του τελειότερου και αρτιότερου οικοδομήματος, παράδειγμα για την αρχιτεκτονική του σήμερα, που κυριαρχεί στο χώρο λόγω του μεγάλου μεγέθους του και της επιβλητικότητας του, τον Παρθενώνα¹⁰⁰⁹. Αποτελεί ένα οικοδόμημα που εκφράζει τα καλλιτεχνικά και εθνικά ιδεώδη του αθηναϊκού λαού αλλά και αποδεικνύει μέσα από την αρχιτεκτονική του την παρουσία στην εποχή του 5 ου αιώνα την ύπαρξη σπουδαίων και τρανών ηγετών και δημιουργών¹⁰¹⁰. Με το μέγεθος του παρουσίαζε από τη μια τη μεγάλη ευγνωμοσύνη που είχαν οι Αθηναίοι απέναντι στη θεά Αθηνά μετά από μάχες, ιδίως μετά τη μάχη του Μαραθώνα, και από την άλλη την εύνοια που έδειχνε η θεά προς την πόλη των Αθηνών¹⁰¹¹. Οι Αθηναίοι μέσω του Παρθενώνα συνδέονταν και με το ιστορικό τους παρελθόν καθώς θεωρούσαν ότι ο ναός εκτός από οίκο της Παρθένου Αθηνάς αποτελούσε και τον τάφο του βασιλιά

¹⁰⁰⁴ Μαστραπάς, 1999, 46, 53, 54 · Camp, 2009, 128 · Βαλαβάνης, 2015, 28 · Σιακαβάρα-Ραυτοπούλου, 2016, 11-12 · Conelly, 2016, 272 · Βλασσοπούλου, 2017, 54.

¹⁰⁰⁵ Μαστραπάς, 1999, 54 · Βαλαβάνης, 2015, 28.

¹⁰⁰⁶ Σιακαβάρα-Ραυτοπούλου, 2016, 11.

¹⁰⁰⁷ Μαστραπάς, 1999, 53 · Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 346 · Λεμπιδάκη, 2013, 379 · Σιακαβάρα-Ραυτοπούλου, 2016, 11.

¹⁰⁰⁸ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 346 · Λεμπιδάκη, 2013, 379 · Βαλαβάνης, 2015, 27 · Σιακαβάρα-Ραυτοπούλου, 2016, 11.

¹⁰⁰⁹ Stevens, 1975, 4-5 · Τουρκινιώτης, 1994, 202, 205 · Μαστραπάς, 1999, 55 · Camp, 2009, 106-107, 108 · Ober, 2015, 205 · Σιακαβάρα-Ραυτοπούλου, 2016, 10.

¹⁰¹⁰ Τουρκινιώτης, 1994, 206 · Βαλαβάνης, 2015, 34.

¹⁰¹¹ Ratte', 2003, 48 · Conelly, 2016, 86, 121.

Ερεχθέα, οι οποίες έδωσαν και τη ζωή τους για την ασφάλεια και σωτηρία της πόλης¹⁰¹² Δεν περιελάμβανε μόνο το θρησκευτικό αίσθημα αλλά και το πολιτικό φρόνημα των Αθηνών και ιδίως του Περικλή, που μέσα από τον Παρθενώνα προσπαθούσε να καλλιεργήσει στους Αθηναίους το αίσθημα ότι αποτελούσαν μια ηγεμονική πόλη και δημοκρατική πολιτεία, με αξίες, θρησκεία και την ιδεολογία ότι αποβλέπουν στο γενικό καλό¹⁰¹³.

Με την πρώτη ματιά καλλιεργεί στον επισκέπτη το αίσθημα του θαυμασμού και του δέους μέσα από τα εντυπωσιακά χαρακτηριστικά του και την ευμετρία, την ισορροπία δηλαδή που υπάρχει στις τρεις διαστάσεις του, ακόμα και αν υπήρχαν κλίσεις και αποκλίσεις στα κατακόρυφα μέλη με αποτέλεσμα τίποτα να μην είναι σε ευθεία και καμία επιφάνεια να είναι επίπεδη¹⁰¹⁴. Περνώντας μέσα από τους κίονες ο επισκέπτης ένοιωθε ότι ο μεγαλοπρεπής ναός βρισκόταν σε «βηματισμό», κάνοντας το οικοδόμημα να έχει κίνηση, ζωή και εσωτερική αρμονία¹⁰¹⁵. Με την άνιση απόσταση μεταξύ των κίωνων ο αρχιτέκτονας ήθελε να καλλιεργήσει την οφθαλμαπάτη ότι ο ναός έχει μεγαλύτερο μέγεθος από ότι είχε στην πραγματικότητα, δημιουργώντας ένα ευχάριστο και καλαίσθητο οπτικό αποτέλεσμα¹⁰¹⁶. Χρησιμοποιώντας τα υλικά που τους παρείχε το αττικό έδαφος για την οικοδόμηση του, όπως το μάρμαρο Πεντέλης, οι αρχιτέκτονες ήθελαν να δημιουργήσουν την εντύπωση ότι ο Παρθενώνας είναι γέννημα θρέμμα της ίδιας της Αττικής γης¹⁰¹⁷.

Ο ναός στέγαζε το άγαλμα της θεάς Αθηνάς στο ανατολικό τμήμα του σηκού, το οποίο δήλωνε ότι μέσα του κατοικούσε η ίδια η θεά και απεικονιζόταν να κρατά τη Νίκη με το δεξί της χέρι, που φαινόταν να την προσφέρει στους Αθηναίους πολίτες, και την ασπίδα της με το αριστερό της χέρι¹⁰¹⁸. Για να το παρουσιάσουν ψηλότερο το τοποθέτησαν πάνω σε βάθρο και το περιστοίχισαν με διάφορη δωρική κιονοστοιχία, δημιουργώντας μια μυστηριακή ατμόσφαιρα του χώρου¹⁰¹⁹. Ωστόσο, το άγαλμα γινόταν πιο επιβλητικό και εντυπωσιακό στα μάτια του επισκέπτη από το φως που

¹⁰¹² Μαστραπάς, 1999, 56 · Connelly, 2016, 279.

¹⁰¹³ Μαστραπάς, 1999, 55-56 · Ratté, 2003, 43 · Γώγος, 2008, 64 · Connelly, 2016, 26.

¹⁰¹⁴ Camp, 2009, 107-108 · Βαλαβάνης, 2015, 37-38 · Connelly, 2016, 130 · Βλασσοπούλου, 2017, 61.

¹⁰¹⁵ Camp, 2009, 108 · Βαλαβάνης, 2015, 38 · Connelly, 2016, 131-132.

¹⁰¹⁶ Camp, 2009, 109 · Connelly, 2016, 131.

¹⁰¹⁷ Camp, 2009, 107 · Connelly, 2016, 398 · Βλασσοπούλου, 2017, 60.

¹⁰¹⁸ Μαστραπάς, 1999, 59, 60 · Camp, 2009, 113 · Βαλαβάνης, 2015, 37 · Connelly, 2016, 209 · Σιακαβάρα-Ραυτοπούλου, 2016, 10 · Βλασσοπούλου, 2017, 66.

¹⁰¹⁹ Μαστραπάς, 1999, 59 · Connelly, 2016, 129, 326, 327 · Βλασσοπούλου, 2017, 65-66.

έμπαινε από τα παράθυρα, που βρίσκονταν στις πλευρές της εισόδου, και έπεφτε πάνω στο ελεφαντόδοντο του αγάλματος κάνοντας το να φωτίζεται περισσότερο¹⁰²⁰.

Οι ανάγλυφες μορφές των αετωμάτων, των μετοπών και της ζωφόρου, από τα χέρια του ίδιου του Φειδία, αναπαριστούσαν την ιστορία της πόλης, το θρησκευτικό αίσθημα των Αθηναίων μέσα από τις αναπαραστάσεις της ζωής και των κατορθωμάτων της προστάτιδας θεάς ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο την πίστη τους, προέβαλαν την ομορφιά του μεγαλοπρεπούς ναού και τον ιδεολογικό-πολιτικό χαρακτήρα των πολέμων των Αθηναίων¹⁰²¹. Ο επισκέπτης παρατηρώντας τις μετόπες και τις ανάγλυφες μορφές που απεικόνιζαν τις μυθολογικές μάχες των θεών και των Γιγάντων, των Αμαζόνων και των Αθηναίων, των Κενταύρων και των Λαπιθών, τον Τρωικό πόλεμο μπορούσε να φανταστεί τις μάχες που έδωσαν οι Αθηναίοι εναντίον των Περσών, όπου οι Αθηναίοι αντιπροσώπευαν το καλό, το ωραίο, το δίκαιο και το φως ενώ οι Πέρσες αντιπροσώπευαν το κακό, το άσχημο, το άδικο, το σκοτάδι και τους δειλούς¹⁰²². Στο αέτωμα κυριαρχεί η μορφή της θεάς και στόχος των δημιουργών είναι να προβάλλουν το μήνυμα τόσο στους πολίτες όσο και στους επισκέπτες ότι η θεά Αθηνά άνηκε αποκλειστικά στην πόλη των Αθηνών και η παρουσία της στην πόλη δηλώνει ότι η Αθήνα αποτελεί το κέντρο του κόσμου¹⁰²³. Από την άλλη, η ζωφόρος παρουσίαζε τη μεγαλύτερη γιορτή και ύμνο της πόλης και των πολιτών της, τα Παναθήναια, με την οποία απέδιδαν τις τιμές και τις προσφορές τους οι πολίτες προς τη θεά δείχνοντας με αυτό τον τρόπο το σεβασμό τους¹⁰²⁴. Το μήνυμα που εξέπεμπε προς τον επισκέπτη ήταν ότι ο ναός έχει κατασκευαστεί για να ευχαριστήσουν τη θεά και να κερδίσουν την εύνοια της¹⁰²⁵. Η πομπή της γιορτής είχε ως τελετουργία την παράδοση του πέπλου, που ύφαιναν οι εργαστίνας, ως πράξη αυτοθυσίας από ανιδιοτελή αγάπη, όπως όριζε η βασική αξία της Αθήνας των Κλασικών χρόνων¹⁰²⁶.

Ο επισκέπτης του Παρθενώνα έβλεπε τη ζωντάνια του ναού και από τα έντονα χρώματα που υπήρχαν στις ανάγλυφες μορφές του, που στόλιζαν τη ζωφόρο. Οι

¹⁰²⁰ Camp, 2009, 114 · Βαλαβάνης, 2015, 37 · Connelly, 2016, 27, 129.

¹⁰²¹ Muller-Wiener, 1995, 158 · Μαστραπάς, 1999, 58 · Camp, 2009, 110 · Μονιούδη-Γαβαλά, 2015, 15 · Βαλαβάνης, 2015, 39 · Σιακαβάρα-Ραυτοπούλου, 2016, 10.

¹⁰²² Μαστραπάς, 1999, 57, 58, 59 · Camp, 2009, 111-112 · Μονιούδη-Γαβαλά, 2015, 15 · Βαλαβάνης, 2015, 42 · Σιακαβάρα-Ραυτοπούλου, 2016, 10 · Connelly, 2016, 27, 134, 140 · Βλασσοπούλου, 2017, 67 · Συρόπουλος, 2018, 132, 133.

¹⁰²³ Hurwitt, 2004, 12 · Βαλαβάνης, 2015, 58-59.

¹⁰²⁴ Muller-Wiener, 1995, 158 · Μαστραπάς, 1999, 58, 59 · Camp, 2009, 112 · Μονιούδη-Γαβαλά, 2015, 15 · Βαλαβάνης, 2015, 44, 52 · Σιακαβάρα-Ραυτοπούλου, 2016, 10 · Connelly, 2016, 27, 136, 140.

¹⁰²⁵ Ratte, 2003, 48 · Connelly, 2016, 86, 121, 209.

¹⁰²⁶ Βαλαβάνης, 2015, 51 · Connelly, 2016, 207, 214 · Βλασσοπούλου, 2017, 75, 82 · Moretti, 2019, 64.

μορφές έπρεπε να είναι τέλειες στη διαμόρφωση τους για να μην προσβάλλουν τους θεούς, που ήταν οι πρωταρχικοί παρατηρητές του ναού¹⁰²⁷. Υπήρχε μια ποικιλία χρωμάτων για να γίνει πιο παραστατική η πομπή, αφού για το φόντο χρησιμοποιήθηκε το βαθύ μπλε, για τους άντρες το σκούρο καφέ και για τις γυναίκες το λευκό, ενώ τα άλογα ήταν διαφορετικού χρώματος¹⁰²⁸. Παρατηρώντας αυτές τις σκηνές ο θνητός καταλαμβάνονταν από μια έκσταση και ένα δέος, που έφερναν δάκρυα στα μάτια και αδυναμία στο σώμα μπροστά σε αυτό το τέλειο δημιούργημα ενός μόνο ηγέτη¹⁰²⁹. Από την άλλη, η ζωφόρος προβάλλει το παρόν, το παρελθόν και το πολιτικό φρόνημα των Αθηνών, τη δημοκρατία, μέσα από τις μορφές των ιππέων, που αντιπροσώπευαν τις φυλές την περίοδο διακυβέρνησης του Σόλωνα, τις φατρίες και τις φυλές την περίοδο διακυβέρνησης του Κλεισθένη¹⁰³⁰. Ακόμα και η παρουσία των ζώων μετέδιδε το μήνυμα ότι η Αθήνα αποτέλεσε κατά κύριο λόγο αγροτική και κτηνοτροφική κοινωνία με τα ζώα να είναι ένα από σπουδαιότερα μέσα διαβίωσης της και οι πολίτες να έχουν μια κυριαρχία πάνω σε αυτά και σχέσεις αγάπης με αυτά, όπως φαίνεται από τις κινήσεις των ανάγλυφων μορφών¹⁰³¹.

Η θέση του Παρθενώνα στο πιο ψηλό σημείο της πόλης και η μοναχικότητα του από τα υπόλοιπα οικοδομήματα της Ακρόπολης, μεταδίδει το μήνυμα σε όσους στρέφουν το βλέμμα τους σε αυτόν, ακόμα και από μακριά, ότι η θεά μπορεί να ακούσει τις προσευχές τους, ότι ο ναός αποτελεί ένα μέσο προστασίας των πολιτών από τους βάρβαρους εχθρούς, ότι η Αθήνα αποτελεί ένα πολιτισμικό κέντρο και μια ηγεμονική δύναμη και οι πολίτες της έχουν ένα ένδοξο παρελθόν, αυτοχθονία και αυτοδυναμία, και αποτελεί ένα μέσο διδασκαλίας των νέων για όλες τις αξίες που πρεσβεύει η πόλη των Αθηνών καθώς και της ιστορίας και της ταυτότητας της¹⁰³². Εξάλλου, ο Παρθενώνας καλλιεργούσε το σεβασμό για όλο το χώρο της Ακρόπολης και αποτελούσε και την κινητήριο δύναμη για τους αρχιτέκτονες να οικοδομήσουν και τα υπόλοιπα κτίρια του χώρου¹⁰³³. Η διακόσμηση του προέβαλε την εικόνα της συνύπαρξης θεού και ανθρώπου, του μυθικού παρελθόντος και ότι όλο το κτίριο

¹⁰²⁷ Conelly, 2016, 194-195.

¹⁰²⁸ Conelly, 2016, 194.

¹⁰²⁹ Ratté, 2003, 46 ·Camp, 2005, 88 ·Conelly, 2016, 198.

¹⁰³⁰ Βαλαβάνης, 2015, 54 ·Conelly, 2016, 232 · Βλασσοπούλου, 2017, 84.

¹⁰³¹ Βαλαβάνης, 2015, 49.

¹⁰³² Hoepfner, 1999, 30 ·Pollitt, 1999, 288 ·Camp, 2009, 114 ·Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 335 ·Μονιούδη-Γαβαλά, 2015, 15 ·Βαλαβάνης, 2015, 61 ·Conelly, 2016, 133, 247, 252, 254.

¹⁰³³ Pollitt, 1999, 288 ·Μονιούδη-Γαβαλά, 2015, 15.

αποτελέσει ένα σύμβολο του δημοκρατικού φρονήματος των Αθηναίων και ένα μνημείο διαχρονικό και άξιο θαυμασμού¹⁰³⁴.

Στα βόρεια του Παρθενώνα ο επισκέπτης συναντά το Ερεχθείο, το οποίο υπήρξε το πιο ιερό οικοδόμημα της Ακρόπολης, αφού εκεί από τη μια φύλαγαν το ξύλινο άγαλμα της θεάς, το οποίο πίστευαν ότι ήταν θεόσταλτο, λάτρευαν το θεό Ποσειδώνα, και από την άλλη υπήρξε ο τάφος του πρώτου βασιλιά της πόλης των Αθηνών, Ερεχθέα¹⁰³⁵. Με τη συνύπαρξη της λατρείας των θεών και του βασιλιά, δημιουργήθηκε στους Αθηναίους η πεποίθηση ότι η πόλη τους ήταν ευνοημένη από νερό και καρποφορία¹⁰³⁶. Στο Πανδρόσειον υπάρχει το ιερό δέντρο της Αθήνας, η ελιά, που ήταν κληροδότημα του παρελθόντος της πόλης, και στο δάπεδο του πρόπυλου φυλασσόταν η τρίαινα του Ποσειδώνα, με την οποία ευνόησε την πόλη με αλμυρό νερό τρυπώντας τη γη¹⁰³⁷. Η παρουσία των Καρυάτιδων στα βόρεια του ναού με την κίνηση του ποδιού τους, σαν να βρίσκονται σε κίνηση και ακολουθούσαν πομπή, έδινε πνοή στο ταφικό αυτό μνημείο και προέβαλε το σεβασμό των Αθηναίων προς τους βασιλείς και τους προγόνους τους¹⁰³⁸.

Ο επισκέπτης παρατηρώντας τη ζωφόρο με τις ανάγλυφες μορφές, η οποία αναπαριστούσε τους βασιλείς και τους ήρωες των Αθηνών, διαπίστωνε ότι η πόλη ήταν αυτόχθονη με πολλούς θριάμβους στους πολέμους, γεγονός που οδήγησε στο να χαρακτηριστεί δικαίως η Αθήνα ως ηγεμονική πόλη και μια πόλη που είχε την εύνοια και την προστασία των θεών¹⁰³⁹.

¹⁰³⁴ Βαλαβάνης, 2010, 50 · Βαλαβάνης, 2015, 62 · Conelly, 2016, 23, 37.

¹⁰³⁵ Μαστραπάς, 1999, 63 · Ratte, 2003, 43 · Camp, 2005, 87 · Camp, 2009, 129 · Σιακαβάρα-Ραυτοπούλου, 2016, 10 · Conelly, 2016, 104, 172, 181 · Βλασσοπούλου, 2017, 103.

¹⁰³⁶ Conelly, 2016, 55.

¹⁰³⁷ Camp, 2009, 87 · Βαλαβάνης, 2015, 30 · Conelly, 2016, 146, 147 · Σιακαβάρα-Ραυτοπούλου, 2016, 11.

¹⁰³⁸ Βαλαβάνης, 2015, 32 · Βλασσοπούλου, 2017, 103, 112.

¹⁰³⁹ Βαλαβάνης, 2010, 50,54 · Βαλαβάνης, 2015, 30 · Σιακαβάρα-Ραυτοπούλου, 2016, 11.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο άνθρωπος από τη στιγμή που γεννιέται, στην προσπάθεια του να κατανοήσει τον κόσμο, αρχίζει να παρατηρεί το φυσικό τοπίο γύρω του. Μέσα από την παρατήρηση και την κατανόηση του τοπίου μπορεί να βρει απαντήσεις στις αναζητήσεις του. Ο τρόπος σκέψης και αντιμετώπισης των αρχαίων απέναντι στο τοπίο βοηθάει τους σύγχρονους να κατανοήσουν καλύτερα την ιστορία τους, αφού υπάρχει άμεση σύνδεση του παρελθόντος με το παρόν. Το τοπίο, ειδικά στους αρχαίους χρόνους, άσκησε μεγάλη επίδραση στην ψυχολογία του πλήθους, γιατί οι άνθρωποι εκείνων των χρόνων το αντιμετώπιζαν με σεβασμό και φόβο καθώς το θεωρούσαν κάτι ιερό και το συνέδεαν με τους θεούς δημιουργώντας διάφορους μύθους για κάθε στοιχείο του. Το τοπίο ιδιαίτερα στο ελληνικό έδαφος καθοδηγούσε τους αρχιτέκτονες για τη δημιουργία των οικοδομημάτων τους.

Από την άλλη, η αρχιτεκτονική της κλασικής εποχής άσκησε μεγάλη επίδραση και στην αρχιτεκτονική τέχνη από το 15^ο αιώνα μ.Χ. και ύστερα αποτέλεσε τη βάση της¹⁰⁴⁰. Κυρίως στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα μ.Χ., μετά την άφιξη του Όθωνα, επικράτησε ο κλασικισμός στη διαμόρφωση των κτιρίων¹⁰⁴¹. Σήμερα ο όρος κλασικισμός στην τέχνη και την αρχιτεκτονική ορίζεται ως «τον καταξιωμένο και αναλλοίωτο χαρακτήρα στην τέχνη και αφετέρου το καθολικό γνώριμο, οικείο» (Φιλιππίδης, 2013)¹⁰⁴². Τα κτίρια και όλα τα μνημεία των αρχαίων χρόνων, και ιδίως των κλασικών, άσκησαν μεγάλη επιρροή στις μεταγενέστερες γενιές¹⁰⁴³. Όλα τα μνημεία της Ακρόπολης διαιώνιζαν την ιδέα της νίκης και της δόξας των Αθηναίων¹⁰⁴⁴.

Γενικά διαπιστώνεται ότι η επιλογή ενός τοπίου για την κατασκευή ενός κτιρίου ή μιας αστικής κοινωνίας βασίζεται σε σημαντικούς παράγοντες που επηρεάζουν τον τρόπο ζωής και την ψυχολογία του ατόμου και του συνόλου. Η διαμόρφωση του εδάφους, οι κλιματολογικές συνθήκες, ο σχεδιασμός του χώρου ζωής του ατόμου και τα χρώματα είναι αυτά που επιδρούν στην ψυχολογία του ατόμου, η οποία κατ' επέκταση εξωτερικεύεται με τη συμπεριφορά του στην καθημερινή του ζωή και απέναντι στο συνάνθρωπο του. Ο άνθρωπος επιλέγει ένα μέρος για να εγκατασταθεί

¹⁰⁴⁰ Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 10, 19.

¹⁰⁴¹ Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 10, 19.

¹⁰⁴² Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 10, 19.

¹⁰⁴³ Μονιούδη - Γαβαλά, 2015, 10, 19.

¹⁰⁴⁴ Martin-Mcauliffe & Papadopoulos, 2012, 346.

λαμβάνοντας υπόψη την ασφάλεια και τα μέσα που του προσφέρει ένα τοπίο προκειμένου να πετύχει το ευ ζην. Η σύνδεση του με το τοπίο πετυχαίνεται μέσα από τις εικόνες του περιβάλλοντος που αποτυπώνονται στη μνήμη του και τις αναγνωρίζει ως οικείες προς αυτόν, αλλά και μέσα από τις εμπειρίες που αποκτά. Το τοπίο ή φυσικό περιβάλλον περιλαμβάνει εκείνους τους φυσικούς ή βιολογικούς παράγοντες που επηρεάζουν τις δραστηριότητες των ατόμων και διαμορφώνουν την αντίληψη τους για αυτό και έτσι το διαχωρίζουν σε γεωγραφικό, όπου αντιλαμβάνονται την πραγματική του εικόνα, και σε συμπεριφορικό, όπου το αντιλαμβάνονται μέσω των αντικειμένων, που υπάρχουν μέσα στα όρια του, και των εσωτερικών και εξωτερικών του χώρων.

Με τη δημιουργία της αστικής κοινωνίας το τοπίο προβάλλει και τις συνθήκες που επικρατούν μέσα σε αυτή, όπως την οικονομική της κατάσταση, το ιστορικό της υπόβαθρο και τους κανόνες πάνω στους στηρίζεται για την ομαλή της λειτουργία. Ένα περιβάλλον που προσφέρει στα άτομα άνεση και ενδιαφέρον, καλλιεργεί τα θετικά τους συναισθήματα και τους παρακινεί να έχουν μια καλή και δημιουργική σχέση με τους γύρω τους, με απώτερο σκοπό την προστασία αυτού του περιβάλλοντα χώρου. Παρέχει κίνητρα για να μπορούν τα άτομα να θέτουν στόχους και με την προσπάθειά τους και τις ευκαιρίες που του δίνει το τοπίο να κατορθώσουν να τους υλοποιήσουν. Η επίδραση του τοπίου ασκείται και από τα διάφορα ερεθίσματά του, τα οποία με τη σειρά τους διαμορφώνουν τη συμπεριφορά των ατόμων ανάλογα με τις καταστάσεις τις οποίες αντιμετωπίζουν. Όταν τα άτομα βρεθούν σε ένα περιβάλλον με θετικά ερεθίσματα, όπως η ασφάλεια και η άνεση, καλλιεργούν θετική συμπεριφορά, εξωστρέφεια, γίνονται πιο κοινωνικά και αποκτούν το αίσθημα του προσανατολισμού μέσα στο τοπίο που κατοικούν. Αντίθετα, όταν δέχονται αρνητικά ερεθίσματα, όπως η αποτυχία προσαρμογής μέσα στο περιβάλλον, ο θόρυβος κ.α., καλλιεργούν αρνητική συμπεριφορά, αντικοινωνικότητα και αποπροσανατολίζονται μέσα στο χώρο τους και τους προκαλείται η επιθυμία να ξεφύγουν. Διαπιστώνεται, λοιπόν, ότι το τοπίο ασκεί σημαντική επίδραση στην ψυχολογία και τα συναισθήματα του ανθρώπου που εξωτερικεύεται με τη συμπεριφορά του και παρατηρείται αλληλεπίδραση μεταξύ τους.

Το φυσικό τοπίο δεν επιδρά μόνο στην ψυχοσύνθεση του ανθρώπου αλλά και στη δημιουργική του σκέψη. Μέσα από τις εικόνες και τα ερεθίσματα του τοπίου δίνει το έναυσμα για δημιουργική έκφραση μέσα από τη δημιουργία οικοδομημάτων. Μέσα από την παρατήρηση του φυσικού περιβάλλοντα χώρου ο άνθρωπος

καλλιεργεί την αρχιτεκτονική του ικανότητα προκειμένου να δημιουργήσει τα πρώτα σταθερά οικήματα με τη βοήθεια της φύσης και να αναπτύξει μια οργανωμένη κοινωνία με κανόνες και αξίες. Ο αρχιτέκτονας προκειμένου να διαμορφώσει ένα οικοδόμημα λαμβάνει υπόψη του τις αντιδράσεις του πλήθους, τις συμπεριφορές του και τις σχέσεις που δύναται να αναπτύξουν τα άτομα μεταξύ τους. Ο κτιστός χώρος του τοπίου διαθέτει τρεις υποστάσεις που επηρεάζουν τη συμπεριφορά του πλήθους, καθώς αποτελεί το χώρο-αντικείμενο μέσα από τα γεωμετρικά του σχήματα, το χώρο-αναπαράστασης μέσα από τα σύμβολα του και τη σημασία τους και το χώρο-δράσης μέσα από τις δράσεις των ατόμων που παρευρίσκονται στα πλαίσια του. Με τη σωστή και ευχάριστη διαρρύθμιση των χώρων υποκινεί την ανάπτυξη συγκεκριμένης συμπεριφοράς και την αποφυγή αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Η δημιουργία συγκεκριμένων συμπεριφορών καλλιεργεί και τις αντίστοιχες σχέσεις ανάμεσα στα μέλη μιας κοινωνίας. Οι σχέσεις αυτές διαμορφώνουν και την επικοινωνία μεταξύ των ατόμων. Ο κτιστός, λοιπόν, χώρος του τοπίου καλλιεργεί τις εμπειρίες και τα βιώματα του ανθρώπου και αποτελεί αρωγό με τα ερεθίσματα του για να μπορεί να πετύχει τους σκοπούς και τους στόχους του.

Εκτός από το τοπίο, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η αρχιτεκτονική, ο τρόπος δηλαδή κατασκευής και διακόσμησης των οικοδομημάτων που περιτριγυρίζουν τη ζωή του ατόμου και του κοινωνικού συνόλου. Η προσπάθεια για ένα αισθητικό αποτέλεσμα των κτιρίων την συγκαταλέγει στις καλές τέχνες και καλλιεργεί τη φαντασία του αρχιτέκτονα. Για να μπορέσει να προσαρμοστεί ο άνθρωπος οδηγήθηκε στην παρέμβαση πάνω στο τοπίο, ώστε να ικανοποιήσει τις ανάγκες του. Ο αρχιτέκτονας προσπαθεί να προβάλλει τον χαρακτήρα του κτιρίου λαμβάνοντας υπόψη του τον παρατηρητή το πώς βλέπει το κτίριο από μακριά, τους σκηνικούς ρυθμούς της αρχιτεκτονικής και την πλοκή όπου ο παρατηρητής γίνεται θεατής. Ένας ωραίος χώρος, φωτεινός, με όμορφη διακόσμηση προκαλεί την καλή διάθεση, τη φαντασία και τη δημιουργικότητα και προσδίδει ζωντάνια στο οικοδόμημα. Η παρατήρηση ενός τέτοιου χώρου δημιουργεί νέες εμπειρίες και βιώματα που εξελίσσονται μέσα από τη μετατροπή του κτιρίου σε μια μορφή σκηνικού θεάτρου, με πλοκή και τον παρατηρητή ως θεατή και ως ηθοποιό ταυτόχρονα. Η είσοδος του κτιρίου αποτελεί τον πρόλογο του έργου, τα χρώματα και η εναλλαγή εικόνων, καθώς και το παιχνίδι με το φως αποτελούν τις αλλαγές των σκηνών και τα σκηνικά. Η επίδραση, όμως, της αρχιτεκτονικής δεν γίνεται μόνο μέσα από τα οικοδομήματα, αλλά και από τους εξωτερικούς χώρους που διαμορφώνονται

μέσα στο αστικό περιβάλλον. Η εξωτερική όψη των κτιρίων, ο χώρος όπου οικοδομούνται, επιδρούν στην ψυχολογική διάθεση του ανθρώπου ανάλογα με τη χρήση τους. Γι' αυτό και ορθά ο Βιτρούβιος υποστηρίζει ότι η αρχιτεκτονική είναι ένα θεόσταλτο δώρο.

Η Αθήνα της Κλασικής εποχής αποτέλεσε το μεγαλειώδες παράδειγμα τόσο της τοποθεσίας όσο και της αρχιτεκτονικής της. Η τοποθεσία της συνέβαλε στην ασφάλεια του αστικού της περιβάλλοντος με τα φυσικά της οχυρώματα από όρη. Ακόμα και το κλίμα της αποτέλεσε ως κίνητρο για τη δημιουργία μιας κοινωνίας, αφού η ξηρότητα με τις ελάχιστες βροχές και την ηλιοφάνεια δημιουργούσε μια σταθερότητα στην οικοδόμηση των κτιρίων της. Από την άλλη, η αρχιτεκτονική της με την οικοδόμηση των σπουδαιότερων μνημείων όλων των εποχών αποτέλεσε το παράδειγμα για τις μεταγενέστερες γενεές. Το οικοδομικό πρόγραμμα του Περικλή κατάφερε να αναγάγει την Αθήνα των Κλασικών χρόνων σε κέντρο του πνευματικού και καλλιτεχνικού κόσμου και να αποτελέσει αναλλοίωτη κληρονομιά για τους νεώτερους. Οι διάκοσμοι των οικοδομημάτων που βρίσκονταν στην Ακρόπολη είχαν ως σκοπό να περάσουν στο μυαλό όλων ότι η Αθήνα υπήρξε μια πόλη αυτόχθονη, ισχυρή, προστατευμένη και ευνοημένη από τους θεούς. Τα μνημεία της Ακρόπολης, το θέατρο του Διονύσου, η Αρχαία Αγορά προκάλεσαν το θαυμασμό των επισκεπτών και των πολιτών της Αθήνας, αλλά και γεννούσε μνήμες για το μεγαλείο της πόλης που επικράτησε στην αρχαιότητα στις μεγάλες μάχες. Ο επισκέπτης μέσα από την παρατήρηση των μνημείων ανακαλεί στο μυαλό του εικόνες από το ένδοξο παρελθόν της πόλης και νοιώθει ένα δέος και μια περηφάνια για αυτά τα μεγάλα αριστουργήματα που αναδύθηκαν μέσα από ένα φυσικό περιβάλλον και αυτά εναρμονίζονται μεταξύ τους. Μεγάλη επίδραση ασκούσε το μεγαλείο της πόλης των Αθηνών, διότι δημιουργούσε στον επισκέπτη συναισθήματα σεβασμού και δέους απέναντι στα υπέροχα οικοδομήματα και την κατάλληλη τοποθεσία εγκατάστασης τους. Θεωρούσαν ότι εισέρχονταν σε μία πόλη ιερή, την οποία προστάτευαν οι θεοί, και όφειλαν να τη σέβονται, αλλά και να την θαυμάζουν για τα μεγάλα της επιτεύγματα.

Κύριος σκοπός των αρχιτεκτόνων της κλασικής Αθήνας ήταν η μεγάλη τους επιθυμία να προβάλλουν μέσα από τα οικοδομήματα τους τη μεγάλη δύναμη της πόλης, αλλά και την ευσέβεια της προς τους θεούς που την προστάτευαν και τη συνένδραμαν στις μεγάλες της νίκες κατά των εχθρών. Ιδιαίτερα ο Περικλής με το οικοδομικό του πρόγραμμα ήθελε να προβάλλει μια Αθήνα μεγαλειώδη που να

αποτελεί πρότυπο για τις μεταγενέστερες γενεές και μοναδικό παράδειγμα μίμησης. Οι Αθηναίοι πίστευαν ότι ήταν ευνοημένοι τόσο από τη φύση, αφού τους πρόσφερε όλα τα κατάλληλα μέσα και εργαλεία μέσω των φυσικών μεταλλευμάτων προκειμένου να οικοδομήσουν το αστικό τους περιβάλλον. Επιπλέον, δημιούργησαν ένα περιβάλλον που πρόσφερε την ασφάλεια και την ηρεμία μέσω των φυσικών λόφων και πεδιάδων, αλλά και μέσω της περιτείχισης της πόλης με το Θεμιστόκλειο Τείχος. Από την άλλη πίστευαν ότι αυτή η φυσική ομορφιά της τοποθεσίας εγκατάστασης τους προστατευόταν από θεϊκές δυνάμεις και θεωρούσαν ότι ήταν υποχρεωμένοι να προσφέρουν ανταλλάγματα στους θεούς για να τους ευχαριστήσουν. Αυτό το κατάφεραν μέσα από την οικοδόμηση ναών, όπως ο ναός του Ηφαίστου και ο βωμός των Δώδεκα Θεών, με σημαντικότερο παράδειγμα τον χώρο της Ακρόπολης με όλα τα ιερά της οικοδομήματα. Σε αυτή τη λογική συνέτειναν οι ανάγλυφες μορφές που κοσμούσαν όλα τα κτίρια με την καλαισθησία τους και την τέλεια τεχνική στη δημιουργία τους.

Η Αγορά, που αποτέλεσε το σημαντικότερο κομμάτι της καθημερινότητας του πλήθους, συνετέλεσε στην επαφή του ατόμου με τους συνδαιτυμόνες του και αποκτούσε μια επικοινωνία με τους γύρω του και μια αίσθηση ότι ανήκει σε ένα περιβάλλον, όπου μπορούσε να ασκήσει όλες τις δραστηριότητες του. Χρειάστηκε να δημιουργήσει και κτίρια που να του παρέχουν προστασία από τις καιρικές συνθήκες, αλλά και τα κατάλληλα δεδομένα προκειμένου να συναναστραφεί με τους συνανθρώπους του. Στην Αγορά οικοδομήθηκαν οι Στοές οι οποίες προστάτευαν τους επισκέπτες από τα καιρικά φαινόμενα, περιελάμβαναν την πολιτική ζωή και τους νόμους των Αθηνών, όπως η Βασίλειος Στοά, αλλά και αποτελούσαν χώρους αναψυχής και μνήμης θριάμβων, όπως η Ποικίλη Στοά.

Η Ακρόπολη αποτελούσε το σημαντικότερο σύμβολο της ιστορίας και της τοπογραφίας. Οι Αθηναίοι ήθελαν να προσφέρουν τις ευχαριστίες τους στους θεούς και ιδιαίτερα στη θεά Αθηνά, και για το λόγο αυτό οδηγήθηκαν στη δημιουργία οικοδομημάτων που από τη μια προέβαλλαν το μεγαλείο της πόλης και από την άλλη τιμούσαν τους θεούς που τους προστάτευαν και τους βοηθούσαν στους νικηφόρους πολέμους τους. Προσπάθησαν μέσα από τα έργα τους να δημιουργήσουν ένα όμορφο αισθητικό αποτέλεσμα μέσω των ισορροπιών στις αναλογίες τους, των ανάγλυφων μορφών και των χρωμάτων που χρησιμοποιούσαν.

Συνεπώς, οι αρχιτέκτονες και πολεοδόμοι επιδίωκαν να πετύχουν τη δημιουργία του αισθήματος της ασφάλειας, του ευχάριστου περιβάλλοντος, του σεβασμού και

του δέους, αλλά πάνω απ' όλα της ανάδειξης της μοναδικότητας και της αυτοδυναμίας μέσα από την καλλιέργεια της εντύπωσης πως όλα αυτά επιτεύχθηκαν χάρη στις θεϊκές δυνάμεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βαλαβάνης, Π., 2009, *Σύντομο περίγραμμα της έρευνας για το Διονυσιακό θέατρο*, στο Κ. Μπουραζέλης κ.α. (επιμ.), *Θέατρο και Κοινωνία στη διαδρομή της ελληνικής ιστορίας. Μελέτες από μία ημερίδα προς τιμήν της Ά. Ραμού Χαυιάδη* (Αθήνα 2009), 83-109.

Βαλαβάνης Π., 2010, *Αρχαία Αθήνα και Αττική, Ιστορική τοπογραφία του άστεως και της χώρας*, Επιμέλεια Βλαχόπουλος Γ. Ανδρέας, Αθήνα: Μέλισσα, 40-61.

Βαλαβάνης Π., 2015, *Ακρόπολη, περιήγηση στο μουσείο και στα μνημεία της*, Αθήνα, ΚΑΠΟΝ.

Baldry, H.C., 2010, *Το τραγικό θέατρο στην Αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Χριστοδούλου Γιώργος- Χατζηκόστα Λιάνα, Αθήνα: Καρδαμίτσα.

Beacham, R., 2011, *Θεατρικοί χώροι: προσωρινοί και μόνιμοι*, Επιμ. M. McDonald & J. M. Walton, Οδηγός για το Αρχαίο Ελληνικό και Ρωμαϊκό θέατρο, Αθήνα: Καρδαμίτσα, 256-284.

Βλασσοπούλου Χ., 2017, *Η Ακρόπολη των Αθηνών: Τα μνημεία των βράχων και των κλιτύων*, Επιμέλεια Μπιράχτα Κική, Αθήνα: Λυχνία Α.Ε.

Βοζάνη, Α., 2004, *Τα θέατρα ως «συνέχεια» του περιβάλλοντος τοπίου*, στο Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, τεύχος 44, Αρχιτέκτονες, Περιοδικό Συλλόγου Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων, περίοδος Β.

Βουτυρά Μ. & Γουλιάκη- Βουτυρά Α., 2011, *Ο ναός της Αθηνάς Νίκης και το Ερέχθειο στην Ακρόπολη*, Η Αρχαία Ελληνική Τέχνη και Η Ακτινοβολία της, Αθήνα: Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.

Γερμανός, Δ., 2006, *Χώρος και διαμόρφωση της συμπεριφοράς στο κοινωνικό περιβάλλον*, στο: Συγκολλιτού, Περιβαλλοντική ψυχολογία: σύγχρονες τάσεις στον ελλαδικό χώρο, Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης, σ.43-64.

Camp, M.J., 2005, *Η Αρχαία Αγορά της Αθήνας, Οι ανασκαφές στην καρδιά της πόλης*, μτφ. Κλεώπα Μαίρη, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα.

Camp, M.J., 2009, *Οι αρχαιότητες της Αθήνας και της Αττικής*, μτφ. Κλεώπα Μαίρη, Καρδαμίτσα.

Conelly, J. B., 2016, *Το αίνιγμα του Παρθενώνα*, μτφ. Σέρβη Κατερίνα, Αθήνα: Παττάκη.

Goldhill, S., 2008, *Αισχύλου Ορέστεια*, μτφρ. Παπασυριόπουλος Αργύρης, Αθήνα: Ινστιτούτο Βιβλίου- Α. Καρδαμίτσα.

Γεωργούδη, Σ., 2010, *Μεταξύ βαρβάρων και Ελλήνων: ανθρωποθυσία και τραγικός λόγος*, στο Ταυτότητα και Ετερότητα στο Αρχαίο Ελληνικό Δράμα, Δέκατο Διεθνές Συμπόσιο Αρχαίου Ελληνικού Δράματος, Κύπρος: ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ Δ.Ι.Θ., 147-159.

Γώγος, Σ., 2005, *Το αρχαίο θέατρο του Διονύσου*, Αθήνα: Μίλητος.

Γώγος, Σ., 2008, *Τα αρχαία ωδεία της Αθήνας*. Αθήνα: Παπαζήση.

Γώγος, Σ. – Πετράκου, Κ., 2012, *Λεξικό του Αρχαίου Θεάτρου. Όροι – Έννοιες – Πρόσωπα*, Αθήνα: Μίλητος.

Ζαρογιάννη, Δ.- Καπλανίδου, Σ.- Νάνου, Φ., 2011, *Η ιστορική εξέλιξη της Αρχιτεκτονικής Τοπίου και η επίδραση της στον άνθρωπο*, πτυχιακή εργασία, Τμήμα Αρχιτεκτονικής, ΣΤΕΓ Καβάλας, Παράρτημα Δράμας.

Hoerfner W., 1999, *Η Πολεοδομία της Κλασικής περιόδου*, Αρχαιολογία και Τέχνες, 63, 25-39

Καμπούρης, Χ., 2014, *Η γένεση των πόλεων και η εξέλιξη της πολεοδομίας στον ελλαδικό χώρο από την αρχαϊκή περίοδο έως τους Ελληνιστικούς χρόνους: Η επίδραση της αστικής διακυβέρνησης στους μορφολογικούς τύπους πόλης και στα πολιτικά συστήματα.*, Διπλωματική εργασία, Πολυτεχνική Σχολή Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Καντίεβα, Μ., 2020, *Η σχέση μεταξύ των χαρακτηριστικών του χώρου και της περιβαλλοντικής εμπειρίας. Περιοχές της μελέτης: Κοκκινιά (Μαρούσι) και Άγιος Γεώργιος, Πολύγωνο (Κυψέλη)*, Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Κουρούπη, Ό., 2002, *Υγεία και Πολιτισμός. Ο θεσμός των Ασκληπιείων*. Πτυχιακή εργασία. ΤΕΙ Καλαμάτας. Τμήμα Διοίκηση Μονάδων Υγείας και Πρόνοιας.

Λεμπιδάκη, Ε., 2013, *Η λατρεία της Αθηνάς Νίκης στην Ακρόπολη των Αθηνών- Από την Αθηνά την Νίκη στη Νίκη Άπτερο*, Επιμ. Σιουμπάρα Ελισάβετ Π.-Ψαρουδάκης Κυριάκος, Θεμέλιον, 24 μελέτες για το δάσκαλο Πέτρο Θέλεμη από τους μαθητές και συνεργάτες του, 367-393.

Μαρουκιάν, Α., 2017, *Η Ένταξη της Αρχιτεκτονικής στο Φυσικό Περιβάλλον, Ιστορικού Σταθμοί και Σύγχρονες Τάσεις*, Πτυχιακή Εργασία, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.

Μαστραπάς, Α.Ν., 1999, *Μνημειακή Τοπογραφία Της Αρχαίας Αθήνας*, Αθήνα: Καρδαμίτσα.

Ματθαίου, Π.Α., (2010). *Ιστορικοί Χρόνοι: από τη Γεωμετρική εποχή (10ος αι. π.Χ.) έως την ύστερη αρχαιότητα (6ος αι. μ.Χ.)*, Επιμέλεια Βλαχόπουλος Γ. Ανδρέας, Αρχαία Αθήνα και Αττική, Ιστορική τοπογραφία του άστεως και της χώρας, Εκδόσεις Μέλισσα, 16-39.

Μικεδάκη, Μ., 2019, *Το Αρχαίο Θέατρο του Διονύσου και το παρακείμενο εν άστει Ασκληπιόν: ίαση και λατρεία, Λογείον*, Περιοδικό για το αρχαίο θέατρο, τόμος 9, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, 360-386.

Mc Camp, I.I.J., 2004, *Η Αρχαία Αγορά της Αθήνας: Σύντομος Οδηγός*. Μτφρ. Ειρήνη Μαραθάκη. Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών. Αθήνα: Packhard Humanities Institute, 48.

Μονιούδη – Γαβαλά, Θ. (2015). Η πόλη της Κλασικής Περιόδου [Κεφάλαιο Συγγράμματος]. Στο Μονιούδη - Γαβαλά Θ., 2015. Η ελληνική πόλη από τον Ιππόδαμο στον Κλεάνθη [ηλεκτρ. Βιβλίο]. Αθήνα; Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Κεφ. 1.

Moretti, J.-C., 2019, *Θέατρο και κοινωνία στην αρχαία Ελλάδα*, μτφ. Δημητρακοπούλου Ελένη, Αθήνα: Παττάκης.

Muller – Wiener, W., 1995, *Η Αρχιτεκτονική στην Αρχαία Ελλάδα*, μτφ Σμιτ-Δούνα Μπάρμπαρα, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων & Περιοδικών.

Παλαιοκρασσά - Λοπίτσα, Λ., 2010, *Ιερά της Αττικής*, Επιμέλεια Βλαχόπουλος Γ. Ανδρέας, Αρχαία Αθήνα και Αττική, Ιστορική τοπογραφία του άστεως και της χώρας, Εκδόσεις Μέλισσα, 62-91.

Παπαθανασόπουλος, Θ.Γ., 1993, *Το Ασκληπιείο των Αθηνών*, στο Το ιερό και το θέατρο του Διονύσου, Αθήνα: Καρδαμίτσα.

Πατσιάδου, Λ., 2015, *Η Πολεοδομική εξέλιξη της Αθήνας από την πρώτη κατοίκηση ως σήμερα*, Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Pollitt, J.J., 1999, *Η Τέχνη στην Ελληνιστική Εποχή*, Αθήνα: Παπαδήμας, σσ 288-310 (ΒΠΜΡ).

Rehm, R., 2011, *Εορτές και θεατές στην Αθήνα και στη Ρώμη*, Επιμ. M. McDonald & J. M. Walton, Οδηγός για το Αρχαίο Ελληνικό και Ρωμαϊκό θέατρο, Αθήνα: Καρδαμίτσα, 232-255.

Ρογκόκου, Ι., 2007, *Η επιρροή του Αστικού Περιβάλλοντος στη συμπεριφορά και διάθεση των ανθρώπων. Έρευνα στο Βόρειο τμήμα της Πολεοδομικής Ενότητας Παλαιών Βόλου*, Διπλωματική εργασία, Βόλος, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Σακελλαρίου Β., 2000, *Η Αθηναϊκή Δημοκρατία*, Β. επιμ., Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ηρακλείου.

Σημαντώνη-Μπουρνιά, 2012, *Ο Νικόλαος Μ. Κοντολέων και το Ερεχθείο, στο Ανθέμιον Ειδικό Αφιέρωμα στο Ερεχθείο*, Ενημερωτικό Δελτίο της Ένωσης Φίλων Ακροπόλεως.

Σιακαβάρα, Μ. – Ραυτοπούλου Ε., 2016, *Αρχαιολογικοί και Πολιτιστικοί Τόποι στο κέντρο Της Αθήνας: Το είδος της αξίας που προσέλαβαν και προσλαμβάνουν*, Πτυχιακή εργασία, Σχολή διοίκησης και Οικονομίας, Τ.Ε.Ι. Δυτικής Ελλάδος.

Σκάναβη Κ. & Σακελλάρη Μ., 2010, *Στα δέντρα κατοικούσαν οι Μυθικές Δρυάδες*, στο Το Φυσικό Περιβάλλον στην Αρχαία Ελλάδα. Μανωλάς Ε. (επιμ.), Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, 1-10.

Στεργιάτου, Α., 2005, *Τα Στωικά Οικοδομήματα της Αγοράς των Αθηνών*, Πτυχιακή εργασία, Βόλος, Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας-Κοινωνικής Ανθρωπολογίας.

Συγκολιτού, Ε., 1997, *Περιβαλλοντική Ψυχολογία*, Ελληνικά Γράμματα Αθήναι.

Συρόπουλος, Σ., 2018, *Το παρελθόν ως πολιτικό δεδομένο*, Αθήνα: Gutenberg.

Τζωρτζή Ν., 2010, *Ο Δημόσιος Χώρος στην Αρχαία Ελλάδα*, στο Το Φυσικό Περιβάλλον στην Αρχαία Ελλάδα. Μανωλάς Ε. (Επιμ.), Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, 85-95.

Τουρνικιώτης, Π., (επιμ.), 1994, *Ο Παρθενώνας και η ακτινοβολία του στα νεώτερα χρόνια*, Αθήνα, Neils J. (2005), *The Parthenon from Antiquity to the present*, Cambridge.

Τραυλός, Ι., 2005, *Πολεοδομική Εξέλιξις των Αθηνών*, Γ' έκδοση, Αθήνα.

Χατζηπέτρου Θ., 2015, *Αντιλήψεις για το τοπίο μέσα από το μύθο και τα αρχαία ελληνικά κείμενα*, Πτυχιακή εργασία, Θεσσαλία, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών.

Χατζόπουλος Ι., 2010, *Διαχείριση του Φυσικού Περιβάλλοντος στην Αρχαία Ελλάδα - Γεωργία*, στο Το Φυσικό Περιβάλλον στην Αρχαία Ελλάδα. Μανωλάς Ε. (Επιμ.), Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, 29-46.

Camp II J., 2015, *Excavation in the Athenian Agora, 2008-2012*, The American School of Classical Studies at Athens (3), 467-513.

Corso, A., 1997, *Vitruvius and Attic Monuments*, Vol. 92, British School at Athens, 373-400.

De Jong, S., 2011, *Chapter 10 Staging Ruins: Paestum and Theatricality*, στο Caroline van Eck and Stijn Bussels (επιμ.), *Theatricality in Early Modern Art and Architecture*, Wiley-Blackwell, 135-151. (M).

Dickenson C., 2015, *Looking at ancient public space* (Historisch erfgoed), Groniek, 46 (198), 85-95.

Fereshte, A. & Omid, K., 2015, *Urban landscape impact on the social behavior of citizen* (Case study of Julfa and Zainabieyeh districts of Isfahan), σελ. 47-58.

Fleischman J., 1993, *In Classical Athens, a market trading in the currency of ideas*. The Classical Outlook (1), 11-14.

Hansen, M. H. & Nielsen, T. H., 2004, *An inventory of archaic and classical poleis*. Oxford University Press.

Hurwit - Jeffrey M., 2004, *The Acropolis in the age of Pericles*, University of Oregon.

Johnson, A., Zheng, M., Nakano, A., Schierle, G., 2019, *Adaptive Kinetic Architecture and Collective Behavior: A Dynamic Analysis for Emergency Evacuation*.

Kousser R., 2009, *Destruction and Memory on the Athenian Akropolis*, CAA, 263-282.

Lang, M.L., 1978, *Socrates in the Agora. Picture Book (Book 17)*. American School of Classical Studies at Athens: Volume XVII edition.

Lawton C.L., 2017, *The Athenian Agora: result of excavations*. Αθήνα: Η Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα.

Martin – Mcauliffe, S.L. & Papadopoulos. J.K., 2012, *Framing Victory: Salamis, the Athenian Acropolis, and the Agora*. Journal of the Society of Architectural Historians (3), 332-361.

Menatti L., 2017, *From common good to human right*. International Journal of the Commons, 641-683.

Ober J., 2015, *Golden Age of Empire, 478-404 BCE, The Rise and the Fall of Classical Greece*, Princeton University Press, 191-122.

Pelletie, B.L., 2013, *Performing Architecture: From Medieval Festival to Modern-Day Carnival*, στο Marcia Feuerstein and Gray Read (επιμ.) *Architecture as a Performing Art*, Farnham: Ashgate, 131-146. (M)

Perez-Gomez, A., 2013, *Architecture as a Performing Art: Two Analogical Reflections*, στο Marcia Feuerstein and Virginia Tech (επιμ.), *Architecture as a performing art*. Farnham, Surrey; Burlington, VT: Ashgate, 15-26.

Ratte' C., 2003, *Athens: Recreating the Parthenon*, The Johns Hopkins University Press, 41-55.

Scully V., 2013, *The Earth, the Temple, and the Gods: Greek Sacred Architecture*. University of California Press.

Sear, F., 2006, *Roman theatres: an architectural study*. Oxford University Press.

Stevens, G.P., 1940, *The setting of the Periclean Parthenon*, Amsterdam.

Stewart A., 2018, *Classical Sculpture from the Athenian Agora, Part 1: The Pediments and Akroteria of the Hephaisteion*, The American School of Classical Studies at Athens, (3), 681- 741.

Troshkina, A.O., 2015, *Theatricalization of Architectural Environment as Human Psychological Need*, Srodowisko Mieszkaniowe Housing Environment, 156-161. (M).

ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΗΓΕΣ

Vitruvius, M.P. ,2001, *Δέκα Βιβλία περί Αρχιτεκτονικής*, μτφ I.D. Rowland και T.N. Howe, Cambridge, UK.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

1. https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.mixanitouxrounou.gr%2Fetsi-itan-ta-themistokleia-teixi-tis-athinas-eixan-ypsos-8-metra-mikos-65-xiliometra-kai-diethetan-13-megales-pyles-poiios-ta-katestrepse%2F&psig=A0vVaw3U8Zi865ew7UsArZdvgWHK&ust=1619886844455000&source=images&cd=vfe&ved=0CAMQjB1qFwoTCPIih_WypvACFQAAAAAdAAAAABAc.
2. <https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fblueskytv.gr%2F2018%2F01%2F%25CE%25BF-%25CE%25BD%25CE%25B1%25CF%258C%25CF%2582-%25CF%2584%25CE%25BF%25CF%2585-%25CE%25B7%25CF%2586%25CE%25B1%25CE%25AF%25CF%2583%25CF%2584%25CE%25BF%25CF%2585-%25CF%2583%25CF%2584%25CE%25B7%25CE%25BD-%25CE%25B1%25CE%25B3%25CE%25B3%25CE%25BB%25CE%25AF%25CE%25B1-%25CE%25B5%25CE%25B9%25CE%25BA%25CF%258C%25CE%25BD%2F&psig=A0vVaw3GhBxuXoqXhkyQZHwmf3Vu&ust=1619887201444000&source=images&cd=vfe&ved=0CAMQjB1qFwoTCLDRlqK0pvACFQAAAAAdAAAAABAJ>.
3. <https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.phorum.com.gr%2Fviewtopic.php%3Ft%3D1483%26start%3D375&psig=A0vVaw1j-Hpy5Dx23NuN9W793TgV&ust=1619887500182000&source=images&cd=vfe&ved=0CAMQjB1qFwoTCMCytK-1pvACFQAAAAAdAAAAABAJ>.
4. https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Ftheancientwebgreece.wordpress.com%2F2017%2F02%2F%25CE%25B7-%25CE%25B1%25CF%2581%25CF%2587%25CE%25B1%25CE%25B9%25CE%25B1-%25CE%25B1%25CE%25B3%25CE%25BF%25CF%2581%25CE%25B1-%25CF%2584%25CF%2589%25CE%25BD-%25CE%25B1%25CE%25B8%25CE%25B7%25CE%25BD%25CF%2589%25CE%25BD%2F&psig=A0vVaw3w5dW3ElfpepsLTFrTfumU&ust=1619887653979000&source=images&cd=vfe&ved=0CAMQjB1qFwoTCMDsn_W1pvACFQAAAAAdAAAAABAD.
5. <https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fvassiaaristogeni.wordpress.com%2F2014%2F06%2F02%2F%25CE%25B2%25CE%25B1%25CF%2583%25CE%25B9%25CE%25BB%25CE%25B5%25CE%25B9%25CE%25BF%25CF%2583-%25CF%2583%25CF%2584%25CE%25BF%25CE%25B1%2F&psig=A0vVaw3X6OzfUiYDhcnKjsl9cBea&ust=1619888024663000&source=images&cd=vfe&ved=0CAMQjB1qFwoTCLjMwqu3pvACFQAAAAAdAAAAABAD>.

6. https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fvassiaaristogeni.wordpress.com%2F2014%2F06%2F02%2F%25CF%2583%25CF%2584%25CE%25BF%25CE%25B1-%25CF%2584%25CE%25BF%25CF%2585-%25CE%25B4%25CE%25B9%25CE%25BF%25CF%2583-%25CE%25B5%25CE%25BB%25CE%25B5%25CF%2585%25CE%25B8%25CE%25B5%25CF%2581%25CE%25B9%25CE%25BF%25CF%2585%2F&psig=AOvVaw2xu2YVcLrkgbt1QXr_LJMn&ust=1619888203338000&source=images&cd=vfe&ved=0CAMQjB1qFwoTCKjR1P23pvACFQAAAAAdAAAAABAD.
7. https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fm.naftemporiki.gr%2Fstory%2F629294%2Fsto-fos-erxetai-i-poikili-stoa&psig=AOvVaw3_h57PBBQ61J4cNeoctw9D&ust=1619888476720000&source=images&cd=vfe&ved=0CAMQjB1qFwoTCMjfpP64pvACFQAAAAAdAAAAABAD.
8. <https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fvassiaaristogeni.wordpress.com%2F2014%2F06%2F02%2F%25CE%25BD%25CE%25BF%25CF%2584%25CE%25B9%25CE%25B1-%25CF%2583%25CF%2584%25CE%25BF%25CE%25B1-1%2F&psig=AOvVaw0iYN9nt8-oZr5mXe7rLWoF&ust=1619888664103000&source=images&cd=vfe&ved=0CAMQjB1qFwoTCKjT1Nu5pvACFQAAAAAdAAAAABAD>.
9. https://www.google.com/url?sa=i&url=http%3A%2F%2Fart-hellas.blogspot.com%2F2012%2F12%2Fblog-post_9430.html&psig=AOvVaw3U0B1KqIhUi-ajh6vuIFee&ust=1619889053488000&source=images&cd=vfe&ved=0CAMQjB1qFwoTCLiLz5S7pvACFQAAAAAdAAAAABAJ.
10. https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.mozaweb.com%2Fel%2FExtra-Montela_3D-8eatro_Dionysoy_A8hna_4os_aiwnas_p_X-148049&psig=AOvVaw3m3AFNod1pQGS6yI5UdhXu&ust=1619896137947000&source=images&cd=vfe&ved=0CAMQjB1qFwoTCIDJ-sfVpvACFQAAAAAdAAAAABAD.
11. <https://www.google.com/url?sa=i&url=http%3A%2F%2Fancientathens3d.com%2Fel%2Fnotia-klitys%2F&psig=AOvVaw2Kf2dOIwZhic993t4xb3SV&ust=1619896336685000&source=images&cd=vfe&ved=0CAMQjB1qFwoTCPiZtqTWpvACFQAAAAAdAAAAABAX>.
12. <https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fgr.pinterest.com%2Fpin%2F679480662515358785%2F&psig=AOvVaw0U-SwlGBKjBRaEAaLbJOGs&ust=1619896774192000&source=images&cd=vfe&ved=0CAMQjB1qFwoTCJC3hPPXpvACFQAAAAAdAAAAABAJ>.
13. https://www.google.com/url?sa=i&url=http%3A%2F%2F16marianti16.blogspot.com%2F2015%2F08%2Fblog-post_827.html&psig=AOvVaw05EIU41gB0NL9EL_u82Vd8&ust=16198969

- [20552000&source=images&cd=vfe&ved=0CAMQjB1qFwoTCIDDgr3YpvACFQAAAAAdAAAAABAJ](https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.logiosermis.net%2F2012%2F01%2Fblog-post_7821.html&psig=AOvVaw37pZLXR13CPp_f_Ky0E38e&ust=1619897094976000&source=images&cd=vfe&ved=0CAMQjB1qFwoTCMiszZPZpvACFQAAAAAdAAAAABAD).
14. https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.logiosermis.net%2F2012%2F01%2Fblog-post_7821.html&psig=AOvVaw37pZLXR13CPp_f_Ky0E38e&ust=1619897094976000&source=images&cd=vfe&ved=0CAMQjB1qFwoTCMiszZPZpvACFQAAAAAdAAAAABAD.
 15. https://www.google.com/url?sa=i&url=http%3A%2F%2Fenneaetifotos.blogspot.com%2F2013%2F11%2Fblog-post_3400.html&psig=AOvVaw39tzVFvk6sP3q4iwMREIF&ust=1619897662801000&source=images&cd=vfe&ved=0CAMQjB1qFwoTCiIu57bpvACFQAAAAAdAAAAABAD.
 16. <https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fkouroikorai.wordpress.com%2Fatena-polias%2F&psig=AOvVaw0bNAMseeJe2R82TLNMNAFF&ust=1619897809360000&source=images&cd=vfe&ved=0CAMQjB1qFwoTCOCTpOLbpvACFQAAAAAdAAAAABAS>.
 17. <https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.offlinepost.gr%2F2020%2F09%2F11%2F%25CF%2584%25CE%25B1-%25CE%25BC%25CE%25BD%25CE%25B7%25CE%25BC%25CE%25B5%25CE%25AF%25CE%25B1-%25CF%2584%25CE%25BF%25CF%2585-%25CE%25B9%25CE%25B5%25CF%2581%25CE%25BF%25CF%258D-%25CE%25B2%25CF%2581%25CE%25AC%25CF%2587%25CE%25BF%25CF%2585-%25CE%25BC%25CE%25AD%25CF%2581%25CE%25BF%25CF%2582-%25CE%25B1%25CE%2584-%25CF%2580%2F&psig=AOvVaw1aAcwJ3qlgVdjRgMjTzb1V&ust=1619897956701000&source=images&cd=vfe&ved=0CAMQjB1qFwoTCMDf2KbcpvACFQAAAAAdAAAAABAJ>.